

Inhoudsopgave

Programma in het kort	2
<i>Dr. E. Dijkgraaf</i> - Woord vooraf	3
<i>Drs. J.A. Schippers</i> - Oog voor elkaar: christelijke saamhorigheid in crisistijd	4
<i>Ds. J.J. Tigchelaar</i> - Oog voor elkaar in Bijbels perspectief	10
<i>L. Pasterkamp</i> - Kiezen voor de ander	14
<i>J. van Tongeren</i> - Van sociale naar economische gerechtigheid	23
<i>L. Pasterkamp</i> - Solidariteit in de politieke theorie	29
<i>G.A.R. Kraaijeveld en G.J. van Panhuis</i> - Solidair zijn in een globaliserende wereld.	36
<i>L. Pasterkamp</i> - ‘SGP hoort natuurlijke partner voedselbanken te zijn.’ Interview met drs. L. Wijnbelt en H. Timmerman van Voedselbanken Nederland	42
<i>P. Schalk</i> - Solidariteit tussen werkenden en werklozen; beschouwing over arbeid	48
<i>L. Pasterkamp en drs. J.A. Schippers</i> - ‘Solidariteit heeft alles met levensvisie te maken.’ Interview met dr. R. Seldenrijk van de Nederlandse Patiënten Vereniging.	53
<i>F. de Korne</i> - Een lokaal, sociaal en solide ouderenbeleid.	58
<i>Drs. J.W. van Berkum en L. Pasterkamp</i> - ‘Solidariteit gaat over mensen, niet over regels.’ Interview met mw. D. Manson van VluchtelingenWerk Nederland.	64
<i>Drs. F.I. van der Maas</i> - Solidariteit en perspectief voor de zwakke eurolanden	69
<i>SGP-fractie in de Tweede Kamer der Staten-Generaal</i> - Polen en bruggen	74
Programma Partijcongres SGP	76
Routebeschrijving.	80

Programma in het kort

Welkom op het jaarlijkse partijcongres van de SGP Deo volente op vrijdagmiddag 30 november in Amersfoort! We hopen dat vele partijleden, vertegenwoordigers, bestuurders en bestuursleden van kiesverenigingen present zullen zijn. Het debat en de workshops zijn zo opgezet dat iedere SGP'er aan z'n trekken komt. Het afwisselende programma biedt voldoende ruimte voor gesprek en stof tot nadenken.

Vanaf 13.45 uur: inloop met koffie

14.15 uur: Opening door M.F. van Leeuwen, algemeen voorzitter SGP

14.30 uur: Oog voor elkaar in de politieke en bestuurlijke praktijk - Interview met Kees van der Staaij (voorzitter SGP-fractie Tweede Kamer) en Peter Verheij (SGP-wethouder) door Riekelt Pasterkamp

14.50 uur: Twee workshoprondes over aspecten van Oog voor elkaar

16.30 uur: Pauze

16.45 uur: Oog voor elkaar: liberaal, sociaal of echt beter beleid? – Debat met statements van een VVD'er, een SGP'er (Dijkgraaf) en een SP'er o.l.v. Riekelt Pasterkamp

18.00 uur: Sluiting en maaltijd

Voor een volledig programma verwijzen wij u naar pagina 75 en verder.

Locatie: Hoornbeeck-college (kapel), Utrechtseweg 230, Amersfoort

De routebeschrijving vindt u op pagina 80 en de binnenzijde van de achteromslag.

Woord vooraf

Veel Nederlanders vinden het geen plezierige gedachte dat de overheid door allerlei systemen een oogje in het zeil kan houden. Een 'big brother' kunnen ze missen als kiespijn. Die aversie tegen overheidsinvloed is echter niet altijd even sterk. Sterker nog, als het om zwakkeren in de samenleving gaat, lijken velen zelfs behoefte te hebben aan een overheid als grote broer. Dan zeggen velen: de overheid moet oog hebben voor kwetsbare mensen. En terecht. Solidariteit is een kernwaarde. Maar hoe geven we die waarde vorm, juist in ongunstige economische omstandigheden?

Naast solidariteit vraagt momenteel ook de stijgende staatsschuld onze aandacht. De staat leeft op te grote voet en zit dus eigenlijk krap bij kas. Het staat buiten kijf dat de overheid het huishoudboekje op orde moet krijgen. Maar economisch daadkrachtig beleid mag natuurlijk niet asociaal uitpakken. De SGP hecht sterk aan een sociaal solide beleid. Dat past bij ons voluit christelijke profiel. Maar hoe pakken we dat het beste aan? Het congres en deze bundel bieden een mooie gelegenheid om hier uitgebreid op in te gaan. Laat die kans niet schieten!

Solidariteit is niet vooral iets voor de overheid zelf. Natuurlijk moet zij er bijvoorbeeld voor zorgen dat er voldoende middelen zijn voor gemeenten om schrijnende situaties in de bijstand tegen te gaan. Maar nog belangrijker is dat burgers in de gelegenheid worden gesteld om oog te hebben voor elkaar. De overheid mag dat niet belemmeren of ontmoedigen, maar moet dat juist stimuleren. Hoe kan solidariteit het beste uit de verf komen in gezin, school of de kerkelijke en burgerlijke gemeente? Ik hoop dat deze bundel en het congres nieuwe inspiratie bieden om met dit thema aan de slag te gaan. Het thema – onze naaste! – is te belangrijk om uit het oog te verliezen.

Dr E. Dijkgraaf,
lid SGP-fractie in de Tweede Kamer

Oog voor elkaar: christelijke saamhorigheid in crisistijd

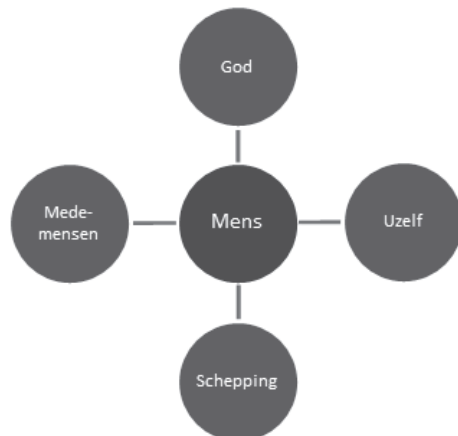
Over het jaarthema van de SGP in 2012/2013

Het thema ‘Oog voor elkaar’ raakt aan belangrijke principiële en politieke keuzes, zeker tegen de achtergrond van de actuele economische crisis. De overheid moet terugtreden en meer aan burgers overlaten. Zelfredzaamheid lijkt daarbij de Haarlemmermeerolie van de samenleving. Maar laten we daarmee kwetsbare mensen aan hun lot over? Nee, de SGP wil juist bevorderen dat mensen omzien naar elkaar.

Dit jaar, maar ook in 2013 stelt de SGP het thema ‘Oog voor elkaar’ centraal. De titel is gekozen vanwege de duidelijke verbinding met de Bijbelse gedachte dat we als mensen door God geroepen zijn om te zien naar anderen. Veel mensen in onze tijd denken dat een mens een los individu is, door toeval ergens geboren en gaan wonen. Bijbels gezien is een mens door God geschapen en geplaatst in relaties of verbindingen (zie figuur 1). In de eerste plaats is er de verticale verbinding tussen God en de mens (ook al wordt deze door velen ontkend). Vervolgens is er de verbinding met medemensen. Deze verticale en horizontale relaties staan niet los van elkaar. We zien dat in onze

samenleving. Wanneer steeds meer mensen de verbinding met God ontkennen of zich van Hem afkeren, werkt deze zonde ook in negatieve zin door naar de relaties tussen mensen onderling. De gebrokenheid van de samenleving heeft haar diepste oorzaak in de Godsverlating en afval van het christelijk geloof. Als we spreken over saamhorigheid met anderen, dan kunnen we beslist niet voorbijgaan aan de realiteit dat we met elkaar schuldig staan tegenover de Heere, alsook jegens elkaar en tegenover de schepping.

Midden in deze aardse realiteit van vele verstoorde en verbroken verbindingen is er de Bijbelse boodschap van vrij genade voor zondige mensenkinderen. Dat er in onze maatschappij zoveel goeds onder de mensen is, danken we niet aan eigen inzet, maar aan Gods (algemene) gena-

Figuur 1: Vier voorgegeven verbindingen waarin ieder mens is geplaatst.

de. ‘Oog voor elkaar’ staat daarom niet los van het oog van de Heere, dat over degenen is die Hem vrezen en op Zijn goedertierenheid hopen (naar Psalm 33 vers 18).

Wel doen aan een ander

‘Oog voor elkaar’ heeft ook te maken met het politiek-maatschappelijke begrip solidariteit. Wat verstaan we daaronder? Opmerkelijk is dat de term solidariteit teruggaat op het Bijbelse woord voor barmhartigheid (Hebreeuws: *chèsèd*), de houding om een ander belangeloos te hulp te komen en voor de ander op te komen wanneer die dat nodig heeft. Vaak metterdaad. Het oude woord ‘weldadigheid’ uit de Staten-

*Midden in deze aardse
realiteit van vele
verstoorde en verbroken
verbindingen is er de
Bijbelse boodschap van
vrij genade voor zondige
mensenkinderen*

vertaling drukt dat zo prachtig uit. Als het in de Bijbel gaat over solidariteit klinkt daarin ook de gedachte van trouw en verbondenheid mee. Je bent als mens bereid om een ander hulp of bijstand te geven, omdat je op de een of andere manier met je medemens verbonden bent. Naarmate die verbondenheid sterker is of wordt ervaren, is de bereidheid groter om hulp te bieden. Solidariteit en loyaliteit liggen vaak dicht bij elkaar. De SGP wil dat verband benadrukken, omdat de term solidariteit vandaag de dag vaak een oppervlakkige invulling

verkrijgt, los van belangrijke Bijbelse, morele beginselen.

Georganiseerde solidariteit

Daar komt bij dat het handen en voeten geven aan menselijke saamhorigheid in de tweede helft van de vorige eeuw is verschoven van lokale gemeenschappen (buurt, familie en kerk) naar de overheid. De onderlinge hulp tussen mensen die elkaar kennen, werd in de loop van jaren vervangen door hulp georganiseerd door de overheid. De concrete, vriendelijke doch dringende vraag om hulp verdween naar de achtergrond en maakte meer en meer plaats voor rechten en eisen. Burgers vonden dat zij tegenover de overheid aanspraak konden maken op solidariteit. En de overheid suggereerde dat zij als ‘vadertje staat’ zou zorgen voor het wel en wee van haar burgers, van de wieg tot het graf zagezegd. Dan spreken we over de hoogtijdagen van de welvaarts- of verzorgingsstaat. Maar erg lang ging dat niet goed. In de jaren 1980 stuitte de welvaartsstaat reeds op zijn grenzen. Wat was er zoal aan de hand?

- Een voortdurende economische groei is nodig om de verzorgingsstaat betaalbaar te houden (denk aan AOW, AWBZ, WIA en WWB);
- De georganiseerde solidariteit van de verzorgingsstaat is anoniem, bureaucratisch en afstandelijk;
- De verzorgingsstaat heeft de ingebakken neiging om uit te dijen, ingewikkeld te worden en blijkt praktisch onbestuurbaar te zijn;
- Burgers gaan eisen stellen en ‘calculerend gedrag’ vertonen: ze willen maximaal profi-

teren van voorzieningen en tegelijk zo min mogelijk belasting betalen, met uitkeringsfraude en misbruik van voorzieningen tot gevolg;

- De verzorgingsstaat kan burgers demotiveren tot activiteit en leiden tot een te gemakkelijk en groter beroep op overheidssteun, zoals uitkeringen.

Gaandeweg blijkt het zogenoemde ideaal van de welvaartsstaat een utopie, een luchtkasteel te zijn. Daarbij komen dan nog allerlei ontwikkelingen in de samenleving die de saamhorigheid tussen mensen verder onder druk zetten. Zonder volledig te zijn, wijs ik in dit verband op de individualisering die heel sterk tot uitdrukking komt in de verzwakking van huwelijk en gezin, een toename van het aantal echtscheidingen en een stijging van het aantal eenoudergezinnen (met o.a. grotere armoede onder kinderen tot gevolg). De betekenis van de lokale omgeving voor iemands leven neemt ook af door de digitale communicatie en de betere vervoersmogelijkheden. De ontkerkelijking heeft onder andere tot gevolg dat mensen veel meer op zichzelf zijn aangewezen. En als ze het zelf niet meer kunnen redden, dan kijken ze niet naar hun familie of buurt, maar meteen naar de overheid. Verder heeft de overheid sinds de jaren 1990 sterk ingezet op een stijgende arbeidsparticipatie van vrouwen. Dat zou zorgen voor de nodige economische groei waarmee we de tekorten op de overheidsbegroting weg zouden werken. Het gevolg van de vele anderhalf- en tweeverdieners is dat er veel minder vrijwilligers beschikbaar zijn voor het verlenen van informele (mantel)zorg.

Oog voor kwetsbare mensen

Als de huidige economische crisis iets duidelijk maakt, dan is het dit: we kunnen niet langer uitgaan van een voortdurende welvaarts groei. De economische ontwikkeling lijkt meer op de slinger van een klok of op de golfbewegingen van de zee: zij gaat heen en weer en op en neer.

Belemmeringen die deze vormen van zorg in de weg staan, moet de overheid zoveel mogelijk wegnemen

Na een aantal jaren van onstuimige economische groei, gestimuleerd door globalisering en liberalisering, zijn we nu beland in een tijd van recessie, waarin de buikriem stevig moet worden aangehaald. In politiek 'Den Haag' is het woord 'bezuinigingen' niet van de lucht. Ingrijpende maatregelen, hoe noodzakelijk ook, roepen de vraag op of daardoor kwetsbare mensen niet extra in de knel komen. Dit aspect van het thema 'oog voor elkaar' vraagt om extra aandacht, juist van de SGP.

Want in de visie van de SGP is de zorg voor kwetsbare mensen in de eerste plaats een verantwoordelijkheid van de samenleving zelf, van burgers en hun sociale verbanden: buurt, familie, verenigingen en kerkgemeenschappen. Juist daarin komen centrale Bijbelse noties als gerechtigheid, saamhorigheid en barmhartigheid tot hun recht. Maar deze benadering veronderstelt tegelijk een beroep op de zelfredzaamheid van mensen, anders komen kwetsbare mensen in een uitzichtloze situatie terecht. De overheid dient daarom te voorzien in een vangnet voor degenen die zichzelf niet

kunnen redden en geen beroep kunnen doen op anderen in hun omgeving. Andersom gaat zelfredzaamheid niet zonder saamhorigheid, want dan komen we uit bij individualisme en egoïsme. Omzien naar mensen die kwetsbaar zijn, dan wel in een achterstand verkeren is een zaak van barmhartigheid en daarom een christelijke plicht.

Belemmeringen wegnemen

Intussen is de samenleving zo sterk geïndividualiseerd dat de overheid er niet aan ontkomt om een deel van de zorg voor zwakkeren op zich te nemen. Daarbij zal de overheid in de eerste plaats zelfzorg en mantelzorg moeten stimuleren. Niet alleen omdat dit het goedkoopst is, maar vooral omdat deze zorg de menselijke maat benadrukt en persoonlijke relaties tussen mensen bevordert. Belemmeringen die deze vormen van zorg in de weg staan, moet de overheid zoveel mogelijk wegnemen. Een positief voorbeeld is het zorgverlof dat mensen kunnen opnemen en het mantelzorgcompliment (initiatief van ir. B.J. van der Vlies) dat de overheid jaarlijks beschikbaar stelt aan mensen die deze zorg verlenen. Een negatief voorbeeld is de individuele belastingheffing op arbeidsinkomen, waardoor vooral gezinnen met opgroeiende en studerende kinderen geconfronteerd worden met te zware belastingen. Door de individuele belasting op arbeid is het financieel zeer nadelig en soms zelfs onmogelijk dat één van de ouders geen betaalde baan heeft. Beide ouders worden dan verplicht te werken, terwijl anders fulltime voor kinderen gezorgd en/of mantelzorg aan (oudere) familieleden of buurtbewoners verleend kon worden. Door in de sfeer van de inkomsten-

belasting beter rekening te houden met het belastbare gezinsinkomen, kan de overheid zelfzorg en mantelzorg door burgers bevorderen. Deze informele zorg is niet alleen goedkoper, maar ook veel menselijker van aard dan de formele zorg.

Overheidszorg moet *aanvullend* zijn

Vervolgens fungeert de overheid als een vangnet wanneer zorgbehoevende mensen – ondanks redelijk functionerende samenlevingsverbanden – toch tussen wal en schip belanden. Doordat mensen tegenwoordig steeds ouder worden, neemt de zogenoemde vergrijzing van de samenleving toe. Het aantal mensen met beperkingen zal daardoor ook toenemen. En we zullen zo nuchter moeten zijn om vast te stellen dat er een grens zit aan de zelfredzaamheid van mensen. Dat hierdoor het beroep op het vangnet van de overheid groter zal zijn dan vroeger, is een realiteit waarmee we rekening moeten houden. Maar het maakt wel verschil of je als uitgangspunt kiest dat bij

Een positief voorbeeld is het zorgverlof dat mensen kunnen opnemen en het mantelzorgcompliment dat de overheid jaarlijks beschikbaar stelt aan mensen die deze zorg verlenen

een zorgvraag meteen een beroep op de overheid kan worden gedaan, of dat eerst in de

eigen familie, buurt of kerkelijke kring wordt omgezien naar een informele vorm van steun en zorg. Ook in de context van een stadssamenleving kan een kerkelijke gemeente daarin een belangrijke (voorbeeld)functie vervullen.

Nu de overheid door de economische crisis ook op de zorguitgaven wil bezuinigen, stuit zij op de keerzijde van de jarenlang be-

zorgingsstaat. We kunnen en mogen niet verwachten dat oude samenlevingsstructuren in dezelfde vorm weer terugkeren. Er zijn gelukkig wel lichtpunten te benoemen, zoals buddyprojecten bij psychiatrische en palliatieve zorg. Ook valt de ketenaanpak toe te juichen. Hierbij treden verschillende instellingen met elkaar in overleg om een geïntegreerd traject uit te stippelen voor de aanpak van bijvoor-

Ouderen en jongeren

pleite en bevorderde individuele zelfbeschikking. Deze schaduwzijde is dat traditionele gemeenschappen zijn opengebrouwen, zo niet verdampt. Mensen zijn steeds meer op zichzelf aangewezen. Tegenover de terugtrekkende overheid is geen uitgebreid netwerk van particuliere initiatieven beschikbaar dat hierop kan inspelen. De samenleving heeft als het ware tijd nodig om zich te herstellen van de kaalslag die veroorzaakt is door het stimuleren van individualisering en het nastreven van de ver-

beeld een probleemgezin. En zeker de kerk kan, via haar diaconale arbeid, een 'kaars op de kandelaar' zijn. Dat kan heel praktisch door iemand de weg te wijzen in hulpverleningsland of met behulp van vrijwilligers een uitdeelpunt van de Voedselbank in de kerk te starten. Juist in tijden van crisis kunnen christenen laten zien dat het hun ernst is in het opkomen voor zwakkere medemensen, dat zij oog hebben voor elkaar.

Oog voor elkaar

De toekomst van onze samenleving ziet er niet bepaald rooskleurig uit. Er zijn negatieve ont-

En zeker de kerk kan, via haar diaconale arbeid, een 'kaars op de kandelaar' zijn

wikkelingen die elkaar versterken, zoals ont-kerkelijking, individualisering en toenemende spanningen tussen bevolkingsgroepen. Maar is het niet van alle tijden dat mensen vooral oog hebben voor hun eigen situatie? Oog hebben voor elkaar, dat is prachtig zolang we er zelf baat bij hebben. Maar als het ons meer gaat kosten dan het lijkt op te leveren, zijn we geneigd niet thuis te geven. Menselijk egoïsme is in de praktijk vaak sterker dan solidariteit. Is er een uitweg? Hier volgen drie denklijnen ter overweging.

- *Zet in op bijbelse en geestelijke herijking:* Allereerst moeten we als reformatorische christenen ons denken en doen niet laten bepalen door wat in de samenleving gangbaar is. We zijn zo gewend geraakt aan (en verwend door) de welvaartsstaat, dat we onbedoeld allemaal gaan denken in termen van 'mijn rechten'. Laten christenen daarom hun verantwoordelijkheid en burgerplicht voorop zetten. Oog voor elkaar, het helpen van iemand anders is normaal, zeker wanneer die ander hulp nodig heeft. Dat doe je zonder erover na te denken of dat wordt beloond of iets oplevert.

- *Schep ruimte voor havens van solidariteit:* Wanneer mensen in familieverband (mantel)zorg verlenen aan elkaar, dan horen we dat niet te zien als een uitzondering. Burenhulp: dat hoor je gewoon te doen. Onze samenleving is teveel gericht op individuele welvaart, jaagt mensen zo op tot 'economisch presteren' dat allerlei vormen van hulpbetoon die een offer van tijd vragen in de knel komen. Christelijke barmhartigheid is anders dan humanistische solidariteit. Juist christelijke gezinnen en gemeenten kunnen een haven van solidariteit zijn in een samenleving vol eenzame mensen. Oog voor elkaar krijgt zo een heel praktische invulling en wordt echt zichtbaar voor mensen.
- *Benut kansen voor praktisch dienstbetoon:* De overheid moet bezuinigen en kan eigenlijk alleen de meest schrijnende gevallen nog helpen. Maar hierdoor komt wel meer ruimte voor de menselijke 'warme' saamhorigheid en compassie. Kerkelijke diaconieën krijgen meer mogelijkheden. Identiteitsgebonden zorg richt zich tot nu toe meestal op de eigen groep, in ons geval de reformatorische gezindte. Maar we worden nu uitgedaagd om na te denken over de vraag of er vormen denkbaar zijn om ook voor het bredere geheel van de samenleving dienstbaar te zijn. Christenen mogen niet denken vanuit de vraag 'Wie is mijn naaste?' maar behoren de Heere Jezus na te volgen in de omkering van deze vraag: 'Voor wie kan ik een naaste zijn?'

Jan Schippers

directeur Wetenschappelijk Instituut voor de SGP

Oog voor elkaar in Bijbels perspectief

Eind november 2012 houdt de SGP een congres over haar jaarthema 'Oog voor elkaar. Christelijke saamhorigheid in crisistijd.' Uiteraard kijken we, ook als het gaat om solidariteit, naar de Schrift. Het blijkt dat ook in Bijbelse tijden de oproep tot saamhorigheid en gezamenlijke actie reeds werd gehoord...

Wat is solidariteit?

Er bestaat helaas bij veel mensen die de Bijbel als richtsnoer voor hun denken en doen belijden, het misverstand dat solidariteit een typisch politieksocialistisch begrip is. Het woord solidariteit komt inderdaad niet letterlijk in de Bijbel voor, maar de zaak en de bedoeling is er terecht volop aanwezig. Solidariteit als woord is het eerst in de economie gebruikt om de samenwerking tussen werkgevers en werknemers te bevorderen. Daarna kwam het woord en het begrip ook in zwang in de sociologie, de politiek, in de psychologie en ook in de theologie. Het woord solidariteit is afgeleid van het Latijnse 'solidus' met de dubbele betekenis van a) sterk, solide en b) gezamenlijk. Tegenwoordig duidt men er mee aan dat men samen voor een bepaalde zaak of ideaal staat en daar actie voor voert. We kunnen daarbij drie doelstellingen onderscheiden:

- een positieve, wanneer een bepaald goed doel wordt nagestreefd, wanneer men een ongunstige situatie wil verbeteren of herstellen;
- een negatieve, wanneer men zich gezamenlijk keert tegen verkeerd geachte overheden, wetten partijen, werkgevers of zelfs individuele personen;
- een combinatie van positieve en negatieve actie, wanneer men een bepaald doel nastreeft terwijl een instantie of persoon daartoe in de weg staat.

Solidariteit in de Bijbel

We kunnen stellen dat de meest absolute vorm van solidariteit in de Bijbel te vinden. Dogmatisch gezien is de Drie-eenheid van God de hoogste vorm van solidariteit. Bij en in Hem is de volmaakte eenheid in zijn, denken en handelen. Vader, Zoon en Heilige Geest werken in alles gezamenlijk. Dat straalt ook uit in de schepping van de kosmos en de mens. Evenzeer is Gods gerechtigheid en zijn liefde tot in alle consequenties een bewijs van zijn ondeelbare bedoeling. Een afschaduwing daarvan behoort in de gemeente, als Lichaam van Christus, en in het huwelijk gevonden te worden. Door de zonde is dat laatste helaas niet zo ongeschonden gebleven! Het ge-

volg is dat in de Bijbel een dubbele solidariteit is aan te wijzen:

- De mensheid heeft één Vader. God heeft alle mensen geschapen en heeft gelijke wetten en beloften gegeven. Hij geeft de zon en de regen aan rechtvaardigen en onrechtvaardigen (Mattheüs 5:45).
- Er is solidariteit in de zonde. Alle mensen hebben de wet overtreden en wantrouwen God en zijn goede bedoelingen. Daarin spannen mensen samen tegen hun Vader en zijn Koningschap.

Na de zondeval wordt zichtbaar dat er één beweging is, in haat gericht tegen God, en een andere (door zijn genade!) om Hem lief te hebben en te gehoorzamen. Steeds opnieuw wordt ieder mens opgeroepen te onderscheiden in welke richting de oproep tot solidariteit leidt.

***Na de zondeval wordt
zichtbaar dat er één
beweging is, in haat
gericht tegen God, en een
andere (door zijn genade!)
om Hem lief te hebben en
te gehoorzamen***

Wat is goede solidariteit?

Hoe kunnen we goede vormen van solidariteit onderscheiden? Hiervoor moeten we het antwoord weten op zeven verschillende criteria:

- Wat is de bedoeling van de gepropageerde solidariteit? Gaat het er om vrij en los te komen van de wet van God of om Hem en zijn

inzettingen te onderhouden?

- Wie zijn de leiders? Willen ze werkelijk dienaars zijn van elkaar en van het goede, of willen ze, heimelijk of openlijk, heersers en dictators zijn?
- Welke middelen worden in de solidariteitsactie gebruikt? Is de betoging en het protest vreedzaam en wil men slechts zonder dwang overtuigen of worden beschuldigingen, laster, stakingen, geweldsdaden en zelfs terrorisme gebruikt?
- Tegen of voor wie worden we opgeroepen tot solidariteit? Helaas overheerst in veel oproepen tot solidariteit het negatieve. Dan gaat het bijvoorbeeld tegen: de eigen regering, bepaalde politieke leiders, overheersende regimes of bezettende machten. Het kan gaan tegen de bureaucratie in allerlei vormen, de bezittende, rijke klasse, tegenstanders in het algemeen, of zelfs tegen etnische minderheden en mensen van een ander ras of uit een ander land. Ieder van ons weetvoorbeelden te over van deze opties.
- Wat gebeurt er met mensen die, mogelijk wegens gewetensbezwaren, weigeren mee te doen aan de opgeroepen solidariteit? Worden ze geboycot? Bedreigd, lastig gevallen... Of vervolgd?
- Zijn we zeker dat er achter de oproep tot solidariteit geen verborgen agenda steekt?
- Zijn mensen vrij om af te haken wanneer blijkt dat de gevraagde solidariteit toch een verkeerde richting inslaat of dreigt in te slaan?

Wie enigszins op de hoogte is van wat er plaats vindt in de samenleving merkt dat al deze ze-

ven criteria vanuit de recente geschiedenis te illustreren zijn.

Voorbeelden van solidariteit in de Bijbel

Met het hierboven gegeven overzicht kunnen we ook verschillende gebeurtenissen uit de Bijbel en uit de Bijbelse geschiedenis onderscheiden. Er zijn voorbeelden in de Bijbel van juiste en onjuiste solidariteit. Deze voorbeelden zijn een lering voor ons. Dat is nodig, want we laten ons gemakkelijk misleiden. Bij elk van de volgende voorbeelden moeten we proberen ons te verplaatsen in de situatie van toen. Achteraf oordelen is wel gemakkelijk, maar helpt in de actuele keuze niet.

- De torenbouw van Babel, Genesis 11. Tegen de intentie en opdracht van God, wilden mensen hun eigen ideaal van eenheid en zekerheid handhaven.
- De uittocht van het nog niet gestabiliseerde volk Israël uit Egypte, Exodus 13 en volgende. Telkens strijdt de begeerte om vrij te zijn en Mozes te volgen, met de angst voor de onzekere reis door woeste streken en het gemis van bepaalde zaken in Egypte. Het verzoek aan Aaron om een gouden beeld te maken was een solidariteitsactie. (Zie Exodus 32:3, waar staat “het ganse volk”.)
- De opstand van de groep rond Korach en de zijnen tegen het leiderschap van Mozes, Numeri 16.
- Na de dood van koning Salomo ontstaat het massale en gewelddadige verzet van het volk Israël tegen de regeringsverklaring van Rehabeam, 1 Koningen 12.
- De vele voorbeelden van gezamenlijke afdwalingen in de tijd van de profeten.
- Joodse leiders en veel inwoners van Jeru-

zalem waren één in de veroordeling van Jezus en verwezen Hem naar het kruis op de Goede Vrijdag. En ze meenden daarin samen goed te doen.

- Daar tegenover staat de solidariteit in de eerste christelijke gemeente, zoals beschreven in Handelingen 2:42. Maar tevens is daar het misbruik van Ananias en zijn vrouw.
- Paulus prijst in zijn brieven de jonge gemeentes voor hun steun aan de behoeftigen, niet alleen in eigen kring maar ook voor de verre anderen. Vanuit Antiochië hielp men Jeruzalem.

Achteraf oordelen is wel gemakkelijk, maar helpt in de actuele keuze niet

- Uit historische bronnen buiten de Bijbel weten we ook dat bij de Joodse opstand tegen de Romeinse bezettende macht de christen-joden in Jeruzalem in het jaar 70 na Christus weigerden solidair te zijn met hun volksgenoten in die strijd en daarom uitweken naar het buitenland.

Fundamentele overwegingen

De oproep tot solidariteit vindt veelal plaats, daar waar in de samenleving aandacht komt voor wat men sociaal en maatschappelijk onrecht noemt. En hoewel wij in West Europa tot de meest rijke en bevoorrechte bevolkingsgroepen van de wereld behoren, er is ook bij ons nog veel wat verre van ideaal is. Veel meer nog geldt dat voor mensen in andere delen van de wereld. Er is onvoorstelbare

armoede, er zijn allerlei soorten ziektes, er is onderdrukking tot slavernij toe, corruptie lijkt onuitroeibaar, bureaucratie kan wanhopig maken en discriminatie is aan de orde van de dag. Allemaal redenen om mensen tot solidaire actie op te roepen. En dat gebeurt tevens in veel gevallen. Ook christenen horen die oproep. Dikwijls wordt gesteld dat juist christenen vooraan op de barricades behoren te staan. Is dat juist? Als christenen, die rekening met de Bijbelse boodschap begeren te houden, moeten we meer zeggen en meer doen. Vanwaar komen al de net hierboven genoemde ellendige zaken? Het is toch geen noodlot? Het is een tijd lang mode geweest om de oorzaak van alle ellende in de wereld te zoeken bij de verkeerde systemen en omstandigheden. Verander de omstandigheden en het komt weer goed. Zelfs de meest rigoureuze pogingen daartoe hebben echter geen wezenlijke verandering ten goede gebracht. Marx en het communisme mogen dan voor een groot deel hebben afgedaan, de idee dat het kwade overwonnen kan worden door allerlei maatregelen, overheerst nog sterk. Christenen hebben geleerd dat het kwade en verkeerde niet in de eerste plaats in onjuiste stelsels en regels zit, maar oorzaak vinden in de zonde van het egoïsme en de rebellie tegen God. Wanneer wij mensen in onze houding en in ons leven niet radicaal veranderd

worden, blijft ieder zijn eigen belang ten koste van anderen zoeken. Ondanks mooie woorden, solidariteitsacties en zelfrechtvaardiging. Die zelfhandhaving en dat eigenbelang vinden we bij slachtoffers zowel als bij hulpverleners.

Heb God lief en de naaste

Voor christenen geldt primair dat mensen veranderd moeten worden, bekeerd tot God. Dat is de boodschap en zending van de kerk. Heb God lief en de naaste. Dat hebben we ook geleerd van Jezus Christus en zijn werk in onze wereld. Dat betekent niet dat we niets behoeven te doen om de materiële nood in de wereld aan te pakken en om de omstandigheden te verbeteren. Maar het moet wel gelijk opgaan met de oproep om zich tot God te bekeren. En wanneer voor die boodschap geen plaats en ruimte is bij een bepaalde solidariteitsactie worden we gedwongen af te haken. Dat verklaart en rechtvaardigt ook dat naast diverse seculiere acties tot leniging van noodsituaties, kerken en christenen een eigen aanpak kiezen.

Ds. J.J.Tigchelaar

Oud-voorzitter van de Guido de Brès-Stichting¹

¹ Deze bijdrage is een bewerking van *De Banier*, 91e jaargang nr 1, pag. 10-11

Kiezen voor de ander

Een actueel christelijk-wijsgerig begrip van solidariteit

Solidariteit is een gevleugeld woord in politiek Nederland. Maar hoe ziet een solidariteitsbegrip eruit voor de christelijke politiek? Met ‘Oog voor elkaar’ als jaarthema voor de SGP, is het van belang daarop te bezinnen. Dit essay vormt een christelijk-wijsgerige reflectie op solidariteit.

Anders dan andere bijdragen in deze bundel gaat dit essay over de vraag ‘wat is solidariteit?’. Deze filosofische bezinning biedt een ondergrond voor het gebruik van het begrip solidariteit in andere bijdragen. In wat volgt wordt geput uit het denken van de filosofen Theo de Wit en Sander Griffioen.¹

Binnen de SGP-traditie is men meer gewend actuele problemen te belichten op basis van een bijbels-theologische beschouwing. Dit is zondermeer een goed vertrekpunt. Vaak vindt dan vervolgens geen politiek-filosofische doordinking plaats. Voor een maatschappelijk breed begrip als solidariteit is dit echter onmisbaar. Daarom wordt bewust gebruik gemaakt van ‘denkduwtjes’ van de genoemde filosofen. Deze aanzetten zullen, zoals zal blijken, uitmonden in een verantwoord Bijbels begrip van mens en solidariteit, dat aansluit bij de SGP-traditie. Uit de analyse in dit essay blijkt dat solidariteit bevrijd moet worden van 20e-eeuwse tegenstellingen. Daaruit volgt dat een middenweg te verkiezen is. Dat is een weg die geen keuze maakt tussen òf vrijheid òf gelijkheid en evenmin eenzijdig kiest voor òf het individu òf de gemeenschap. Omdat deze middenweg zich concentreert op Diegene die voor christenen het middelpunt van hun leven vormt, namelijk Jezus Christus, kan het begrip solidariteit antwoord bieden op de problemen en vragen van vandaag de dag. Dat betreft een antwoord op een radicaal vrijheidsdenken enerzijds en op een beklemmend gelijkheidsdenken anderzijds. Solidariteit wordt in dit essay gepresenteerd als kiezen voor de ander.² Na de analyse en een slotbeschouwing volgen enkele aanbevelingen. Zo wordt duidelijk wat *oog voor elkaar* inhoudt. Voor een *christelijke saamhorigheid in crisistijd* en tot ver daarna.³

1 In mijn zoektocht naar een filosofische en christelijke doordinking van het begrip solidariteit stuitte ik op deze twee filosofen. Theo de Wit, filosoof aan de Universiteit van Tilburg, analyseert in de bundel *Solidariteit* (1999) op filosofische wijze de stand van zaken rondom solidariteit. Sander Griffioen, emeritus hoogleraar bij de Vrije Universiteit, heeft een expliciet christelijke aanvliegroute in de bundel *Individualisering en Solidariteit* (1987).

2 Hierin resonanceert de opdracht van de Ander aan ieder mens duidelijk mee. Vgl. Mattheüs 22: 37-40.

3 Ik dank Robert van Putten, Geert Schipaanboord en Jan Schippers voor het meelesen met, en hun bruikbare commentaar op eerdere versies van dit essay.

Middenweg

Solidariteit zit in het slop. Het heeft haar onschuld verloren. Dat stelt filosoof Theo de Wit aan de hand van een geschiedfilosofische analyse van het begrip.⁴ Sinds solidariteit misbruikt kan worden om er een politiek ‘wij’ mee aan te duiden, met als dieptepunt de nationaalsocialistische en communistische ideologieën van de 20e eeuw, is er bij velen nog slechts ruimte voor een heel mager solidariteitsbegrip. Men is het vertrouwen in solidariteit kwijt en dat komt vooral omdat de mens van de eenentwintigste eeuw in het reine heeft te komen met zijn twintigste-eeuwse verleden. Doordat de 21e-eeuwse mens zich tegen dit traumatische verleden afzet, schiet hij door in een postmoderne nepvorm van solidariteit. Deze is te typeren als de vage erkenning van de vrijheid van de ander om zich ‘zichzelf te voelen’. De vrije expressie van het individu is daarbij exportproduct nummer één. In praktijk lijkt deze houding vooral neer te komen op: ‘laat mij vrij in mijn doen en laten, dan laat ik jou daarin ook vrij’. Echter, met dit doorgeschoten solidariteitsbegrip *blijven we gevangen in de tegenstelling*. Hoe is het zover gekomen, vraagt De Wit zich af, dat wij geneigd zijn solidariteit of als een bijna agressief, nationalistisch groepsdenken beschouwen, of als de persoonlijke uitoefening van de vage deugd ieder in zijn waarde te laten? Dit denken in tegenstellingen doet de werkelijkheid tekort. Bovendien, zo vraagt De Wit zich met de Franse filosoof Alain Finkielkraut af, is deze nieuwe

postmoderne ‘toerismesolidariteit’ niet even benauwend als het totalitaire denken van de 20e eeuw? Bij beiden bestaat er geen *politieke*

In praktijk lijkt deze houding vooral neer te komen op: ‘laat mij vrij in mijn doen en laten, dan laat ik jou daarin ook vrij’

ander meer. Iedereen móét meedoen. Iedereen móét tegenwoordig de vrije expressie van de ander erkennen. Hoe komen we werkelijk in het reine met ons verleden? Hoe ontsnappen we uit de tegenstelling?

Door de menselijke identiteit te doordenken laat De Wit de mogelijkheid van een derde weg zien die aan de tegenstelling ontsnapt. Een derde weg als middenweg. Aan de hand van Finkielkraut betoogt hij dat je niet hoeft te kiezen voor of vrijheid (uitvergroot in het postmoderne denken) of structuur (uitvergroot in het totalitaire denken). De mens is niet volledig te herleiden tot ofwel autonomie (zelf bepalend) ofwel heteronomie (bepaald door structuur). Er is ook nog zoets als cultuur, wat voorafgaat aan de persoon zelf, maar geen rigide structuur hoeft te zijn. Die cultuur is van invloed op *wie* en *hoe* elk individu is. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat religieuze mensen van dezelfde religie in verschillende tijden en landen verschillende principes handhaven. (Denk aan wel of niet roken of wel of geen alcohol nuttigen.) Of uit het feit dat je moedertaal niet iets is wat je zomaar van je af kan schudden alsof je een jas uitdoet, zelfs niet na het leren van een

⁴ De Wit, T. (1999) ‘De verloren onschuld van de solidariteit. Een kleine genealogie en een probleemstelling’ in De Wit, T. en H. Manschot (red.) (1999) *Solidariteit. Filosofische kritiek, ethiek en politiek*, Amsterdam: Uitgeverij Boom

andere taal. De Wit stelt dan ook 'dat *identiteit* (...) iets anders is dan een eigen maaksel, en dat zij evenmin samenvalt met het besef, een schakel in een soort keten te zijn.' Je maakt je identiteit niet volledig zelf (geen autonomie). Maar je identiteit wordt ook weer niet volledig bepaald door een structuur (geen heteronomie). Je ontwikkelt die identiteit altijd binnen een gegeven context, binnen de cultuur. Daarbinnen worden de keuzen die je maakt pas betekenisvol. Dit leidt tot de conclusie 'dat *vrijheid* paradoxaal genoeg pas mogelijk is op basis van de beperking die de identiteit geeft.'⁵ Identiteit hangt onherroepelijk samen met je gegeven context; met het land waarin je woont, waar en wanneer je geboren bent, wie je tijdgenoten zijn, et cetera. En de uitoefening van vrijheid krijgt pas vorm vanuit dat gegeven vertrekpunt, het vertrekpunt van de cultuur. Zonder zo'n vertrekpunt is vrijheid leeg. De mens bestaat niet los van zijn context. Vrijheid en structuur hebben elkaar nodig. Cultuur en vrijheid gaan dus samen en vormen de basis voor de menselijke identiteit. Deze inzichten moeten de basis vormen voor de ontwikkeling van een solidariteitsbegrip.

Nieuwe tegenstelling

Door te vertrekken uit de tegenstellingen van de 20e eeuw presenteert de 21e eeuw echter dezelfde oude wijn, zij het in nieuwe zakken. Opnieuw dreigt solidariteit te worden prijsgegeven aan het denken in tegenstellingen. In onze tijd komen algemene rechtvaardigheidsprincipes als basis voor maatschappelijke solidariteit onder druk te staan door afnemende homogeniteit en saamhorigheid

in de samenleving. Denk aan het afnemende enthousiasme voor het pensioenstelsel of collectieve verzekeringen. Dit luidt een trend in die De Wit 'desolidarisering' noemt. Solidariteit wordt opnieuw tot een vraag. Daarbij spelen twee zeer belangrijke vraagstukken een rol, die beide samenhangen met solidariteit. Dat is enerzijds het vraagstuk van de culturele pluraliteit.⁶ Voor *wie* geldt onze solidariteit? Welke verschillen kan het overbruggen? En dat is anderzijds het vraagstuk van de sociaaleconomische ongelijkheid. *Hoe ver* gaat onze solidariteit? Welke mate van sociaaleconomische ongelijkheid staan we toe? Het gevaar dat op de loer ligt, is dat solidariteit wordt gepresenteerd als een keuze voor het oplossen van één van de genoemde vraagstukken. Solidariteit verwordt dan ofwel tot een tolerante houding (culturele pluraliteit erkennen) ofwel tot strijd voor sociale gerechtigheid (sociaaleconomische ongelijkheid bestrijden). Maar daarmee zitten we opnieuw gevangen in de tegenstelling. Daarmee zijn we eigenlijk ook terug bij af en komen we niet verder dan de tegenstelling tussen vrijheid (tolerantie) of structuur (sociale gelijkheid); de tegenstelling tussen het slappe postmodernisme en het rigide 20e-eeuwse denken.

Een keuze die zich beperkt tot een tolerante houding is dus niet genoeg, zoals eerder duidelijk werd. Dan komen we uit bij een postmodern gevoel van ieder in zijn waarde laten. Dat doet geen recht aan sociale gerechtigheid, iets

⁵ De Wit, 1999: p. 42

⁶ Pluraliteit is iets anders dan pluriformiteit. Het laatste veronderstelt een zekere eenheid en betekent meervormig. Bij pluraliteit is er geen eenheid. Pluraliteit gaat over een meervoud. Een plurale samenleving bestaat uit allerlei volken en rassen.

wat juist voor christenen een uiterst belangrijke zaak moet zijn. Wanneer we anderzijds de keuze beperken tot gelijkheid (of sociale gerechtigheid) dan is dat nog gevaarlijker. Eerder in dit essay werd duidelijk dat onze culturele achtergrond onherroepelijk samenhangt met onze identiteit. Die culturele achtergrond verschilt van groep tot groep, van mens tot mens. Daarom moet er steeds ruimte blijven voor culturele en politieke pluraliteit: het gaat om de erkenning van iemands identiteit. In die identiteit ligt ook iemands vrijheid. Culturele herkomst en vrijheid maken samen identiteit. Het erkennen van die identiteit betekent het erkennen van de mens als mens. Wanneer deze erkenning van iemands identiteit in het gedrang komt, komt dus zijn vrijheid in het gedrang. Dit lijkt wat zwaar aangezet, maar als het sociaaleconomische vraagstuk bijvoorbeeld uitgevochten wordt over culturele scheidslijnen, ligt nationale homogenisering op de loer. Wanneer mensen zich terugtrekken in een cocon van culturele identiteit, verdwijnt de erkenning van de ander – en dus van zijn vrijheid! – en dan zijn we in beginsel terug bij de totalitaire ideologieën van de 20e eeuw. Met andere woorden, een dergelijke ‘culturalisering’ van solidariteit ondergraaft de erkenning van de universele menselijke vrijheid. Het wezen van de mens wordt daarmee aangetast. Juist daarom moeten we niet kiezen tussen òf solidariteit als tolerantie (vrijheid) òf solidariteit als sociale gerechtigheid (gelijkheid). Een juist solidariteitsbegrip – en dus ook christelijk solidariteitsbegrip – houdt rekening met zowel culturele identiteiten als met sociale ongelijkheden; met zowel vrijheid als gelijkheid. Dat leert ook de gelijkenis van de

barmhartige Samaritaan.⁷ Dit verhaal laat zien dat er geen onderscheid mag zijn in kwesties inzake rechtvaardigheid, barmhartigheid en naastenliefde. Dit moet dan ook het uitgangspunt zijn voor christelijk politiek denken over solidariteit. Culturele pluraliteit, of je nu Jood bent of Samaritaan, mag niet van invloed zijn op recht en rechtvaardigheid. Allen zijn gelijk voor God, en naastenliefde geldt als universeel gebod. We moeten een ieder aanzien als persoon voor Gods Aangezicht en hem dus ook erkennen in zijn vrijheid (voor God). Vrijheid en gelijkheid krijgen allebei van hieruit vorm als een soort sociaal minimum.

Antwoord geven

Solidariteit moet in onze tijd dus recht doen aan zowel vrijheid als gelijkheid. Tegelijkertijd heeft ze te maken met een andere, minstens zo prangende tegenstelling, namelijk die tussen individu en gemeenschap. Solidariteit doet een beroep op beiden. Voor veel moderne individuen voelen termen als gemeenschap en solidariteit als beklemmende verbanden, waarvan ze zichzelf het liefst bevrijd zien. Vanuit de vorige paragrafen horen we hierin het of/of-denken weerklinken. Of individu òf gemeenschap. Dit ligt in het verlengde van de vermeende tegenstelling tussen respectievelijk culturele pluraliteit en sociale gerechtigheid. Maar het is niet of/of. Er moet een balans tussen individu en gemeenschap worden gevonden, waarin tevens vrijheid en gelijkheid een plek krijgen, zonder dat er gekozen wordt voor één van beiden. Hoe kan in de 21e-eeuw solidariteit worden georganiseerd, terwijl er ruimte blijft voor het individu?

⁷ Zie Lukas 10:30-37.

De christelijke filosoof Sander Griffioen gaat op zoek naar de mogelijkheden voor deze solidariteit, als universele solidariteit. Hij spreekt daarvoor de mens aan als persoon: 'Met de notie van 'persoon' wordt (...) méér bedoeld: een mens die 'thuis geeft', die 'zie hier ben ik' kan zeggen, appellabel is en zich verantwoordelijk stelt.⁸ Hierin klinkt het 'antwoorden' sterk door. Persoon zijn is *antwoord geven*. De essentie van de mens is dat hij een antwoordend wezen is.⁹ Hij geeft met zijn leven antwoord aan God. En God vraagt van de mens om naastenliefde te betonen. De mens *antwoordt* dus ook in zijn houding ten opzichte van de medemens, hij geeft antwoord aan de mede-

*Jezus wil ons de
dingen van de wereld
terugschenken, als we ze
maar hebben losgelaten*

mens. Dit geeft ook zin (betekenis) aan het leven, omdat het gaat om het individuele antwoord van elk mens. Een ieder heeft met zijn eigen leven te antwoorden. Voor het uitoefenen van deze verplichting, van dit antwoord geven, zijn andere mensen nodig. Er wordt gemeenschappelijkheid verondersteld. Je wordt pas persoon als je in gemeenschappen, in een concrete betekenisvolle situatie *antwoord geeft*, verantwoordelijkheid toont. Daarom plaatst Griffioen solidariteit in *concreto* ook binnen

het raam van verbanden en gemeenschappen. Wat betekent liefde tot de mensheid?, vraagt Griffioen zich retorisch af. Dat is te abstract en daardoor bijna inhoudsloos. Gerechtigheid, liefde en solidariteit gaan over mij en de buurman, over ouders ten opzichte van hun kinderen, over docenten en hun leerlingen, over de staat en zijn burgers. Solidariteit krijgt concreet gestalte binnen een gemeenschap.

Kiezen voor de ander

In het antwoord geven verwezenlijkt de mens zichzelf, wordt hij tot persoon. Maar wat is dan de rol van de ander? Griffioen formuleert hiertoe de 'grondwet waaronder dit leven valt'. Deze luidt: geef en je zult ontvangen. 'Al wat waarde heeft binnen de horizon van concrete gemeenschappen moet worden prijsgegeven, echter niet om vernietigd te worden (...) maar om van eigenmachtigheid ontdaan te worden: de mens krijgt het teruggeschonken, als gáve.'¹⁰ *Jezus wil ons de dingen van de wereld terugschenken, als we ze maar hebben losgelaten*. Griffioen laat zien dat wij zo Jezus Christus als het centrum van de geschiedenis en de samenleving mogen zien. We mogen ons aan Hem overgeven. Overgave om terug te ontvangen, dat is de paradox die hier ligt in het midden tussen individu en gemeenschap. Als de mens zijn leven heeft overgegeven aan Christus en met Hem leeft, dan krijgt hij het

8 Griffioen, S. (1987) 'De onware en de ware ik-cultuur' in: De Jong e.a. (1988) *Individualisering en Solidariteit*, Amsterdam: Buijten & Schipperheijn. Pagina 27

9 Dit sluit aan bij het christelijk wijsgerig-antropologisch inzicht dat de mens existeert in het uitstaan naar de dingen en de mensen om hem heen.

10 Griffioen, 1987: 30. Zie in dit verband ook Marcus 10:28-30: 'En Petrus begon tegen Hem te zeggen: Zie, wij hebben alles verlaten en zijn U gevolgd. En Jezus antwoordde: Voorwaar, Ik zeg u: er is niemand die huis of broers of zusters of vader of moeder of vrouw of kinderen of akkers verlaten heeft omwille van Mij en om het Evangelie, of hij ontvangt honderdvoudig, *nu in deze tijd*, huizen en broeders en zusters en moeders en kinderen en akkers, met vervolgingen, en in de wereld die komt, het eeuwige leven.' (cursivering LP)

terug en ziet hij zich geplaatst binnen concrete gemeenschappen en verhoudingen. Daarbin-
nen is hij *verantwoordelijk* en heeft hij dus te
antwoorden: als buurman, als docent, als bur-
ger, als moeder, als ambtenaar, als bestuurder.
De mens kan antwoorden aan zijn omgeving
door af te zien van eigen belang; door er te zijn
voor de ander; door te *kiezen voor de ander*. In
de keuze je leven op een goede ‘antwoordende’
manier richting je naaste in te richten, laat je
zien het eigenbelang los te kunnen laten. En
dus geldt: geef (kies voor de ander) en je zult
ontvangen. Hieruit blijkt een diepe christelijke
eenheid van het leven van waaruit individu en
gemeenschap opkomen, maar die beide be-
grippen ook ontstijgt. Het individu wordt tot
waar persoon door op een goede manier sa-
men te leven met anderen, waar de gemeen-
schap voor nodig is. Tegelijk wordt een goede
gemeenschap gevormd door de ‘antwoorden’
van alle individuen. Deze manier van denken
ontstijgt de tegenstelling van het liberale indi-
vidubegrip enerzijds en de socialistische ge-
meenschap anderzijds. Het christelijke denken
blijft niet eenzijdig hangen in het individu of
de in gemeenschap. Het diepe christelijke den-
ken van ‘loslaten om te krijgen’, draait rond een
ander midden dan de mens. Het stelt Christus
in het midden. Dit leert niet voor zichzelf te
leven, maar een solidair leven te leiden.¹¹

Solidariteit en overheid

Hoe krijgt dit concreet vorm? Deze toegepas-
te solidariteit kan het beste vorm krijgen in
maatschappelijke verbanden en gemeenschap-
pen. Hierin krijgt het ‘antwoord geven’ van

de mens een plaats ten opzichte van de con-
crete anderen tegenover wie hij is geplaatst.
Binnen deze gemeenschappen kan de mens
verantwoordelijkheid tonen. Dat vraagt om
een actieve houding van burgers zelf en om
beweging waarin men aansluiting zoekt bij an-
deren. Wat is daarbij de rol van de overheid?
Een goede overheid zorgt voor een maat-
schappij waarin het gemakkelijk is om goed
te doen. De overheid zou het ‘kiezen voor de
ander’ dus ook gemakkelijk kunnen maken. Te
denken valt bijvoorbeeld aan de door de SGP
gepropageerde mantelzorgkorting in het be-
lastingstelsel of aan belastingvrijstelling voor
bepaalde giften en lagere belastingen voor co-
operatieve initiatieven. Echter, kiezen voor de
ander is eerst en vooral een kwestie van een
persoonlijke houding waarvoor dus niet direct
naar de staat gekeken moet worden. De staat is
er voorts wel om het maatschappelijk verkeer
tussen de diverse verbanden te regelen en een
rechtvaardig minimum te garanderen. Hierin
kan de universele christelijke solidariteit, zoals
eerder verwoord, doorklinken. De staat dicht
de gaten die vallen tussen de samenlevingsver-
banden. Daarbij is het zo dat met het wegval-
len van vaste, automatische verbanden als de
kerk (door secularisering) en het verenigings-
leven (door ontzuiling) de staat een groter gat
heeft te dichten en dus een grotere rol krijgt.
Echter, wanneer het mogelijk is om bepaalde
taken maatschappelijk te organiseren, verdient
dat de voorkeur.

Aansluiting SGP-traditie

Het voorgaande betoog sluit goed aan bij de
gedachtevorming binnen de SGP op het ter-
rein van de sociale zorg. Zeer beknopt is dit

¹¹ Zie ook Mattheüs 16:25: ‘Want zo wie zijn leven zal
willen behouden, die zal het verliezen; maar zo wie zijn
leven verliezen zal, om Mijnen wil, die zal het vinden.’

in de volgende drie opmerkingen aan te geven. Ten eerste het kernpunt: christelijk politiek denken stelt Christus centraal. Dit betekent dat het vertrekpunt voor het nadenken over solidariteit niet de gemeenschap of het individu is. Tegenover het denken vanuit de groep of vanuit jezelf, verkiest de SGP een Bijbelse benadering: denken vanuit Christus. *Echte christelijke politiek wil Christus present maken in het midden van een verwarde maatschappij.*¹²

Een tweede opmerking. De SGP is niet gespitst op het formuleren van een systematisch door-dachte visie op politiek en samenleving, maar wil haar gedachtegoed bewust gestalte geven en relevant doen zijn voor het leven, denken en doen van mensen in hun concrete maatschappelijke situatie. Daarbij legt de SGP van meet af aan de nadruk op de betekenis van de verbindingen waarin ieder mens is geplaatst. Dan gaat het om de relaties van ieder mens ten opzichte van God, medemensen en de schepping. In de staatkundig-gereformeerde maatschappijvisie vervullen verbanden als gezin, kerk, school en staat een centrale rol. Deze verbanden helpen twee onwenselijke situaties te vermijden: die waarin ieder mens op zichzelf komt te staan en die waarin de overheid een veel te grote, machtige rol krijgt toebedeeld voor het goed doen functioneren van de samenleving. In beide situaties komt het principe van solidariteit niet tot haar recht, ofwel door een overmaat, ofwel door een tekort aan persoonlijke verantwoordelijkheid.

Ten derde. In de visie van de SGP op de zorg voor armen, zieken en noodlijdende mensen gaat de gedachte van verantwoordelijkheid

Echte christelijke politiek wil Christus present maken in het midden van een verwarde maatschappij

tussen mensen onderling voorop.¹³ Het eerst wordt daarbij de gezin- of familiekring aangesproken, daarna de kerkelijke en lokale gemeenschap en ten slotte de overheid. Hierbij volgt de SGP het subsidiariteitsbeginsel: de overheidstaak ten aanzien van sociale zorg heeft een ondersteunend karakter. De overheid springt pas bij als een taak of opgave het vermogen van de andere verbanden te boven gaat. Daarbij onderstreept de SGP het belang van hechte sociale verbanden in de samenleving.¹⁴ De tendens van individualisering, maar ook die van verstatelijking, vormen een bedreiging voor de cohesie van de samenleving in moreel en sociaal opzicht.¹⁵

Conclusie en aanbevelingen

Het christelijke uitgangspunt 'kiezen voor de ander' brengt ons bij een eigentijds, maar ook eigenzinnig solidariteitsbegrip. Dit solidariteitsbegrip staat te midden van tegenstellingen. Er is begrip voor een huiver voor het

12 Aldus ds. H.G. Abma in zijn partijrede uitgesproken tijdens de jaarvergadering van de SGP in februari 1976. Zie J. Mulder e.a. (2002), *Tot welzijn van heel het volk. SGP-partijredes van ds. H.G. Abma*, Den Haag, p. 293.

13 H. Freeke e.a. (1986), *Sociale zorg... onze zorg! SGP-visie op de Sociale Zekerheid*, Den Haag, hoofdstuk 1; en drs. H.F. Massink e.a. (1998), *Geboden steun, SGP-visie op sociale zekerheid*, Houten, hoofdstuk 2.

14 Massink e.a., 1998: p. 57

15 Idem, p. 110

totalitaire denken, maar het vermijdt tevens de postmoderne ‘toerismesolidariteit’. Dit begrip geeft ruimte aan het individu én aan de gemeenschap. Het laat vrijheid én gelijkheid in stand. Dit solidariteitsbegrip betekent enerzijds de universele erkenning van elk mens als persoon, namelijk als iemand die te antwoorden heeft binnen zijn of haar sociale context. Dit zorgt voor de erkenning van de vrijheid en gelijkheid van elk mens, ondanks culturele verschillen. Anderzijds betekent het dat solidariteit vorm krijgt, juist in die context waarin elk mens zich geplaatst ziet, dus in samenlevingsverbanden. In bijvoorbeeld familie, school, kerk, club, vereniging, politieke partij, wijk of sociaal netwerk kan de mens in solidariteit antwoord geven aan de ander en aan God. Dit ‘antwoord geven’ is doen wat de situatie van je vraagt en er zijn voor je naaste waar mogelijk. Solidariteit als inzet voor het welzijn van de ander met de bereidheid ‘je leven te verliezen’ en overtuigd te kiezen voor de ander.

“Erken de politiek ander”

Uit voorgaande analyse volgt een aantal aanbevelingen. Dit om het solidaire handelen en spreken van christelijke politici en bestuurders in Nederland meer kleur, een heldere inhoud en meer kracht mee te geven.

- *Leg verantwoordelijkheden dicht bij burgers.* Het ‘ik’ krijgt vorm door de structuur waarin het zich verwezenlijkt en dus in maatschappelijke verbanden. Een actieve betrokkenheid in deze verbanden geeft zin aan het leven en biedt overzicht en houvast in een veranderende wereld.

- *Maak het kiezen voor de ander concreet.* Aan christelijke politiek de taak om ervoor te zorgen dat solidariteit niet slechts een vage term blijft die als een mooi sausje overal bij past. Solidariteit kan heel concreet worden. En dat kan en mag pijn doen, bijvoorbeeld in het afzien van eigen belang. Zeker als hierdoor on-Bijbelse vormen van solidariteit of ingeslopen individualisme onder kritiek worden gesteld.
- *Erken de politieke ander.* Het gevaar ligt op de loer dat er heel ongemerkt totalitair denken aan eigen spreken ten grondslag ligt, waarin er eigenlijk geen bestaansrecht is voor de politieke ander. Juist een christen moet ruimte gunnen aan een ieder, zelfs aan zijn (politieke) vijanden. Sterker: hij heeft de opdracht ze lief hebben.¹⁶
- *Ken de medemens en zijn historische en culturele achtergrond.* Denk aan de postmoderne huiver na het trauma van de 20e eeuw en presenteer een voorzichtige, eigen weg die totaal anders is.
- *Spreek en denk in de actualiteit van deze tijd.* De wereld verandert in snel tempo. Gemeenschappen en verbanden zijn vloeibaar door onder andere globalisering en de opkomst van een netwerksamenleving. Erken dat en spreek en denk niet in 19e-eeuwse kaders.

Dit essay besluit met een oproep om een keuze te maken. Maar geen keuze voor of het ik, of de gemeenschap. Of vrijheid, of gelijkheid. Het

¹⁶ Zie Mattheus 5: 43-44: ‘Gij hebt gehoord, dat er gezegd is: Gij zult uw naaste liefhebben, en uw vijand zult gij haten. Maar Ik zeg u: Hebt uw vijanden lief; zegent ze, die u vervloeken; doet wel dengenen, die u hate; en bidt voor degenen, die u geweld doen, en die u vervolgen.’

vraagt om een keuze voor elkaar. Dit vormt een verfrissende tegenpool voor het moderne ik-gerichte denken. Tegelijkertijd sluit dit het individu niet op in een strenge, uniforme gemeenschap, maar laat het ruimte aan een ieder om zichzelf te zijn. Dat laatste kan juist door de paradox: jezelf geven om te ontvangen. Los-

laten om terug te krijgen. In dit terugkrijgen ontluikt ware individualiteit. Kiezen voor de ander. Dat is 'oog voor elkaar'. Kiezen voor de ander, en dat niet meer loslaten.

Lambert Pasterkamp
projectmedewerker WI-SGP

Gravure (± 1700) over de gelijkenis van de rijke man en de arme Lazarus

Van sociale naar economische gerechtigheid

Het kapitalisme is een revolutionair economisch systeem. Het zet de samenleving op z'n kop, zo betogen Paul Mills en Michael Schluter. In hun boek 'After Capitalism' schetsen zij de contouren van een alternatieve economie op basis van de Bijbel. Daarbij is niet het individualisme leidend, maar de visie dat ieder mens in relaties is geplaatst met God, medemensen en schepping.

“Als analyticus van het kapitalisme is Marx vrijwel ongeëvenaard. Marx is de eerste die de oprukkende mondialisering heeft voorzien en onderkend dat die ervoor zou zorgen dat de negentiende eeuwse nationale economieën uit de tijd zouden raken en het burgerlijke leven zoals dat in het verleden had bestaan, vernietigd zou worden. Misschien is de Oostenrijkse econoom Joseph Schumpeter, die schreef in het midden van de twintigste eeuw, wel de enige die het revolutionaire karakter van het kapitalisme even goed heeft doorgrond. Marx heeft opgemerkt dat het kapitalisme een

*Door wat 'sociale
gerechtigheid' is gaan
heten, pogen we de
scherpe randen van de
kloof wat af te vlakken*

economisch systeem het menselijk leven op alleen overheid en politen samenleving worden archivistische energieën rend getransformeerd”, John Gray.¹ “Een groot het laatste deel van de volgt Gray, “werd gedo-

mineerd door bewegingen die zich ten doel hadden gesteld de beperkingen van de vrije markt uit de weg te ruimen en tegelijkertijd ‘traditionele waarden’ te doen herleven. Hoewel deze bewegingen in werkelijkheid de samenleving zodanig hebben getransformeerd dat die beter kon inspelen op de dwingende eisen van de markt, was het de bedoeling van politici zoals Thatcher en Blair om de deugden van het burgerlijk bestaan nieuw leven in te blazen. Maar zoals Marx al had opgemerkt, in werkelijkheid gooit de onbelemmerde vrije markt alle gevestigde maatschappelijke betrekkingen en vormen van moreel leven overhoop, ook die van de burgerlijke samenlevingen.” Ofschoon we, net als Gray, Marx niet zullen volgen in zijn revolutionaire alternatief,

¹ John Gray, *Zwarte Mis. Apocalyptische religie en de moderne utopieën* (Amsterdam, 2007) 33. Zie van dezelfde auteur: *False Dawn. The Delusions of Global Capitalism* (London, 1998). Vgl. Philip Blond, *Red Tory. How Left and Right Have Broken Britain and How We Can Fix It* (London, 2010).

is het verhelderend om ook het kapitalisme als een revolutionair systeem te beschouwen, de ontwrichtende kracht van de onbeperkte vrije markt kunnen we allemaal waarnemen.² Multinationals sluiten hun Nederlandse vestigingen, omdat de arbeid elders goedkoper is, Midden- en Oost-Europeanen verlaten huis en haard, hun familie en de lokale en kerkelijke gemeenschap waar ze deel van uitmaken om hier het werk te komen doen waar de onzen de hand voor omdraaien enzovoort. Ook op nationale schaal zien we een kloof tussen arm en rijk. Door wat 'sociale gerechtigheid' is gaan heten, pogen we de scherpe randen van de kloof wat af te vlakken, mensen in ieder geval hun bestaan te verzekeren. Waar maar weinig over gesproken wordt, is wat je 'economische gerechtigheid' zou kunnen noemen. Nu denkt u wellicht aan 'fair trade', eerlijke handel, maar ook dat is goed beschouwd een middel om aan het eind van het economisch proces een en ander te vereffenen. De systeemvraag wordt echter nauwelijks gesteld. Is ons economisch systeem wel rechtvaardig, wat meer is, is het wel het rechte systeem of kunnen we ons iets beters voorstellen?

Financiële crisis

Het is deze vraag waarmee de economen Paul Mills en Michael Schluter zich al enige decennia bezig hebben gehouden en waarvoor ze bij de Heilige Schrift te rade zijn gegaan. Dit resulteerde in essays over diverse deelonderwerpen, die in 2012 zijn samengebracht in het

189 pagina's tellende boek *After Capitalism: Rethinking Economic Relationships*, dat wordt uitgegeven door het Jubilee Centre, een Britse christelijke denktank, en de European Christian Political Foundation (ECPF), het wetenschappelijk bureau van de ECPM waarmee vanuit Nederland de wetenschappelijke bureaus van SGP en ChristenUnie samenwerken.

Ook deze crisis laat weer de kwetsbaarheid van het huidige systeem zien

En is er een beter tijdstip dan nu denkbaar? Nu, terwijl we ons te midden van een economische crisis bevinden, die in 2008 begon met een financiële crisis? Ook deze crisis laat weer de kwetsbaarheid van het huidige systeem zien. De financiële sector is bij uitstek gemonopoliseerd. Zo kon het ook gebeuren dat wat in de Verenigde Staten als een hypotheekcrisis begon al snel oversloeg naar de rest van de wereld en een bredere financiële crisis tot gevolg had, die vanzelfsprekend haar uitwerking op de reële economie niet kon missen. De essaybundel begint dan ook met een hoofdstuk over de financiële crisis. Hier geeft Mills al een aanzet tot een kritiek op financiering gebaseerd op schulden en benoemt hij ook enkele werkbare alternatieven. Een en ander wordt in latere hoofdstukken nader uitgewerkt. In het daaropvolgende hoofdstuk komt de vraag aan de orde of het kapitalisme moreel bankroet is. Schluter concludeert hier dat een systeem op zich niet moreel bankroet kan zijn, maar mensen uiteindelijk de enige morele actoren zijn. Het systeem kan echter wel bijdragen aan

² Ook de befaamde staatkundig econoom Wilhelm Röpke onderkent impliciet het revolutionaire karakter van het kapitalisme in *Die Gesellschaftskrise der Gegenwart* (Zürich, 1942), met name het eerste hoofdstuk.

de morele verarming van de mensen. In latere hoofdstukken zullen Mills en Schluter dan ook een alternatieve politieke economie schetsen die het een en ander gemeen heeft met het kapitalisme, maar op belangrijke punten daarvan afwijkt.

Alternatieve politieke economie

Zoals gezegd is het de schrijvers er niet om te doen de effecten van het kapitalisme wat te temperen of een snuffe moraal aan de markt toe te voegen. Vanuit de Heilige Schrift en in het bijzonder het Oude Testament halen zij een alternatieve politieke economie tevoorschijn. Wat door het boek heen een grote rol speelt, is wat de schrijvers 'relationisme' noemen. Dit is een begrip dat in eerdere publicaties van het Jubilee Centre reeds is uitgewerkt en zelfs geleid heeft tot diverse spin-offs van het Jubilee Centre, zoals de Relationships Foundation.³ In het boek zelf wordt de kern ervan in hoofdstuk 4 door Schluter uiteengezet. Het relationisme is een mensvisie die vertrekt vanuit het principe dat mensen niet op zichzelf bestaan, maar juist in relatie tot anderen, tot de schepping en tot de Schepper. Het gaat Mills en Schluter er dan ook steeds om recht te doen aan de mens in zijn verhouding tot anderen, zijn omgeving en tot God, de mens als relationeel wezen. Ook in het economische gaat het er vervolgens om hier recht aan te doen en verantwoordelijkheid te nemen voor de ander en voor de grond.⁴

3 <http://www.jubilee-centre.org> Cole and M. Schluter, *From Personalism to Relationalism: Commonalities and Distinctives* (2004); Michael Schluter and David Lee, *The R Factor* (London, 1993).

4 In het klassieke economische taalgebruik staat het begrip 'grond' voor alle natuurlijke voorwaarden van de economie, zie bijv. Hilaire Belloc, *Economie voor iedereen* (Heemstede, 1939) 14.

Deze relationele benadering van de uitleg en toepassing van de Bijbel vormt volgens de schrijvers een uitdaging voor iedere cultuur,

Deze relationele benadering van de uitleg en toepassing van de Bijbel vormt een uitdaging voor iedere cultuur

hoewel niet voor ieder op hetzelfde punt. Voor wat het rijke Westen betreft, gaat het vooral om het individualisme, dat zowel een oorzaak als een gevolg van het Verlichtingsdenken is:

"In the field of economics, the presumption of the rights of the individual, and the role of the individual as entrepreneur, lie at the heart of standard neo-classical economics. Thus, capital is often dissociated from the providers as it passes through several intermediaries before reaching the user, often far away geographically. And people are dislocated from place because under capitalism the individuals are to be free to move anywhere at any time in search of improved work prospects regardless of family or social obligation. These are features foundational to the ideals of the capitalist economic system."⁵

(Vertaling⁶: *De veronderstelling van de rechten van het individu en de rol van het individu als ondernemer vormen de kern van de*

5 Paul Mills en Michael Schluter, *After Capitalism: Rethinking Economic Relationships* (Cambridge, 2012) 12.

6 Vertaling J.A.S.

gangbare neoklassieke economiebeoefening. Hieruit volgt dat kapitaal vaak wordt losgemaakt van de verschaffers. Via verschillende intermediairs bereikt het de eindgebruiker die zich vaak op grote afstand bevindt. Ook mensen zullen verhuizen, want onder een kapitalistisch regime zijn individuen vrij om zich te verplaatsen, overal en altijd op zoek naar aantrekkelijk werk met betere vooruitzichten, daarbij geen rekening houdend met familie of sociale verplichtingen. Dit zijn kenmerken die aan de basis liggen van de idealen van het kapitalistische economisch systeem.)

De politieke economie die de schrijvers hier vanuit hun relationistisch denken tegenover stellen, wordt enerzijds gekenmerkt door vrije markt en privaat eigendom en staat anderzijds niet op gespannen voet met het bij elkaar wonen van 'extended families' en de verworteling van mensen in hun lokale gemeenschappen.

“Wat velen zich echter niet gerealiseerd hebben”, zo stellen Mills en Schluter, “is dat wanneer we de economische instituties van de Bijbelse wet als geheel beschouwen, deze een coherent raamwerk vormen, dat op meer bevredigende wijze tegemoet komt aan onze zorgen omtrent ‘fairness’ en efficiëntie dan de huidige economische consensus. Wat essentieel is voor het begrijpen van het Bijbelse model, is dat de productie en verkoop van goederen en diensten vrijwel geheel aan de onbeperkte werking van de markt wordt overgelaten, terwijl de wetten die het gebruik van arbeid, de verdeling van land en de rol van financiering regelen, eng gesteld zijn, met

het oogmerk een redelijk inkomensniveau en rijkdom voor iedereen te verzekeren. [...] Twee fundamentele thema’s overkoepelen dit inzicht en keren steeds terug, namelijk dat voorwaarden die leiden tot ruwe gelijkheid van rijkdom, inkomen en kansen aangevoerd worden, zonder dat daarvoor een grote, gecentraliseerde staat nodig is, en dat de belangen van de financiën ondergeschikt gemaakt worden aan die van de relaties tussen personen.”⁷

Sociale leer en oude Israël

Zonder er op enig punt blijk van te geven door hen geïnspireerd te zijn, staan Mills en Schluter in *After Capitalism* een vrijwel identieke staatkundige economie voor als de befaamde pleitbezorgers van het *distributisme*⁸, Hilaire Belloc en Gilbert Keith Chesterton.⁹ Chesterton, die het probleem van het kapitalisme treffend verwoordde door te stellen dat het probleem niet is dat er te veel kapitalisten zijn, maar te weinig, pleitte voor een zelfde principe van spreiding van productief eigendom en beperking van de markt:

“Property is merely the art of the democracy. It means that every man should have something that he can shape in his own image, as he is shaped in the image of heaven. But because he is not God, but only a graven image of God, his self-expression must deal with li-

7 Ibid, 13, vertaling van het citaat door J.v.T.

8 Stroming die zich richt op de rechtvaardige verdeling van eigendom.

9 Zie voor een inleiding in de beginselen van het distributisme bijv.: G.K. Chesterton, *The Outline of Sanity* (Norfolk, VA, 2001) oorspronkelijk uitgebracht in 1926; Hilaire Belloc, *The Way Out* (Royal Oak, Michigan, 2006) of het internetmagazine *Distributist Review* <http://www.distributistreview.com>

mits; properly with limits that are strict and even small. I am well aware that the word 'property' has been defied in our time by the corruption of the great capitalists. One would think, to hear people talk, that the Rothschilds and the Rockefellers were on the side of property. But obviously they are the enemies of property; because they are enemies of their own limitations. They do not want their own land; but other people's. When they remove their neighbor's landmark, they also remove their own. A man who loves a little triangular field ought to love it because it is triangular; anyone who destroys the shape, by giving him more land, is a thief who has stolen a triangle. A man with the true poetry of possession wishes to see the wall where his garden meets Smith's garden; the hedge where his farm touches Brown's. He cannot see the shape of his own land unless he sees the edges of his neighbor's. It is the negation of property that the Duke of Sutherland should have all the farms in one estate; just as it would be the negation of marriage if he had all our wives in one harem."¹⁰

(Vertaling¹¹: Bezit hoort wezenlijk bij de democratie. Want iedereen moet iets hebben dat hij naar z'n eigen beeld kan vormen, zoals hijzelf geschapen is naar het hemelse beeld. Omdat de mens niet aan God gelijk is, maar slechts naar het Beeld van God geschapen, moet hij bij die zelfexpressie omgaan met grenzen. Beter gezegd: met beperkingen

die strikt en zelfs nauw zijn. Ik ben me ervan bewust dat de term 'bezit' in onze tijd een slechte naam heeft gekregen door de corruptie van het grootkapitalisme. Iemand zou kunnen denken dat de Rothschilds en Rockefellers aan de kant van het bezit stonden, maar het is zonneklaar dat zij vijanden zijn van het bezit, omdat ze vijanden zijn van hun eigen begrensdeheid. Ze willen immers niet hun eigen land, maar dat van anderen. Maar wanneer zij de grens paal van het land van hun buurman verwijderen, halen ze tegelijk die van hun eigen land weg. Iemand die houdt van een klein driehoekig veld, moet daar wel van houden omdat het drie hoeken heeft. Wanneer iemand anders de vorm ervan vernietigt door hem meer land te geven, is de dader toch een dief, omdat hij een driehoek heeft weggenomen. Daarom zal iemand die waarlijk een hart heeft voor zijn bezit, willen zien waar zijn tuin grenst aan die van Jansen; hij wil ook de heg zien die aangeeft waar zijn land dat van De Bruin raakt. Hij kan alleen maar de vorm van zijn eigen stuk grond zien als hij de grenzen van zijn burens ziet. Het is de miskennis van bezit dat de Hertog van Sutherland alle boerderijen tot één landgoed wil samenvoegen; evenzo zou het de miskennis van het huwelijk zijn wanneer hij al onze vrouwen in één harem zou stoppen.)

Het is treffend hoe enerzijds Chesterton, Belloc en diverse andere distributisten vertrokken vanuit de sociale leer van de Rooms-Katholieke Kerk en de principes van het middeleeuwse *paleocorporatisme* (i.e. het systeem van gilden) en anderzijds Mills en Schluter vertrekken

¹⁰ G.K. Chesterton, *What's Wrong With the World* (San Francisco, 1994), oorspronkelijk verschenen in 1910, in het Nederlands uitgebracht onder de titel 'De wereld deugt niet'.

¹¹ Vertaling J.A.S.

vanuit de wetten van het Oud-Testamentische Israël, en hoe deze beide tot verrassend gelijklopende conclusies komen. Het is des te opmerkelijker dat Mills en Schluter nergens verwijzen naar het distributisme omdat zij bijvoorbeeld Philip Blond wel kennen. Blond, die leiding geeft aan de denktank Res Publica en waarvan gezegd wordt dat hij bij premier David Cameron een luisterend oor vindt, gaf er in 2010 met zijn boek 'Red Tory' reeds blijk van op punten geïnspireerd te zijn door het distributistische denken.¹²

Er wordt niet voor niets terug gegrepen op oude bronnen. Het is zoals Gray zegt in het citaat aan het begin van dit artikel, het kapitalisme is revolutionair van aard, het berust op wat

de Oostenrijkse econoom Joseph Schumpeter 'creative destruction' heeft genoemd.¹³ Zowel het distributisme als de bundel essays van Mills en Schluter zijn pogingen om een vóór-revolutionaire staatkundige economie te herwinnen. Een politieke economie die de ontwrichtende effecten van de vrije markt zoveel mogelijk beperkt door de markt zelf in te kaderen, door het eigendom beter te spreiden en steviger te verankeren; een politieke economie die recht doet aan mensen in hun relaties; een politieke economie gestoeld op Bijbelse principes.

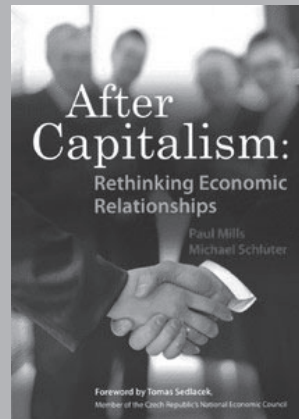
Jonathan van Tongeren
*politiek adviseur ECPYN en redacteur Novini*¹⁴

¹² Zie noot 1.

¹³ Joseph A. Schumpeter, *Kapitalisme, socialisme en democratie* (Hilversum, 1963), oorspronkelijk verschenen als 'Capitalism, socialism, democracy' (1943).

¹⁴ Zie <http://www.ecpyn.org> en <http://www.novini.nl>

Het boek *After Capitalism* is niet in de boekhandel verkrijgbaar, maar kan besteld worden bij het kantoor van de ECPF via secretariat@ecpf.info of Postbus 439, 3800 AK Amersfoort. De bundel kost 12,50 euro, exclusief verzendkosten.

Relevante websites:

Facebookpagina met voorproefjes e.d.: <http://www.facebook.com/AfterCapitalism>

European Christian Political Foundation: <http://www.ecpf.info>

Jubilee Centre: <http://www.jubilee-centre.org>

Relationships Foundation: <http://www.relationshipsfoundation.org>

Relationships Global: <http://www.relationshipsglobal.net>

Solidariteit in de politieke theorie

Het liberale, sociale en confessionele gedachtegoed bezien

Er zijn weinig politici in Nederland die hun politieke ideeën niet als solidair zouden willen bestempelen. Maar bedoelen VVD, PvdA en CDA hetzelfde als ze spreken over solidariteit? Dit essay beoogt het begrip solidariteit binnen de dominante Nederlandse politieke stromingen te karakteriseren.

In dit essay wordt een vergelijkend onderzoek gedaan op twee punten, waarin de politieke theorieën verschillen over hun opvatting aangaande solidariteit. Dat betreft (1) de vraag naar de *bron* van solidariteit. Waarom zouden we solidair handelen? Met deze vraag hangt samen welk *doel* solidariteit heeft. Daarnaast is (2) de *invulling* van solidariteit verschillend. Hoe moet solidariteit politiek vorm gegeven worden? De dominante politieke theorieën in het Nederlandse parlement zijn grofweg het liberaal denken en het confessioneel versimpeld gesteld, worden in Nederland vertegenwoordigd door respectievelijk VVD (met als D66), PvdA (GroenLinks en SP) en het CDA (SGP en ChristenUnie). Uiteraard is kruisbestuiving ook de Nederlandse politiek niet vreemd; politieke partijen putten zelden uit slechts één ideologische vijver. Maar een behandeling van de ideeën van deze politieke theorieën geeft een goed beeld van de ideologische wortels die doorklinken in het spreken van politici over solidariteit.

Waarom zouden we solidair handelen?

le denken, het sociale onele denken. Enigszins den deze stromingen woordigd door respectieologisch broertje

Solidariteit in het liberalisme

De bewering dat eigenlijk alle politiek denken van na de Verlichting een reactie is op het liberale denken, is tekenend voor de invloed van het liberalisme. John Locke (1632 – 1704), wordt over het algemeen als geestelijk vader van het liberale denken gezien. Locke wilde niet aan het idee dat de mens onderdeel is van een historisch gegroeide hiërarchische samenleving. Individuele burgers zijn van nature vrij en gelijkwaardig aan elkaar. Er zijn bovendien nogal wat verschillende opvattingen over wat ‘een goed leven’ is. Een ieder moet volgens de liberaal recht hebben op zijn eigen definitie en het uitleven daarvan. De overheid mag dan ook vooral niet haar definitie van ‘het goede leven’ opleggen aan haar burgers. Ze moet zich op de achtergrond houden. De

staat is er bij liberalen vooral om de vrijheid van individuen te waarborgen.

Maar hoe rechtvaardigheid te organiseren in een liberale samenleving? Zeker in de laatmoderne tijd komt tot uitdrukking dat vrijheid haar keerzijden heeft en er een maatschappelijke onderklasse blijft bestaan, die dan misschien wel vrij is maar te arm is om dat te kunnen genieten. Het antwoord hierop komt van de Amerikaanse politiek filosoof en liberaal John Rawls (1921 – 2002). Hij komt met het *difference principle*: (maatschappelijk) verschil, bijvoorbeeld in inkomen, is alleen gerechtvaardigd als dit ten goede komt aan de minst bedeelden. Een tandarts mag alleen meer verdienen dan een fietsenmaker, als het feit dat hij meer verdient de situatie van de minst bedeelden verbetert. Door dit principe te bundelen met de liberale basisvoorwaarden (gelijke rechten, eerlijke instituties, etc.) organiseert Rawls rechtvaardigheid. Een ieder heeft dezelfde rechten en dezelfde vrijheden,

Een tandarts mag alleen meer verdienen dan een fietsenmaker, als het feit dat hij meer verdient de situatie van de minst bedeelden verbetert

en de gelijkheid wordt ingevuld als eerlijkheid: welvaartsstijging moet altijd minimaal ten

gunste zijn van de minstbedeelden.¹

Voor de liberaal zijn de grotere verbanden in de samenleving, zoals de overheid, er slechts om de uitwerking van ieders individuele goede leven mogelijk te maken. Zo probeert het liberalisme antwoord te geven aan een pluraliteit van levensovertuigingen. Hieruit volgt dat liberalen veel belang hechten aan vrijwilligheid. Een individu mag niet ergens toe gedwongen worden. Dit bepaalt ook het liberale denken over solidariteit. Een hedendaagse liberaal, Frits Bolkestein, stelt dan ook dat er alleen sprake kan zijn van solidariteit als dit vrijwillig gaat. ‘Solidariteit moet geschraagd worden door vrijwilligheid, en kan dus niet van toepassing zijn op statelijke arrangementen’, zegt Bolkestein.² Voor liberalen is er niet zoiets als een plicht tot solidariteit. Het individu heeft bepaalde rechten en plichten, maar die plichten bestaan er vooral uit, niet datgene te doen wat het recht van een ander schaaft. Natuurlijk is het goed om solidair te handelen, maar dan vanuit vrij(willig)heid. Dit brengt ons bij de twee punten van vergelijking tussen de politieke theorieën: de bron van solidariteit en de invulling van solidariteit.

Bron: het liberalisme gaat uit van een autonoom, nutmaximaliserend individu. Een bron voor solidariteit in het liberalisme kan dan ook zijn het eigenbelang, de zogenaamde belangensolidariteit. Dit is echter wat plat, en in de praktijk zullen weinig liberalen in Nederland deze in steek kiezen. Waar Bolkestein een be-

1 Voor de afgelopen alinea is gebruik gemaakt van Sandel, M. J. (2010) *Rechtvaardigheid. Wat is de juiste keuze?* Utrecht: Uitgeverij Ten Have

2 ‘Verzorgingsstaat heeft solidariteit ondermijnd’, *Trouw*, 1 juli 1995

roep op lijkt te doen, is de vrije keuze van het individu een medemens te helpen. Je hebt het goed en je ziet dat een ander hulp nodig heeft. Je kiest er dan vanuit jezelf voor om de ander te helpen.

Invulling: Hoe wordt deze solidariteit dan ingevuld? Het liefst vrijwillig. Dat de staat moet ingrijpen is een laatste optie, maar dan hebben we het al niet meer over solidariteit. Mensen die zelf kiezen voor hun naaste, dat is solidariteit. 'De mens is een sociaal wezen. Het beziend verband in onze samenleving wordt niet van bovenaf opgelegd, maar komt tot stand dankzij vrijwillige relaties tussen vrije mensen,' stelt de beginselverklaring van de VVD uit 2008.³ Private initiatieven zullen dus de voorkeur hebben van liberalen.

Sociaal denken over solidariteit⁴

Solidariteit is een belangrijke term voor de socialisten en sociaaldemocraten in Nederland. Het weekblad van de PvdA heet zelfs 'Solidair'. Het socialisme heeft haar wortels in de Marxistische kritiek op het kapitalisme (wat voortvloeide uit het liberale denken van na de Verlichting). In Nederland was het sociale denken echter al gauw gematigder. De socialen trokken zich het lot van de arbeider aan en wilden voor betere levensomstandigheden zorgen. Het vrije, liberale denken had mis-

schien een hoop opgeleverd, maar in praktijk hadden veel mensen van lagere economische klassen het zwaar. Dit speelde vooral in wat bekend staat als de Sociale Kwestie. Ten tijde van het tot bloei komen van het grootkapitaal in de industriële revolutie verslechterden de omstandigheden voor de gewone arbeider. Van de gouden bergen van de 'vrijheid, gelijk-

Ten tijde van het tot bloei komen van het grootkapitaal in de industriële revolutie verslechterde de omstandigheden voor de gewone arbeider

heid, broederschap!' van de Franse Revolutie kwam weinig terecht voor grote delen van de bevolking. Arbeiders leefden onder erbarmelijke omstandigheden en diverse politieke stromingen, maar met name de socialisten, voelden zich geroepen voor hun lot op te komen. Er moest antwoord gegeven worden op de grote vraag van deze tijd: hoe de positie van arbeiders meer sociaal, meer menswaardig te maken?

Na de Tweede Wereldoorlog verenigden socialisten van verschillende politieke signatuur – links-liberalen, 'doorbraak'-christenen en voormalige socialisten – zich in de sociaaldemocratische PvdA. Deze partij zette zich aanvankelijk vooral in voor overheidsplanning ter bevordering van vrijheid, bestaanszekerheid en een behoorlijk levenspeil voor allen, rede-

³ VVD (2008) 'Beginselverklaring,' vastgesteld door de 125e algemene vergadering op 15 november 2008 te Rotterdam

⁴ Het sociale denken is eigenlijk geen juiste politiek-filosofische uitdrukking. Er wordt doorgaans een onderscheid gemaakt tussen socialisme en sociaaldemocratie. Van de eerste is SP een representant, hoewel dat af lijkt te zwakken. De tweede is vertegenwoordigd in de PvdA. Beiden vat ik hier samen met de term 'sociaal denken'.

lijke verdeling van inkomens en spreiding van macht.⁵ Het socialistische denken was vooral een kritiek op het kapitalisme. In het sociale denken staat solidariteit centraal als een tegenhanger van het individualistische (egoïstische?) kapitalisme. Solidariteit moet uitdrukken dat er meer is dan alleen het eigen belang. Iedereen heeft recht op een behoorlijk levenspeil. Dat stelde het liberalisme ook, maar de socialistische kritiek is dat dit een wassen neus is als je iedereen voor zichzelf op laat komen. Daarom wil ze gelijkheid via de overheid regelen, door de spreiding van macht (verdeeld tussen arbeider en kapitalist, tussen werkgever en werknemer) en kapitaal (door onder andere (her)verdeling van inkomens).

Het socialisme zoekt, evenals het liberalisme, dus naar vrijheid voor de mens. Daarbij streeft ze echter vooral materiële gelijkheid na en maakt zich sterk voor sociaaleconomisch achtergestelde klassen. Ten opzichte van het liberalisme is het socialisme minder gericht op het individu. De mens is voor de socialisten eerder een gemeenschapswezen, hoewel belangrijke liberale beginselen als de ontplooiing van het individu binnen de sociaaldemocratie een plaats krijgen. Het pleidooi voor solidariteit is kenmerkend voor de sociale beweging in Nederland. De voormalige leider van de sociaaldemocratie in Nederland, Job Cohen, zegt in een rede over solidariteit dat hij de maatschappelijke saamhorigheid wil vergroten.⁶ De politiek moet maatschappelijke tweedelingen bestrijden, zoals tegenstellingen tussen arm en rijk, tussen hoog- en laagopgeleiden, conflic-

ten in generaties of spanningen tussen allochtonen en autochtonen. Maatschappelijke tegenstellingen moeten dus worden overwonnen, en daar moet de politiek voor zorgen. Dit willen socialisten vooral door het verdelen van materiële welvaart. Hoe zit het met de twee punten van vergelijking? Hoe zit het met de bron en de invulling van solidariteit in het sociale denken?

Bron: in het sociale denken wordt de mens als een gemeenschapswezen gezien. Mensen die het slecht hebben, moeten worden geholpen door anderen. Met elkaar, welgesteld of arm, zorgt men ervoor dat elk individu geholpen wordt en aanspraak kan maken op (materiële) welvaart.

Invulling: socialisten keken van oudsher naar de staat. Deze moest de maatschappelijke achtergesteldheid van de onderklasse oplossen door het organiseren van solidariteit. Arbeiders moesten allerlei rechten krijgen (eerst vrijheidsrechten, later ook sociale rechten). In de jaren '80 werd de sociaaldemocratie, de toch al afgezwakte vorm van socialisme, milder en ging ze zich meer maatschappelijk engageren. In onze tijd wordt de sociaaldemocratie vooral ingevuld als een politieke roep om gelijkheid en het bestrijden van maatschappelijke tweedelingen. Solidariteit blijft een belangrijke waarde.

Confessionele solidariteit

In het oprichtingsjaar van het CDA (1980) verscheen er een 'Program van uitgangspunten' van deze partij. Hierin werden kernwoorden van de christendemocratie geformuleerd. Eén

5 Woldring, H.E.S. (1996) *De christen-democratie. Een kritisch onderzoek naar haar politieke filosofie*, Utrecht: Het Spectrum, pagina 348

6 Woldring, 1996: 348

van deze kernwoorden is solidariteit. Solidariteit heeft oude papieren in het christelijke denken, en dus ook in de confessionele politiek. Solidariteit als zorg voor de naaste behoort tot de kern van het christendom. Voor politiek geëngageerde christenen door de eeuwen heen is wat de Bijbel hierover zegt dan ook een eerste uitgangspunt geweest. In solidariteit komen Bijbelse noties als gerechtigheid, verantwoordelijkheid en naastenliefde naar voren. Het christelijke denken over solidariteit vandaag de dag heeft belangrijke wortels in zowel de katholieke als de protestantse traditie. Beide tradities nemen de hiervoor beschreven Bijbelse lijnen als uitgangspunt. Centraal staat rechtvaardigheid. Dat hangt zowel samen met het idee dat ieder recht heeft op het zijne, als met de gedachte dat er na iets fouts vergelding moet komen. Rechtvaardigheid is ook een uitwerking (passief) en een uitwerken (actief) van Gods liefde voor de mens. Gerechtigheid hangt hierdoor samen met het volgen van Christus. Ook de waardigheid van de mens omdat hij naar Gods beeld is gemaakt, speelt een belangrijke rol in het denken over rechtvaardigheid in het confessionele denken.⁷

Katholieke traditie

Cruciaal voor het denken over solidariteit in de katholieke traditie is de christelijke filosoof Thomas van Aquino (1225 – 1274). Volgens Van Aquino is de mens van nature een sociaal wezen. Hij is door God geschapen om in gemeenschap te leven. Een menselijke gemeenschap is niet zomaar een verzameling

losse individuen, maar een organisch geheel. Dit organische geheel richt zich in naar een kosmische ordening en solidariteit ligt in deze omvattende werkelijkheid besloten. Deze kosmische ordening, en dus ook haar solidariteit, is volgens Van Aquino voor alle mensen kenbaar en aanvaardbaar. Deze solidariteit is niet slechts een middenweg tussen individualisme en collectivisme, maar ze pretendeert een maatschappelijke uitwerking te zijn van de

In solidariteit komen Bijbelse noties als gerechtigheid, verantwoordelijkheid en naastenliefde naar voren

orde van de werkelijkheid.⁸ Vervolgens moet deze solidariteit in de sociale praktijk vorm worden gegeven. Hiervoor wordt een uitwerking gegeven in de pauselijke encyclieken en door verschillende thomistische filosofen. Paus Johannes Paulus II zegt over solidariteit het volgende: ‘Soldariteit is (...) niet een gevoel van vaag medelijden of van oppervlakkige vertedering bij het leed van zovele mensen, dichtbij of veraf. Zij is integendeel het vaste en volhardende besluit om zich in te zetten voor het algemeen welzijn van allen en van ieder, omdat wij werkelijk allen verantwoordelijk zijn voor allen.’ Dat besluit krijgt bij de mens op z’n best gestalte in ‘de inzet voor het welzijn van de ander, met de bereidheid om, in evangelische zin, “zijn leven te verliezen” voor de ander, in plaats van hem uit te buiten, en “hem

⁷ Naar Blok, M. (2005) ‘Solidariteit in christelijk-sociaal perspectief’ in Kuiper, R en C. Visser (red.) (2005) *Over de schutting. Op weg naar nieuwe solidariteit*, Barneveld: Uitgeverij De Vuurbaak

⁸ Naar Woldring, 1996: 181

te dienen”, in plaats van hem te onderdrukken ten eigen voordele.⁹

Sociale Kwestie en Kuyper

Ook de protestantse confessionelen engageerden zich ten tijde van de Sociale Kwestie. Onder de banier van solidariteit stredden ook zij voor het lot van de arbeider. Groen van Prinsterer (1801 – 1876) en later Abraham Kuyper (1837 – 1920) zagen zich geconfronteerd met slechte levensomstandigheden voor hun medemens. Kuyper theoretiseerde over het begrip solidariteit vanuit de theologie, namelijk vanuit de erfzonde. Ook voor Kuyper vormt de mensheid een geheel, een organisch lichaam. Over hen allen ligt de erfzonde en als geheel staat de mens dan ook in de schuld bij God. Op deze manier ontstaat er een ‘schuldsolidariteit’. Het lijden in deze wereld treft vele mensen, iets wat Kuyper als gevolg van deze erfzonde zag. Waar het lijden individuen betrof, hebben mensen voor elkaar te zorgen volgens het principe ‘Draagt elkanders lasten’. Op die manier ontstaan ontferming en barmhartigheid. Doordat we als mensen bij elkaar horen is er gemeenschappelijk lijden, wanneer er één lijdt. Daarbij komt ook de notie van de christelijke liefde kijken. We moeten onze naaste liefhebben als onszelf, met een liefde als beschreven in 1 Korinthe 13.¹⁰ Met deze ideeën over solidariteit in het achterhoofd hebben Kuyper en anderen zich hard gemaakt voor een menswaardiger bestaan van velen.

Dat deden Kuyper (gereformeerd) en zijn katholieke collega’s vanuit een eigen theoretisch

basisprincipe. Voor de katholieken was dit het subsidiariteitsbeginsel¹¹, en voor Kuyper en de zijnen het beginsel van soevereiniteit in eigen kring.¹² De Staatkundig Gereformeerde Partij beroept zich op beide principes in haar politiek handelen.¹³

Resumerend, wat is de bron en de invulling van solidariteit in de confessionele traditie?

Bron: Zeer belangrijk is voor de confessionelen wat de Bijbel zegt over solidariteit (of wat daarmee samenhangt). Velen willen ook in het praktische politieke leven Christus volgen en

11 Vanuit dit beginsel wordt de maatschappij gezien als een verzameling van gemeenschappen. Het handelen van grotere gemeenschappen (bijvoorbeeld de staat) moet ten dienste staan van kleinere gemeenschappen (school, kerk en gezin). Het primaat ligt bij de kleine gemeenschappen, omdat daarin mensen hun eigen leven in vrijheid kunnen organiseren. Pas als kleinere gemeenschappen tekortschieten, moet de staat bijspringen. Dit denken past in de katholieke traditie waarin de gehele schepping als een goddelijke orde wordt gezien. (Echter, niet alleen katholieken maken gebruik van dit principe, en waarschijnlijk is het ook niet van katholieke oorsprong. Zie Woldring, 1996: 185, noot 13.) In deze ordening hebben alle individuen, kleinere en grotere gemeenschappen hun eigen competenties en verantwoordelijkheden die ze moeten realiseren. De staat is een hoger verband wat dient te reguleren of interveniëren. De staat treedt ‘subsidiar’ op. Dit geeft een hiërarchie aan, waarbij de staat uiteindelijk een interventierecht heeft. Maar het is primair bedoeld om mensen zelf verantwoordelijkheid te laten nemen en overheidsbemoeienis in te perken.

12 Dit beginsel stelt dat de overheid niet de enige soeverein is in de maatschappij. Er is een grote diversiteit aan maatschappelijke verbanden (zoals school, gezin, sportclub en ook de staat). Elk verband of elke kring heeft haar eigen bestemming. Binnen die kring heerst soevereiniteit; andere verbanden mogen daar geen zeggenschap over uitoefenen. De staat heeft als bestemming het handhaven van de gerechtigheid. Door middel van wetten kan ze optreden als maatschappelijke ‘verkeersregelaar’ tussen de verschillende kringen. (Naar Blok (2005) en Woldring (1996)).

13 Zie Massink, H.F. e.a. (1998) *Geboden steun. SGP-visie op sociale zekerheid*, Houten: Den Hertog

9 Johannes Paulus II, *Sollicitudo Rei Socialis*, 1987: § 38. Op www.rkkdocumenten.nl.

10 Naar Blok, 2005

worden geïnspireerd door Zijn solidaire houding, zoals het Evangelie die tekent. In de rijke traditie van het christelijk denken is het begrip verder uitgewerkt. De belangrijkste ideeën over solidariteit vanuit christelijk perspectief zijn: de mens als evenbeeld Gods (op grond

*Velen willen ook in het
praktische politieke leven
Jezus volgen en worden
geïnspireerd door Christus’
solidaire houding*

waarvan elk mens zorg en aandacht verdient); Gods liefde (die Hij ons uit genade geeft en die wij uit moeten dragen) en de kernwaarde naastenliefde (met de plicht om voor die naaste te zorgen). Vanuit de Bijbel en later de christelijke traditie, met de uitwerking van het subsidiariteitsbeginsel en soevereiniteit in eigen kring, wordt ook aandacht gevraagd voor de verantwoordelijkheid van een ieder; verantwoordelijkheid ten opzichte van God, ten opzichte van de naaste en de gemeenschap.

Invulling: Dit laatste heeft consequenties voor de invulling van het begrip solidariteit in de confessionele traditie. Men acht het van zeer grote waarde om oog te hebben voor de naaste. Omdat daarbij de notie van eigen verantwoordelijkheid een grote rol speelt, geeft men in de confessionele traditie de voorkeur aan solidariteit vanuit de maatschappelijke verbanden, in

plaats georganiseerd vanuit de staat. Dit is pas een latere, of zelfs laatste stap. Eerst moet men in de eigen maatschappelijke kringen voor elkaar opkomen en zich gezamenlijk ontfermen over het lot van de enkeling. Daarbij speelt een belangrijke rol dat solidariteit over meer gaat dan alleen materiële welvaart. Belangrijke waarden als gemeenschapszin, onderlinge liefde, erkenning en ontplooiing dienen voor de confessionelen tot uiting te komen in het uitoefenen van solidariteit.

Deze korte analyse van de kernwaarde solidariteit in de verschillende politieke families leert waarom het confessionele denken zich vaak positioneert te midden van een politiek links en rechts. Politiek rechts denkt sterk vanuit het individu en ziet de staat bij voorkeur als hoeder van de noodzakelijke randvoorwaarden, zodat het individu verder zijn eigen leven kan organiseren. Politiek links daarentegen denkt vanuit de staat en wil hem inzetten om maatschappelijke problemen op te lossen. De staat moet zich actief inzetten bij de organisatie van het goede leven van haar individuele onderdanen. Te midden van deze visies positioneert zich het confessionele denken met zijn nadruk op maatschappelijke verbanden. Noch het individu op zichzelf, noch de staat is de juiste eenheid om solidariteit vorm te geven. Tussen rechts en links zit een midden. En in dat midden staat de medemens.

Lambert Pasterkamp

Solidair zijn in een globaliserende wereld

Armen en rijken gaan altijd samen

Hoe kunnen wij als westerse christenen op een verantwoorde manier solidair zijn met onze verre naasten? Die verre naaste komt door de globalisering steeds dichterbij. Dit artikel pleit voor een Bijbelse herbezinning op ontwikkelingssamenwerking. De gezonde basis hiervoor is een christelijke interpretatie van solidariteit.

Arm en rijk in de 21ste eeuw

De conflicten van de 21ste eeuw gaan niet meer over ideologieën of politieke strijd, maar over geld en vooral de toegang tot natuurlijke hulpbronnen. In een continent als Afrika zijn deze conflicten in volle gang. Een nieuwe *scramble for Afrika* lijkt te zijn begonnen, alleen nu op economisch gebied. Landen en multinationals hebben hun zinnen gezet op gebieden in Afrika, die rijk aan grondstoffen en bestuurlijk zwak zijn. Nu de grondstoffen steeds schaarser worden, is het exploiteren van deze gebieden uiterst lucratief. China loopt voorop om handelscontacten in grondstoffen te bemachtigen. Inmiddels maakt India ook zijn opwachting. Voor de Afrikaanse bevolking zelf levert dit uiteindelijk maar weinig op. Het zijn met name de multinationals en de rijke landen die ervan profiteren. Het is niet verwonderlijk dat landen die politiek een ramp zijn, economisch gezien een paradijs vormen. In het boek *De klimaatoorlogen* schetst Harald Welzer de verontrustende gevolgen van ecologische veranderingen voor het samenleven van mensen. De strijd om drinkwater, etnische zuiveringen, burgeroorlogen en massale vluchtelingenstromen zullen de toekomst bepalen. Welzers analyse laat zien dat in een wereldeconomie die gebaseerd is op het ongebreideld exploiteren van de natuur, de armste gebieden de grootste klappen te verduren krijgen. En dat zal leiden tot gewapende conflicten.¹ De toegang tot de meest elementaire levensbehoeften zal bepalend zijn voor het verschil tussen arm en rijk. Dit stelt ons voor de vraag hoe we als christen-wereldburgers in de 21ste eeuw solidair kunnen zijn met de ander.

Een andere kijk op solidariteit

Solidair zijn met de ander, is anders dan wij westerse mensen denken. Het liberale denken heeft vaak meer vat op onze manier van doen dan we bevroeden. Solidair zijn in een wereld van ongelijkheid en ellende is namelijk niet gelegen in hoge uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking of veel geld doneren aan een goed doel. Het valt ook niet samen met het streven naar sociale

¹ H. Welzer, *De Klimaatoorlogen. Waarom in de 21ste eeuw gevochten wordt*, Amsterdam 2009.

en economische gelijkheid. Dat is een platte en materialistische kijk op de maatschappij en onze naaste, die desastreuze gevolgen met zich meebrengt. De Russische schrijver Dostojevski raakte de kern toen hij meer dan een eeuw geleden schreef: "Sociale rechtvaardigheid hangt nauw samen met de christelijke notie van naastenliefde, niet met een seculiere religie, die het bestaan van God ontkent, en de maatschappij zelf denkt om te vormen. Zij denken een rechtvaardige wereld te scheppen, maar doordat ze Christus hebben verworpen, zal deze wereld op een bloedbad uitlopen."²

In het westen prevaleert een materialistische kijk op solidariteit en armenzorg. Daarmee wordt de vooronderstelling dat armen minderwaardig en ongelukkiger zijn, bevestigd. Als we Van Dales woordenboek erop naslaan stuiten we op een diepere, een andere betekenis van solidariteit. Solidariteit wordt bij Van Dale omschreven als een idee of bewustzijn van saamhorigheid, betrokkenheid bij de strijd of het lijden van anderen. Opvallend hierin is het woord saamhorigheid, dat als fundament wordt beschouwd in de relatie tussen mensen. Hiermee komen we tot een belangrijk fundament van wat we de kosmopolitische levenshouding kunnen noemen. Wat behelst deze houding?

Solidariteit als levenshouding

In de geschiedenis is veel nagedacht over de vraag hoe we om moeten gaan met onze naaste en met name onze verre naaste. Een belangrijke lijn van denken is het kosmopolitisme dat

al terug gaat tot de Romeinse Stoa. We zullen hier drie basisovertuigingen noemen zoals die in de antieke tijd bij de Romeinse Stoa geleerd werden: Ten eerste, de 'vreemde', de buitenstaander, tegemoet te treden als soortgenoot. Ten tweede, een onafhankelijke opstelling ten opzichte van begeertes en bezit. Hierbij hoorde de stelregel *Habere ut non*, bezit als niet bezittende. Als derde overtuiging werd de openheid en het respect naar andere culturen benadrukt.³

Bij de reformator Johannes Calvijn is deze kosmopolitische houding ten aanzien van christelijke solidariteit duidelijk terug te vinden. Calvijn die de grote inspirator was van een internationale beweging, was onmiskenbaar internationaal gericht in zijn visie op solidariteit. Net als de Romeinse Stoa legt ook Calvijn het fundament voor internationale solidariteit in de mens als onderdeel van de menselijke gemeenschap. Daarom moet je als mens de naaste aannemen zoals hij of zij is. Omdat je weet dat je allen van dezelfde lap bent gescheurd. De mens moet God liefhebben boven alles en de naaste als zichzelf. Dat is de mens ook verplicht conform de wetten van de natuur.⁴ Elk mens is een onderdeel van hetzelfde menselijke geslacht. Vanuit deze eenheid komt het bewijzen van medemenselijkheid tot zijn recht.⁵

² F. M. Dostojevski, *De gebroeders Karamazov* (Amsterdam, 1992), geschreven in de jaren 1879-1880.

³ H.A.M. Manschot, 'Als wereldburger leven. Kosmopolitisme en solidariteit: Een probleemstelling', In: H. Manschot, Th. de Wit (Eds.), *Solidariteit. Filosofische kritiek, ethiek en politiek*, Amsterdam 1999, p. 201-204.

⁴ Onder natuurwetten worden de zogeheten 'ongeschreven regels' verstaan, zoals het niet stelen, niet doden, niet liegen.

⁵ J. Eck, *God, mens, medemens, humanitas in de theologie van Calvijn*, Franeker 1992, p. 134,135.

Deze christelijke interpretatie van solidariteit is van belang aangezien het niet blijft steken in een uiterlijk vertoon. Solidariteit is niet een programma of een systeem, maar een houding, een gezindheid. Inleving in de positie van de ander is noodzakelijk om medemenselijk te zijn. Om te kunnen mede lijden met de naasten in nood. Solidair zijn is lijden als je naast moet lijden, ook als je hem waarschijnlijk nooit zult ontmoeten. Terecht wordt gesteld, door bijvoorbeeld Tim Keller, dat solidariteit niet zonder een verlies van onafhankelijkheid kan.⁶ Het is deze geestelijke verbondenheid die mensen bij elkaar houdt. Voor het bewijzen van barmhartigheid, is erkenning van de positie van de armen noodzakelijk. Zonder erkenning en onderkenning geen hulp. Zoals gezegd: solidariteit is een diepe gezindheid, een levenshouding die voorkomt uit compassie met de ander.

Christelijk perspectief

Deze levenshouding geeft een heel andere kijk op ontwikkelingshulp dan de gangbare, hedendaagse materialistische visie. In deze laatste visie worden de armen gepositioneerd als rechthebbend op hulp (de zogenaamde herverdeling van rijkdom). Dat is een soort enkele-feit constructie. De christelijke visie leert ons anders: de arme heeft echter geen recht op hulp vanuit zichzelf, maar de rijke heeft wel de plicht om hulp te bieden aan arme mensen. Uit naastenliefde, uit barmhartigheid, bewogenheid en liefde. Dat is de intrinsieke motivatie van een christen. Bij hulp die uitgaat van barmhartigheid gaat het in de eerste plaats

om de mens. Arm zijn is geen schande, maar verslaafd zijn aan hulp wel. De schuld daarvan ligt in veel gevallen bij de gever omdat hulp wordt verleend vanuit de verkeerde intentie.

Arm zijn is geen schande, maar verslaafd zijn aan hulp wel

Men biedt geen hulp vanuit naastenliefde, maar vanuit een soort moreel schuldgevoel en het idee dat de arme recht heeft op onze hulp. De geschiedenis leert ons dat herverdeling of nivellering van rijkdom, niet werkt. Die leidt ertoe dat de huidige werkwijze niet boven het niveau van de vicieuze cirkel uitkomt. Wij blijven hulp geven en de arme blijft hulp krijgen. De situatie wordt er zo niet beter op. Goede hulp is verantwoordelijkheid bij de hulpbehoevende leggen. Het is ontwikkeling en groei bewerkstelligen: van het land, de infrastructuur, de economie. Hierbij gaat het niet zozeer over de vraag hoeveel procent van het BNP de bijdrage aan ontwikkelingshulp moet zijn. Het is überhaupt de vraag of dit een taak van de overheid moet zijn. Naastenliefde is betrokkenheid. Hoe betrokken zijn burgers als de overheid miljoenen uitgeeft aan begrotingssteun ten behoeve van een ontwikkelingsland?⁷ Dat is geen betrokkenheid, hooguit een moreel excuus. Burgers moeten zelf de morele noodzaak zien om naastenliefde te bedrijven.

⁶ T. Keller, *In alle redelijkheid. Christelijk geloof voor welwillende sceptici*, Franeker 2008, p. 66.

⁷ Begrotingssteun is het overdragen van financiële middelen aan de nationale begroting van een ander land ter ondersteuning van algemene armoedevermindering en/of hervormingsbeleid. Het ontvangende land mag dit geld naar goed inzicht besteden conform de gemaakte doelstellingen.

Dat we dit uitbesteed hebben aan de overheid (en NGO's) zegt wat over de westerse samenleving van vandaag. De morele noodzaak heeft altijd breed draagvlak gehad in Nederland. Op dit moment is hierin een terugloop te zien. De mensen lijken in een staat van verzadiging te raken. Werd aan Haïti (na de aardbeving) nog volop geld besteed, voor Pakistan (na een watersnoodramp) veel minder. Neem daarnaast de politieke ophef over het nut van ontwikkelingssamenwerking. Een bezinning op het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid is daarom noodzakelijk. We mogen ons afvragen: komt het gedoneerde geld op de juiste plaats aan. Is er geen sprake van *dead aid*?⁸

Ontwikkelingshulp heeft nog steeds zin zolang *social concern* en *social control* bij elkaar gehouden worden. Steunverlening (*social concern*) werd vroeger door de kerk als controlemiddel gebruikt, om de eigen kerkleden en de andere hulpbehoevende op het goede spoor te houden (*social control*). In het beleid ten aanzien van ontwikkelingssamenwerking zou dat niet anders moeten zijn. Een staat met een corrupte regering moeten we niet ondersteunen met geld. Daarmee maken we de betreffende overheid financieel onafhankelijk van haar bevolking. Bovendien raakt ze hulpverslaafd. Daarnaast spelen ook andere ethische aspecten een rol. Een dictator die zijn bevolking onderdrukt of mensenrechten ernstig schendt, verdient

geen financiële steun. Voor beide geldt dat social control ontbreekt. Er wordt veel steun geleverd ten bate van sociale zorg en onderwijs, alsmede de benodigde basisbehoeften van de mens in de vorm van armoedebestrijding. Dat is natuurlijk goed, maar het leidt vaak niet tot structurele groei en ontwikkeling die de bevolking van een land zelfredzaam maakt.

Om de noodzakelijke groei te bevorderen moet meer aangestuurd worden op de ontwikkeling van de landbouwsector, de infrastructuur, private ondernemingen (het bedrijfsleven) en een vrije globale markt. Hierbij is het van belang om uit te gaan van de behoeften van de naaste. Niet wij vertellen welke hulp gegeven wordt, maar we vragen welke hulp nodig is. Beginnen van onderaf, vanuit het land en de men-

“Leg creatieve verantwoordelijkheid bij het ontwikkelingsland”

sen zelf. Niet wij kunnen de mensen en het systeem veranderen, maar zij zelf. Dit beoogt ook William Easterly in zijn beroemde boek *The White Mans Burden: 'Leg creatieve verantwoordelijkheid bij het ontwikkelingsland.'*⁹ Ontwikkelingssamenwerking zoals hierboven beschreven, is samen te vatten in de volgende definitie: Het gericht steun verlenen aan arme, hulpbehoevende landen, waarbij gewerkt wordt aan structurele economische groei, wat resulteert in verzelfstandiging van die landen. Bij goede hulp profiteert ook de gever. Immers zorgt zelfredzaamheid van een land voor

8 Het is aardig om te zien dat Karel van Kesteren in zijn boek *Verloren in Wanorde* juist de globalisering van steun verdedigt. Budgetsteun levert over het algemeen meer resultaat op dan een hoop losse projecten, zo be(t)oogt hij. Hij gaat hierbij uiteraard uit van hulp volgens het huidige systeem. Karel van Kesteren, *Verloren in Wanorde*, KIT Publishers, Amsterdam 2010, o.a. p. 208

9 William Easterly, *The White Man's Burden*, Oxford University Press 2006, p. 321-328

stabiliteit en draagt het bij aan internationale veiligheid. Daarnaast is een hulpgever in staat eisen te stellen aan de hulpbehoevende.

Democratie als exportproduct

Tegenwoordig wordt nog wel eens gedacht dat de basis voor ontwikkeling van een land democratische vrijheid is. Alsof er in een land niets belangrijkers kan spelen dan de realisatie van een democratie. Zaken zoals water, voedsel en kleding. Of onderwijs en infrastructuur. Dat schijnt niet meer te kunnen zonder dat eerst een democratische rechtsstaat is gevormd. Niets is minder waar. In een land waar mensen afhankelijk zijn van hulp, arm zijn en niet zelfredzaam, heeft men eerder behoefte aan een sterke leider.¹⁰ Verkiezingen werken in zo'n situatie ernstige corruptie in de hand. Een voorbeeld: Congo 2006. Alphonse Muambi informeert bij mensen wat ze van de verkiezingen weten. "Sommige politici delen t-shirts met afbeeldingen uit. Ze vertellen erbij dat we op de persoon die op het t-shirt staat moeten stemmen. Dat is alles."¹¹ Democratie als exportproduct mislukt, totaal! Dat zien we nu gebeuren in de Arabische wereld. Bijvoorbeeld in Egypte, waar de Moslimbroederschap de 'democratische' verkiezingen gewonnen heeft en nu de dienst uitmaakt. De vraag is of dit een democratische rechtsstaat is. Het gevaar ligt op de loer dat er een dictatuur van de meerderheid komt. Dat is wellicht nog minder

wenselijk dan een 'zachte' dictator. Politiek is ondergeschikt aan leefomstandigheden. Een samenleving op basis van angst is bepaald geen samenleving op basis van liefde en respect.

Ontwikkelingshulp in de 21ste eeuw

Wanneer we uitgaan van barmhartigheid en naastenliefde, waarbij Bijbelse waarden onze beginselen zijn, geven we om de medemens. Een wereld met rijkdom en armoede zal altijd blijven bestaan. Maar dan niet als gevolg van toeval of noodlot. Want wij geloven dat "rijkdom en armoede, en alle dingen, niet bij geval, maar van Zijn vaderlijke hand ons toekomen."¹² Deze belijdenis inspireert niet tot maakbaarheidsgeloof, tot krampachtig streven naar herverdeling van rijkdom. Het motiveert wel om mensen kansen te bieden en op een eerlijke, rechtvaardige manier te behandelen. Dat geeft ontwikkelingssamenwerking een vanzelfsprekende, solide basis. Een samenleving impliceert immers dat je niet alleen bent, niet alleen voor jezelf leeft, maar met mensen om je heen, waar je dus mee te maken hebt. Armen en rijken, altijd zullen ze er beide zijn. Maar waar het om gaat, is onze levenshouding ten opzichte van onze naaste. En om de daden die daaruit voortvloeien. Want aan de vruchten kent men de boom.

Geert Kraaijeveld

Gert-Jan van Panhuis, MA

Beide auteurs zijn redactieleden van Novini

¹⁰ Dambisa Moyo beschrijft dit in haar boek *Dead Aid* als volgt: beter een besluitvaardige dictator die hervormingen doordrukt om de nodige economische vooruitgang te bewerkstelligen dan een 'democratie' met elkaar rivaliserende partijen die alleen hun eigen belang dienen. Dambisa Moyo, *Dead Aid*, Penguin Group 2009, p. 42

¹¹ Alphonse Muambi, *Democratie kun je niet eten*, KIT publishers Amsterdam 2009, p. 44

¹² Catechismus van Heidelberg (1563), zondag 10, antwoord 27 (slot).

'SGP hoort natuurlijke partner voedselbanken te zijn.'

De enige bank die in een crisis niet omvalt, maar veel klanten trekt, is de voedselbank. Een schrijnende realiteit. Maar ook de voedselbanken in ons land zitten in zwaar weer. Want ze krijgen onvoldoende en te weinig gevarieerd voedsel aangeleverd. De voedselbank vindt voor haar problemen geen gehoor bij de minister in Den Haag, maar wel bij de bisschop in Groningen...

'Als er nou één gebied is waar solidariteit vorm moet krijgen, is dat wel richting de meest kwetsbare groepen in de samenleving.' Aan het woord is drs. Leo Wijnbelt, voorzitter van Stichting Voedselbanken Nederland. Samen met Harrie Timmerman (bestuurslid PR & Communicatie) schetst hij een gezicht van armoede in Nederland. Ze leggen uit hoe solidariteit maatschappelijk vorm krijgt, en soms politiek gedwarsboemd wordt. 'De voedselbanken voeden wekelijks 65.000 monden. Echter, als we echt kijken naar de mensen die honger kennen, schat ik dat 300.000 à 400.000 mensen daadwerkelijk een voedselpakket nodig hebben.'

Tja, met de SGP zijn de ervaringen niet zo goed, althans wat betreft politieke stellingnamen, begint Wijnbelt. Dit blijkt te komen door een negatieve stem van de SGP voor Europese voedselhulp. Europa heeft een voedselhulp-programma en Nederland zou, als ze deelneemt, daaruit voor zo'n 15 miljoen euro aan voedsel kunnen krijgen. Wijnbelt: 'Geen enkele politieke partij vindt dat Europa verantwoordelijk is voor voedselvoorziening in Nederland. Ik begrijp dat Kamerleden die Europese subsidie niet willen gebruiken. Maar neem dan met z'n allen voor dat je het in Nederland goed gaat regelen en laat mensen niet vallen.' Politieke partijen kunnen afspreken het voedselprobleem in Nederland op te lossen en dan kunnen we over twee à drie jaar prima onze eigen boontjes doppen qua armoede in Nederland. 'Maar gebruik dat Europese voedselprogramma om die tijd te overbruggen. Iedereen is tegen het rondpompen van geld in Europa, maar zolang we niet in staat zijn gebleken om dit zelf te regelen, zouden we wel achterlijke Bartje zijn als we daar geen gebruik van zouden maken.'

'Shocking cijfers'

Driehonderdduizend monden die een voedselpakket nodig hebben? Is het echt zo erg in Nederland? In Nederland zijn ongeveer 135 voedselbanken, met een bijna landelijke dekkinggraad. Zo'n 26.000 gezinnen zijn 'cliënt' bij de voedselbank. Landelijk hanteren de voedselbanken een

criterium voor mensen die in aanmerking komen voor een voedselpakket. 'Het is heus niet zo dat iemand die in de WW of bijstand zit, hulp kan krijgen,' stelt Harrie Timmerman. 'Dan moet er wel wat meer gebeuren.' Cliënten worden periodiek gescreend en de selectiecriteria zijn vrij scherp. 'Je moet echt niet tien euro boven de norm zitten, want er is een grens. Die grens is 180 euro vrij besteedbaar inkomen per maand voor een alleenstaande' Dat betekent het inkomen (of de uitkering) wat overblijft na aftrek van vaste lasten. Hiervan moeten mensen kleren, eten en drinken

'Je kunt teruglezen hoeveel mensen er in Nederland zijn die minder dan één keer in de twee of drie dagen een warme maaltijd hebben. Dat wordt ook elk jaar met droge ogen allemaal opgeschreven'

kopen en alle verdere bestedingen doen. Nederland kent volgens de armoedemonitor van het CBS en het SCP 1,2 miljoen armen. 'In die armoedemonitor zie je in mijn ogen altijd shocking cijfers,' zegt Wijnbelt. 'Je kunt teruglezen hoeveel mensen er in Nederland zijn die minder dan één keer in de twee of drie dagen een warme maaltijd hebben. Dat wordt ook elk jaar met droge ogen allemaal opgeschreven.' Sommige voedselbanken moeten door de grote vraag zelfs met wachtlijsten werken. Voedselbanken Nederland kent twee doelstellingen,

namelijk het tegengaan van voedselverspilling en voedsel verspreiden onder mensen die onder een bepaalde inkomensgrens zitten. Voorzitter Wijnbelt: 'We verspillen met zijn allen voor vier miljard euro aan eten in dit land.' De website van Voedselbanken Nederland spreekt over jaarlijks drie miljoen ton aan voedsel. Daarvan komt slechts een half procent bij de voedselbanken terecht. 'Er is wel degelijk armoede in Nederland' stelt Wijnbelt. 'Kom eens bij een voedselbank. Praat met een paar cliënten en dan weet je dat er armoede is. Exceptionele armoede: mensen die hondenbrokken eten; mensen die zelf vijf dagen niet gegeten hebben, omdat alles naar hun kinderen gaat.' Tekenend is dat de vraag bij de voedselbanken stijgt, zeker de afgelopen crisisjaren. Daarbij komt dat de samenstelling van het voedselbankpubliek verandert. 'Het zijn mensen zoals jij en ik. Je moet denken aan zzp'ers die te weinig opdrachten krijgen; je moet denken aan mensen met alleen AOW die een normaal uitgavenpatroon hebben, bij wie het gewoon niet meer te doen is door hun vaste lasten. Dan zit je al heel snel onder die grens van 180 euro per maand.' 'We lopen natuurlijk tegen vooroordelen aan in deze samenleving, van "dat zijn allemaal mensen met een breedbeeld-TV", maar in een humaan geciviliseerd en rijk land als Nederland, heb je er in ieder geval voor te zorgen, vanuit een stukje moraliteit, dat je eigen mensen voldoende voedsel hebben. Ongeacht of hun eigen situatie nou door eigen toedoen is of niet.'

Elk vangnet heeft gaten

Hoe kan het dat in een land dat zo rijk is en waar er relatief zo weinig voor nodig is om ie-

dereen te eten te geven, armoede heerst? 'Dat vragen de 6000 vrijwilligers van de voedselbanken zich ook elke dag af', stelt Wijnbelt. 'Ik hoop dat jij vanuit de SGP, via jullie bundel, daar een keer een antwoord op kunt geven.' 'We hebben een prachtig vangnet, maar zoals elk net heeft ook dit net gaten. Een simpel voorbeeld: als je werkloos raakt, moet jouw zaak eerst beoordeeld worden voor je een uitkering krijgt. Dat duurt in veel gevallen drie maanden. Je hebt ook geen recht op bijstand, omdat je gewerkt hebt. Als je geluk hebt, heb je een spaarpotje, maar veel mensen hebben dat niet. Je kunt dan bij familie lenen, bij broers of zussen, maar dat doe je één, twee keer, dan houdt het op. Wat doe je vervolgens? Je gaat naar de voedselbank. Het komt uiteindelijk wel goed, maar die mensen lopen twee, drie maanden bij een voedselbank.' Voor anderen is de situatie weer anders en die lopen langer bij de voedselbank. 'Wij geven geen pakket zonder traject: wij zorgen voor voedselnoodhulp en andere organisaties met wie wij samenwerken zorgen voor de noodzakelijke begeleiding en ondersteuning. Wij geven voedselhulp tijdelijk omdat het geen echte oplossing biedt. Mensen moeten zo snel mogelijk weer in staat zijn in het eigen levensonderhoud te voorzien.' Bij de voedselbanken heerst, behalve tekorten en dus wachtlijsten, echter nog een ander probleem: in de pakketten zit overwegend chips, cola et cetera. 'Een keer per jaar Sinterklaas is wel genoeg voor de kinderen', citeert Wijnbelt een cliënt. 'Er zit veel te weinig voedsel volgens de schijf van vijf in de pakketten.'

Toegevoegde waarde

Een aantal politici in Den Haag kan dan wel

blijven zeggen dat we een sociaal vangnet hebben en dat dit genoeg is, maar dat is volstrekt virtueel volgens Wijnbelt. 'Het is nergens op gebaseerd. Typisch geredeneerd vanuit de ivoren toren van Den Haag. Je moet gewoon

'Wij geven voedselhulp tijdelijk omdat het geen echte oplossing biedt. Mensen moeten zo snel mogelijk weer in staat zijn in het eigen levensonderhoud te voorzien'

vaststellen dat onze samenleving zo complex geworden is en dat afhankelijkheden van organisaties en instellingen zo sterk zijn, dat je in theorie wel van een vangnet uit kunt gaan, maar dat er altijd mensen zullen zijn die, gelukkig tijdelijk, tussen wal en schip vallen.' Dat de landelijke overheid dat niet wil erkennen en daar niets aan doet, is deze mannen van de Voedselbanken een doorn in het oog. Op lokaal niveau erkennen gemeenten doorgaans wel de toegevoegde waarde van de voedselbanken. 'Tien jaar geleden waren er geen voedselbanken. Die zijn ontstaan. Nu zijn het er 135, met een landelijke dekking.' Wijnbelt legt uit dat gemeenten zich in het begin ook beriepen op het sociaal vangnet. Ze dachten de voedselbanken niet nodig te hebben. Echter, meer en meer zien gemeenten dat hun vangnet inderdaad niet 100% werkt en gaan ze de voedselbanken als een partner beschouwen.

Timmerman verklaart dat de voedselbanken de gemeenten wel degelijk van dienst kunnen zijn. Bijvoorbeeld met hun structuur voor voedselverspreiding, maar ook met het demografische gegevens over wijksamenstelling of dergelijke. Ook wijst de voedselbank cliënten vaak door naar hulpinstanties als gezinshulp. Bij cliënten is veel onwetendheid over beschikbare mogelijkheden en instanties in het veld.

'Laten we gezamenlijk kijken: hoe kan je nou van die halve procent van die 4 miljard aan voedsel die naar de voedselbank gaat, anderhalve procent maken?'

Ook landelijk begint langzaam het besef door te dringen dat de voedselbanken zeer nuttig zijn. 'Er is nu geen enkele politieke partij meer die vindt dat voedselbanken overbodig zijn. Ze worden nu door de VVD en de SGP in ieder geval een maatschappelijk nuttige organisatie genoemd, dat is al een hele verbetering. Daar erken je namelijk iets mee.' Wijnbelt loopt voor zijn idee vervolgens bij de landelijke overheid echter tegen een muur op. Het Europese voedselhulpprogramma werd geblokkeerd. 'OK, dan niet. Maar laat de Rijksoverheid partner worden van de voedselbanken. Dat hoeft allemaal niet formeel te zijn, maar faciliteer bijvoorbeeld een gesprek tussen Voedselbanken Nederland en de *captains of industry* van de voedselindustrie in Nederland. Laten we geza-

menlijk kijken: hoe kan je nou van die halve procent van die vier miljard aan voedsel die naar de voedselbank gaat, anderhalve procent maken?' 'Ontken het probleem niet!'

'Koppel voedselverspilling en armoede'

Maar worden de voedselbanken niet een verlengstuk van de overheid als ze om hulp vragen? Wijnbelt legt uit dat het gaat om een noodkreet in crisistijd. 'Vorig jaar juli hebben we de alarmklok geluid. Beste overheid: dit is de eerste keer dat we bij jullie aankloppen. En we willen niet eens geld, we willen alleen maar dat jullie ja zeggen tegen het Europese voedselhulpprogramma.' Verder hoeft Wijnbelt het geld van de overheid niet. 'Kijk, ik vind zelf moreel dat een landelijke overheid ervoor verantwoordelijk is dat de mensen in haar land genoeg te eten en te drinken hebben. Dat is de basisvoorwaarde.' Dus de landelijke overheid laat verantwoordelijkheden liggen, wat betreft beide heren. Maar de voedselbanken moeten wat hen betreft geen verlengstuk van de overheid worden. 'De 135 voedselbanken hebben gezamenlijk elk jaar zo'n zes miljoen euro nodig. Elk jaar starten de voedselbanken op 1 januari met nul euro. Dus we vragen geld aan burgers en er zijn heel veel businesspartnerships met bedrijven die voedsel aan ons leveren.' Dat die zes miljoen bij burgers, organisaties en bedrijven vandaan komt, vindt Wijnbelt volkomen terecht. 'Maar als je na tien jaar vaststelt dat door de economische crisis er minder en minder goed voedsel komt en het aantal cliënten met tientallen procenten stijgt, dan houdt het een keer op.' Daarom klopten ze vorig jaar voor het eerst aan bij de landelijke overheid. En hoewel deelname aan het Euro-

pese voedselhulpprogramma niet doorging, ziet Wijnbelt ook andere mogelijkheden. 'Ik wil helemaal geen geld van de overheid. Ik wil dat ze hun verantwoordelijkheden pakken, dat ze hun positie hardmaken om een oplossing te creëren die er gewoon ligt. Koppel die voedselverspilling, de milieudoelstellingen van de overheid en de armoede in Nederland nou aan elkaar. Laat de overheid met ons en met die captains of industry om tafel gaan.' 'Je zet jezelf in voor de zaken die je belangrijk vindt, en als je toevallig een ministerspet hebt, helpt dat. Je faciliteert alleen. Het gebeurt op tientallen momenten dezelfde dag, dat een minister of staatssecretaris partijen om tafel vraagt en problemen oplost, maar hier niet.' De voedselbank heeft de structuur al, ze kan zo de oplossing uitvoeren en meer voedselpakketten distribueren. 'Oplossingen zijn er, die kosten niets. Maar de landelijke overheid werkt gewoon niet mee. Het gebeurt niet. Dat vind ik zelf de grote frustratie voor ons en voor de mensen achter ons die weten waar we mee bezig zijn.' Eerst moet het probleem erkend worden, en dan zijn er echt oplossingen. Wijnbelt: 'Of dat

Eerst moet het probleem erkend worden, en dan zijn er echt oplossingen

nou uit Europa komt, of via onze industrie, of via politieke betrokkenheid... Het gaat om het doel: dat we gewoon kunnen zeggen tegen elkaar dat iedereen in Nederland voldoende te eten heeft.'

Kerken en de SGP

Gelukkig kunnen de voedselbanken wel steunen op de lokale en provinciale overheden en op maatschappelijke betrokkenheid van vele vrijwilligers en organisaties. Wijnbelt: 'Het zal je niet verbazen dat bij veel voedselbanken kerkelijke mensen werken, die dat vanuit hun religieuze overtuiging doen. We hebben ook ontzettend veel uitdeelpunten bij kerken.' 'Wat mij betreft hoort de SGP een natuurlijke partner van de voedselbanken te zijn, zowel lokaal als landelijk. Juist veel kerken steunen het werk van de voedselbanken. De diaconale hulp speelt een grote rol voor de voedselbanken. De belangrijkste steunpilaar van de voedselbanken van het noorden is de bisschop van Groningen. Dat vind ik volstrekt logisch. Dat geldt ook voor de SGP, de ChristenUnie en het CDA. En misschien moet ik wel zeggen: daar zou het voor moeten gelden.'

Reactie Tweede Kamer-fractie SGP

Naar aanleiding van dit interview is een kort interview gehouden met de Tweede Kamer-fractie van de SGP. Hoe reageert zij op dit interview en op de problemen die erin worden geschetst? Hoe kijkt de SGP aan tegen de kop van het artikel 'SGP hoort natuurlijke partner voedselbanken te zijn'?

Raak gekopt! De SGP heeft veel waardering voor het werk van de voedselbank. Het is belangrijk dat deze initiatieven uit de samenleving er zijn om kwetsbare burgers te ondersteunen. De SGP sluit zich niet aan bij die partijen die het een schande vinden dat voedselbanken er zijn, omdat zij vinden dat de overheid dit werk zou moeten doen.

Waarom steunt de SGP de voorstellen voor aansluiting bij Europese voedselhulp door de Voedselbanken en andere voorstellen die de voedselbanken (financieel) steunen niet?

De SGP is geen voorstander van een Europese regeling voor voedselhulp. Wel heeft de SGP het voorstel gesteund om zolang de regeling er nog is ook Nederland hiervan gebruik te laten maken. De overheid verleent via de bijstand steun om mensen een sociaal minimum te bieden. Die financiële regeling moet op orde zijn. De SGP vindt het niet verstandig om daarnaast financiële steun te geven voor andere initiatieven die min of meer hetzelfde doel dienen.

de voedselbanken er slechts 65.000 kunnen bedienen. De nationale overheid heeft te weinig oog voor deze problemen, stelt Leo Wijnbelt. Hoe wil de SGP deze nijpende problematiek aanpakken?

Als er landelijke regels zijn die het werk van de voedselbank onnodig belemmeren, moet dat natuurlijk aangepakt worden. De SGP vindt niet dat de landelijke overheid naast het systeem van de bijstand nog een systeem moet onderhouden dat voor een belangrijk deel hetzelfde doel dient. Als de overheid bijspringt, is dat een keuze van de gemeente en niet van het Rijk. Maatwerk is namelijk belangrijk.

Driehonderdduizend tot vierhonderdduizend monden die voedselhulp nodig hebben, terwijl

Lambert Pasterkamp

Voedselbank

Solidariteit tussen werkenden en werklozen

Een beschouwing over arbeid

De economische crisis is heftig en speelt wereldwijd. In Europa kraakt de euro onder het geweld van de recessie. In Nederland worden we geconfronteerd met harde cijfers. Ruim 6% van de beroepsbevolking zit thuis op de bank. Inmiddels zijn er in de tweede helft van 2012 ruim vijfhonderdduizend werklozen.

Al ruim een jaar loopt het werkloosheidscijfer op. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) houdt het allemaal keurig voor ons bij. Alle seinen staan op rood. We maken ons zorgen, maar de meeste mensen eten er geen boterham minder om. Totdat je zelf getroffen wordt in je werk en je plotseling je baan verliest. Dan ben je lijdend voorwerp en op dat moment veranderen kille cijfers in harde werkelijkheid.

Arbeid als opdracht

Baanverlies, werkloosheid. Dat hakt er in. Dagelijks worden mensen hiermee geconfronteerd. Keer op keer valt het op hoeveel impact het heeft als mensen geraakt worden in hun baan, in hun werk. Dat duidt op een diepere laag die er in ons dagelijkse werk ligt. Ons werk is niet zomaar een beetje dagvulling, maar het is een opdracht. Een Bijbelse opdracht, heel mooi verwoord in Genesis 2:15, waar de tweeslag 'bouwen en bewaren' wordt benoemd: "Zo nam de HEERE God de mens, en zette hem in de hof van Eden, om dien te bouwen, en dien te bewaren."

Daar wordt de opdracht om te arbeiden in de mens gelegd, reeds voor de zondeval. Ook na de zondeval bleef de opdracht staan: bouwen en bewaren. Maar toen werd het wel anders, want na de zondeval kwamen de doornen en distels, oftewel de moeiten en het verdriet, ook in het arbeidsproces. Dit geldt trouwens niet alleen voor betaalde arbeid. Ook het werk in en om het huis, in de kerk en de buurt; alles staat onder dezelfde druk. Toch moet het zijn voortgang hebben. Bouwen vraagt om voortdurende aandacht, bewaren duidt op actieve bescherming. Zo mag en moet de mens zijn werk verrichten, volgens Calvijn met als doel: de eer van God, het heil van de naaste, en de zorg voor het levensonderhoud.

Emotioneel

Daarom is het ook zo ingrijpend als dat werk bij de handen wordt afgebroken, bijvoorbeeld door werkloosheid. Dan word je buiten de opdracht geplaatst, althans, voor wat betreft de be-

taalde arbeid. Maar juist bij de betaalde arbeid zijn de consequenties ingrijpend voor diverse facetten van het dagelijks leven. Allereerst de persoonlijke klap, want mentaal gezien heb je heel wat te verwerken als je plotseling buiten het arbeidsproces komt te staan. Dan word je plotseling overal buiten gezet. Dat heeft diepe impact en vaak wordt dit zelfs vergeleken met

*Zo mag en moet de mens
zijn werk verrichten,
volgens Calvijn met als
doel: de eer van God,
het heil van de naaste,
en de zorg voor het
levensonderhoud*

een rouwproces. Natuurlijk is het niet te vergelijken met het verlies van een geliefde, maar er zijn wel gevoelens van verlies, van verdriet, van onmacht, en van onzekerheid. Dat moet een plek krijgen. Je moet weer in evenwicht komen.

Sociaal

Wat een zegen als je er dan niet alleen voor staat. Dat er mensen om je heen staan, en niet alleen familieleden, die meelevende en meelijden, die proberen je te troosten en mee te zoeken naar nieuwe mogelijkheden. En wat is het belangrijk dat je omgeving contact blijft houden, en dat je open met je familie, je vrienden en je buurt kunt spreken over het verlies van werk. Dat is echt niet vanzelfsprekend, want voor veel werklozen zijn de sociale consequenties moeilijk te aanvaarden. Immers, je raakt

je collega's en je contacten kwijt. Maar ook je woonomgeving komt in een ander perspectief te staan. Er zijn verhalen bekend van mensen die dagelijks zogenaamd naar hun werk gaan, zodat de sociale omgeving maar niet zal merken dat ze werkloos zijn geworden. Dat geeft natuurlijk veel extra spanning. Veel beter is het als er openheid over kan zijn en de omgeving mee kan leven. Dat sociale aspect is van groot belang, ook voor het verwerkingsproces.

Financieel

Naast het sociale aspect zijn er de financiële gevolgen. Vaak is het dagelijkse leven gebaseerd op het inkomen dat door het werk verworven wordt. Als dat inkomen plotseling wegvalt, heeft dat nadrukkelijk consequenties, ook voor de burgers van een welvarend land als Nederland. Veel mensen hebben het op het eerste gezicht erg goed. Toch is er veel armoede, vaak verborgen voor de directe omgeving, maar wel nadrukkelijk voelbaar binnen gezinnen. Ook zijn er veel mensen die kampen met oplopende schulden. Bovendien blijkt onze welvaart in veel gevallen flinterdun te zijn. Voor één financieel tegenvaller is meestal de spaarpot nog wel afdoende, maar als er twee of drie tegenvallers tegelijk komen, ontstaat er in veel gevallen een financieel probleem. Bovendien zijn er vaak hoge vaste lasten, zoals voor studie van gezinsleden of de zorgkosten en de hypotheek. Allemaal zaken waar rekening mee gehouden moet worden als de baan zekerheid plotseling wegvalt.

Vangnet

Gelukkig is er een goed ontwikkeld sociaal vangnet in Nederland. In feite bestaat het so-

ciale zekerheidsstelsel uit drie verschillende onderdelen.

Ten eerste de volksverzekeringen. Iedere ingezetene van Nederland heeft recht op uitkeringen krachtens de volksverzekeringen, zoals AOW, de Kinderbijslag (AKW) en de AWBZ. Deze worden betaald uit de premieopbrengsten van werknemers en zelfstandigen.

Ten tweede zijn er sociale voorzieningen die als laatste vangnet dienen en daarom gefinancierd worden uit belastingopbrengsten. Het gaat hierbij om de bijstand en daaraan gerelateerde uitkeringen.

Ten derde kennen we de werknemersverzekeringen die voorzien in compensatie wanneer het loon wegvalt bij werkloosheid of ziekte. Deze worden door de werkgevers betaald door middel van premies.

Allerlei regelingen, met diverse financieringsstromen dus. De vraag is of dat oerwoud aan regelingen houdbaar is. Met andere woorden: of de kosten voor de sociale zekerheid ook in de toekomst op te brengen zijn.

Meer in het bijzonder prangt de vraag of wij als Nederlanders bereid zijn om ook in de toekomst een belangrijk deel van ons inkomen opzij te zetten voor anderen. In het kader van

*Meer in het bijzonder
prangt de vraag of wij als
Nederlanders bereid zijn
om ook in de toekomst
een belangrijk deel
van ons inkomen in te
zetten voor anderen*

dit artikel, waarin het gaat over de vraag naar solidariteit tussen werkenden en niet-werkenden, wordt dit toegespitst op de AOW als volksverzekering en op de WW als werknemersverzekering. Beide staan onder druk, zowel door de vergrijzing als door de economische crisis.

Solidariteit en de AOW

De AOW is geen eigen spaarpotje zoals een pensioen, maar een volksverzekering. De werknemers van nu betalen de AOW van de ouderen, ongeacht of die betaald werk hebben gedaan. Het systeem werkt heel eenvoudig. Als je vanaf je 15e jaar vijftig jaar Nederlander bent, dan heb je recht op AOW. Dat geldt net zo goed voor een arme zwerver als voor onze koningin.

De vraag is of dat vol te houden is. Niet voor niets is er de laatste jaren heel veel over de AOW-leeftijd gediscussieerd. Door de vergrijzing zijn er steeds meer AOW-ers tegenover steeds minder werkenden die de AOW bij elkaar moeten verdienen. Bovendien worden de burgers van Nederland gemiddeld steeds ouder. Bij de start van de AOW (in 1957) was de gemiddelde levensverwachting 67 jaar. Inmiddels ligt die al rond de 78 jaar. Voorheen kon dus een veel grotere beroepsbevolking het geld verdienen voor mensen die gemiddeld twee jaar AOW genoten. Vandaag is er een relatief kleinere beroepsbevolking die voor een gemiddelde periode van 13 jaar AOW bij elkaar moet verdienen.

Een aanpassing van de AOW-leeftijd is dan ook noodzakelijk. En het is de moeite waard om de AOW in stand te houden. Daarmee laten we solidariteit tussen de generaties zien.

Jong voor oud, hoewel de zekerheid dat degene die nu betaalt straks op dezelfde leeftijd AOW mag ontvangen niet gegeven kan worden. Als de gemiddelde leeftijdsverwachting blijft stijgen, dan heeft dat ongetwijfeld consequenties voor de AOW-leeftijd in de toekomst.

Solidariteit en de WW

De Werkloosheidswet (WW) is belangrijkste verzekering tegen werkloosheid. De huidige WW kent, voor degenen die aan bepaalde voorwaarden voldoen, een uitkering van 75% van het laatst verdiende loon voor een periode van drie maanden. Vervolgens bestaat er een verlengde WW-uitkering met een hoogte van 70% van het laatst verdiende loon. De duur van deze uitkering is afhankelijk van het arbeidsverleden: ieder jaar werk geeft recht op één maand uitkering met een maximum van 35 maanden.

Bij de aanpak van de economische crisis staat ook de WW onder druk. De makkelijkste oplossing is natuurlijk om de uitkering naar beneden te draaien. Dat is inderdaad een mogelijkheid, bijvoorbeeld door na een bepaalde periode het uitkeringspercentage te drukken. Echter, als de uitkering verlaagd wordt, komen de werklozen alleen maar meer in de problemen, financieel gezien.

Een tweede oplossingsrichting is het inkorten van de termijnen. Dat lijkt een heel adequate maatregel, maar het is goed om daar nog eens zorgvuldig naar te kijken. Vaak wordt het argument aangedragen dat die uitkering veel te lang duurt. Eerst 3 maanden en dan nog eens 35 maanden, dat is samen 38 maanden uitkering. Dat lijkt inderdaad heel lang, maar we moeten wel beseffen dat deze lange termijn

alleen geldt voor iemand die eerst wel vele jaren lang zijn krachten heeft gegeven. Als je bijvoorbeeld nog maar vier jaar hebt gewerkt, dan krijg je in totaal maar zeven maanden een uitkering. Dat inkorten heeft dus ook maar effect op een klein gedeelte van de totale groep. Dat levert dus niet zo veel op. Bovendien gaat het hier om een kwetsbare groep, die gewoon nauwelijks meer aan het werk komt. Immers,

Van alle 60-plussers die hun baan kwijtraken slaagt slechts 8% er in om binnen twee jaar een nieuwe baan te vinden

van alle 60-plussers die hun baan kwijtraken slaagt slechts 8% er in om binnen twee jaar een nieuwe baan te vinden.

Prikkels

Het is begrijpelijk dat gezien wordt op welke wijze de financiën in de hand gehouden kunnen worden, zoals bij de AOW en de bij de WW. Toch nog enkele kanttekeningen, ook vanuit de opdracht om te arbeiden. Het is toch niet erg om langer door te werken, zolang we daar gezondheid en krachten voor krijgen. Daarom is de oplossingsrichting voor het AOW-probleem passend. Die oplossingsrichting voldoet aan de oproep om te werken. Daarin kan het goddelijk beroep nog langer uitgeoefend worden.

Dat is een duidelijk verschil met de oplossingsrichting die men voor de WW-problematiek aanwijst. Daar lijkt het vooral te gaan

om het geld, om de financiële tegenvallers in de greep te krijgen. Dat is begrijpelijk, maar er dient vooral ingezet te worden op arbeidsparticipatie.

Daar moeten de prikkels voor worden ingezet. Te denken valt aan het koppelen van de hoogte van de uitkering aan het weigeren van gepast werk. Dat kan prikkelen tot het aanvaarden van dat werk. Ook kunnen werkgevers gecompenseerd worden door stimuleringsmaatregelen om werknemers in dienst te nemen tegen lagere risico's. Verder is het van belang om in te zetten op continue scholing, zodat werknemers beter en sneller begeleid kunnen worden van baan naar baan.

En er is nog iets. Er mogen financiële sancties ingezet worden als mensen willens en wetens niet aan het werk gaan. Dat is ook voluit Bijbels. Vaak wordt er verkeerd geciteerd: wie niet werkt, zal ook niet eten. Maar dat staat niet zo in de Bijbel. Er staat in 2 Thessalonicensen 3: 10, dat zo iemand niet werken *wil*, hij ook niet ete. Dus iemand die misbruik maakt van het sociale vangnet mag stevig aangepakt worden.

Solidariteit

Toch, als we alleen naar de financiële kant kijken, dan verliezen we de echte solidariteit uit het oog. Solidariteit mag van ons gevraagd worden als het gaat om de verzorging van onze ouderen. Zij hebben hun beste krachten inge-

zet voor ons land, soms dwars door moeilijke en zorgvolle tijden heen. Zij hebben arbeid en zorg geboden in de samenleving. Nu worden jongeren gevraagd een bijdrage te leveren voor hun oude dag.

En solidariteit is er ook met degenen die niet aan het arbeidsproces kunnen deelnemen,

*Als men geen betaald
werk kan doen, dan
is een sociaal vangnet
van cruciaal belang*

door ziekte en zorgtaken, door werkloosheid. Als men geen betaald werk kan doen, dan is een sociaal vangnet van cruciaal belang. Het is zelfs een Bijbelse opdracht. Natuurlijk geldt daarbij dat solidariteit er niet op is gericht om zoveel mogelijk mensen aan een uitkering te helpen, maar om zo veel mogelijk mensen aan het werk te krijgen.

Echte solidariteit laat mensen tot hun bestemming komen. Die bestemming ligt bij hun goddelijke opdracht, namelijk om te bouwen en te bewaren.

Peter Schalk

*Raad van bestuur Reformatorische
Maatschappelijke Unie*

‘Solidariteit heeft alles met levensvisie te maken.’

Interview over solidariteit tussen zieken en gezonden met dr. R. Seldenrijk

Hij vindt het goed dat de SGP met solidariteit aan de slag gaat. ‘Het is een maatschappelijk steeds relevanter thema.’ Dr. R. Seldenrijk, directeur van de Nederlandse Patiënten Vereniging, spreekt over verantwoordelijkheid en relationele zorg. ‘We denken dat we alles in de hand hebben, maar de situatie wordt steeds labieler.’

Patiënt als middelpunt

‘Je moet ook in de gezondheidszorg altijd terug naar de bron. Als je dat niet doet, sta je vroeg of laat droog’, stelt Seldenrijk. Momenteel wordt er in de gezondheidszorg volgens hem uit een verkeerde bron getapt. Daardoor lopen de kosten voor de gezondheidszorg uit de hand. Wat is dan die bron? ‘Dat is de patiënt. Je moet de patiënt altijd als mens blijven zien, en als de ultieme bron van de hele gezondheidszorg. Denk altijd: wat is nu echt in het belang van de patiënt?’ Dat gebeurt in de gezondheidszorg steeds minder, analyseert Seldenrijk. ‘Nu menen we dat marktwerking de bron voor gezondheidszorg is. Ik zeg: de kosten zullen daardoor alleen maar stijgen. Want zorg is geen markt. In de zorg gaat het om relationele beroepen. En als je dat relationele vermarkt, kom je in een vorm van prostitutie terecht. Dat kost veel geld en bevredigt nooit.’

Hoe moet het dan anders? ‘In het belang van de patiënt gaat het sinds Hippokrates om een levensbeschermende en integrale gezondheidszorg vanuit patiëntenperspectief. Het gaat om proportionaliteit. Probeer ziekte te voorkomen en bij ziekte eerst het zelfherstellend vermogen van de patiënt op te krikken, bijvoorbeeld vanuit het complementaire veld.’ Met het complementaire veld bedoelt Seldenrijk de geneeswijzen die sinds 1865 in de volksmond “alternatieve geneeswijzen” heten. Vooral bij veel chronische ziekten, legt Seldenrijk uit, kan de reguliere geneeswijze niets (meer) doen. Bijna de helft van de bevolking heeft een chronische aandoening. En dat terwijl complementaire geneeswijzen vaak nog heel wat kunnen betekenen. ‘Slechts een kwart van de reguliere geneeskunde is “evidence based” en de helft van alle geneesmiddelen is nutteloos, terwijl dat percentage voor de complementaire geneeskunde daar beslist niet slechter is.’ Pas daarna komen de echt grote medische therapieën en ingrepen in beeld, volgens Seldenrijk. ‘Maar dan kom je niet of nauwelijks meer terug bij het zelfherstellend vermogen. Je moet dus niet beginnen met het “chirurgisch mes”, dat is niet in het belang van de patiënt.’

Belang van de samenleving

Kijken naar het patiëntenbelang is kijken naar het samenlevingsbelang, zo stelt Seldenrijk. Ook de samenleving is helaas – mede door het bewind van politici - losgeweekt van haar bronnen. ‘Kijk naar D66: orgaandonatie wordt bijna verplicht; het kind wordt van de staat; rituele slacht, jongensbesnijdenis en de “weiger”ambtenaar worden verboden. Wat “weiger”ambtenaar? Het zijn weigerpolitici die gewetensvrijheid van bepaalde bevolkingsgroepen weigeren in openbare dienst! Ze miskennen de bronnen van onze cultuur en leggen die droog.’ ‘Er is een kamikazeproces aan de gang dat met secularisering en salamitactiek de ene na de andere culturele verworvenheid opruimt. Nu kunnen we nog iets doen. Straks is het te laat.’ ‘Nederland heeft het snelst groeiende percentage atheïsten. Kan dat gevolgen hebben voor de samenleving?’ We moeten terug naar de bron. Terug naar het denken in relaties... in het belang van de samenleving. ‘Het knagen aan de solidariteit heeft alles te maken met het verdampen van de oorspronkelijke levensvisie van onze cultuur.’

Seldenrijk legt uit wat hij onder dit knagen aan de solidariteit verstaat. Zorgverzekeraars bieden jongeren bijvoorbeeld een keuzepakket. Voor het overige hoeven ze niet te betalen. Jongeren lopen weinig risico. Dat is voordelig voor zorgverzekeraar en voor de jongeren. Maar daardoor worden verzekeringen voor ouderen duurder. ‘Lekker sociaal. Door zo te reageren, gedragen verzekeraars zich eigenlijk als schadeverzekeraars. Dan fungeren ze niet meer als collectief van patiënten die zo’n zorgverzekeraar hebben opgericht. Patiënten staan aan de bron van de zorg en aan de bron van het

verzekeringstelsel.’

Deze tendensen ziet Seldenrijk als individualisering. ‘De gemeenschap wordt een gezelschap. En daarvan zie je hele gekke voorbeelden in de samenleving. Dan noemen we ouderen bijvoorbeeld een plaag. Terwijl ouderdom echt niet erger is dan 50 jaar geleden. De laatste twee levensjaren zijn de duurste, of je nu overlijdt op 30- of 90-jarige leeftijd. Nog zoets: dan hebben we het over het recht

*‘Er is een kamikazeproces
aan de gang dat met
secularisering en
salamitactiek de ene
na de andere culturele
verworvenheid opruimt’*

op vrijwillig levenseinde: als je 70 bent, mag je eruit. En de overheid moet zorgen dat dit legitiem kan. ‘Hoe kan dat nou, dat zo’n samenleving zich zo kan ontwikkelen? Omdat die van zijn joods-christelijke bron is afgedamd.’

Solidariteit en levensvisie

Solidariteit komt onder druk te staan. Maatschappelijke wederkerigheid verdwijnt. ‘De ontwikkelingen gaan snel. Een belangrijk deel van de ouderen kan eigenlijk niet meer mee met de samenleving. Jongeren ontwikkelen hele andere vaardigheden op digitaal terrein. Daar staan ouderen buiten. Die vaardigheden veroorzaken een “brainwash” binnen het cultuurkader waarin de jongeren ze krijgen aangereikt. Ze doen een aanslag op de levensvisie. Moderne (sociale) media beïnvloeden ons

brein, zo weten we uit de neurologie: onze hersenen passen zich aan. We moeten onze jongeren dus expliciet op deze aspecten voeden, anders krijgen we een fundamentele generatiekloof. Seldenrijk ziet solidariteit als het iets voor elkaar overhebben, elkaar “in de benen houden”: jongeren voor ouderen en ouderen voor jongeren, gezonden voor zieken.

De NPV-directeur onderscheidt daarin verschillende gradaties. ‘Je hebt het “barmhartige Samaritaan-type”. Weldoener in hart en nieren; geeft gul voor Bolivia en Bangladesh, enz.

Verantwoordelijkheid draag je allereerst tegenover God

Maar verlies je het noodzakelijke huwelijk tussen solidariteit en verantwoordelijkheid, en de verantwoordelijkheid voor jezelf niet uit het oog? Verantwoordelijkheid draag je allereerst tegenover God, dan voor jezelf, daarna voor wie je het dichtst bij zijn: gezin, familie, kerk en ten slotte samenleving en ook de kosmos. Dat zijn breder wordende cirkels. Je kunt voor ruimere cirkels niet evenveel doen als voor nauwere cirkels. Vervolgens heb je onder solidaire mensen ook – om het zo te zeggen – de “kopers van aflaten”. Die geven aan iedere collectant een euro, maar beseffen bij het kleden van hun kinderen niet dat de shirtjes zijn gemaakt door andere kinderen. Dan zijn er nog de “twijfelaars”. Zal ik het wel of niet doen? Ik weet niet zo goed hoe het moet. Feitelijk komt het er bij deze mensen niet van. Deze groep wil ik onderscheiden van de “echt onverschilligen”. Die zien de economische crisis als reden

om helemaal niets meer aan anderen te geven. Afschaffen die ontwikkelingshulp...’

‘Deze houdingen hebben alles te maken met levensvisies. Als het leefbaar houden van het leven niet meer voortkomt uit de verbanden waarin mensen leven (door secularisering en individualisering), dan moet de overheid een bypassoperatie uitvoeren. Als we aan die overheidsbypass niet meer willen bijdragen, als solidariteit wegvalt, eindigt eigenlijk de humaniteit van het leven. Dat komt voort uit het al lang niet meer in beeld hebben van de humaniteit van het individuele leven en de zinervaring. De hele doodscultuur met de gedachte rond “voltooid leven” en mogelijkheid tot een doodspuit op een afgesproken tijdstip bij jou aan huis zijn daar een uiting van.’

‘Humanitaire solidariteit is een normatief concept. Het hangt samen met een opvatting hoe mensen als mensen met elkaar moeten omgaan. In de kern van de zaak gaat het om een eis van humaniteit. Tussenmenselijke relaties verdienen slechts het predicaat humaan, wanneer zij door solidariteit in deze normatieve zin zijn gekenmerkt. Nood moeten we altijd lenigen, ongeacht de oorzaak ervan. Ondanks allerlei wettelijke restricties, evolueert de praktijk, zo zien we bij abortus provocatus en euthanasie.’

Omkering van waarden

‘Uit overwegingen van barmhartigheid en solidariteit kiest men tegenwoordig voor een vrijwillig levenseinde. Daarbij staan volgens Eugene Sutorius “barmhartigheid, solidariteit en betrokkenheid zelfs centraal.” Volgens Cornelis Verhoeven gaat het om de barmhartigheid van een beul. Atheïstische dokters laten

patiënten eerder overlijden, aldus Brits onderzoek. Het gaat hier over een totale omkering van waarden. Dan is de samenleving dus weg. Samenleving zegt: samen leven en niet: ik wil dood en jij moet het maar regelen. Solidariteit heeft alles met levensvisie te maken.’

Hebben SGP'ers deze omkering van waarden voldoende op het netvlies? ‘Niet als men er onvoldoende over nadenkt. Dan worden we door de media gevoed.’ De SGP lijkt zelfs niet zoveel met solidariteit te hebben. Seldenrijk verklaart dit uit de genoemde stille omkering van waarden. Begrippen die de SGP eigen zouden moeten zijn, roepen tegenwoordig vervreemding op door uitholling of zelfs omkering van de betekenis.

De SGP moet niet te snel het hoofd buigen voor het seculiere gedachtegoed, stelt Seldenrijk. ‘Want zeker in de Rooms-katholieke traditie ligt veel goud voor het oprapen wat betreft solidariteit en sociale ethiek, geheel anders dan vanuit het seculiere marktdenken. Daar sneuvelen de zwaksten het eerst, terwijl solidariteit juist hen vastheid wil geven.’ ‘De protestantse kerk en protestants-christelijke

‘De SGP moet niet te snel het hoofd buigen voor het seculiere gedachtegoed’

organisaties moeten in het maatschappelijk verkeer de verschillen met de Rooms-katholieke traditie vergeten. Niettegenstaande deze dogmatische verschillen, is de RKK nog steeds ‘familie’. En we moeten eerst bij onze familie te biecht, voordat we lege handen tonen tegenover de leegte van het secularisme.’ Dus niet

te snel zeggen dat we niks meer kunnen met de gedachte van solidariteit en verantwoordelijkheid. Daarmee geven we in feite toe aan de lege seculiere krachten. ‘Je capituleert dan al voordat je, zoals in de Hebreënbrieff staat, “ten bloede toe hebt gestreden”’.

Solidariteit en verantwoordelijkheid

Is kiezen voor solidariteit geen bodemloze put? Dat is het niet, volgens Seldenrijk, als we solidariteit en verantwoordelijkheid zien als ware het een huwelijk. ‘Naarmate we meer verantwoordelijkheid kunnen dragen voor onze eigen gezondheid, naarmate de risico's meer beïnvloedbaar zijn, is minder solidariteit nodig. Dit geldt ook voor risico's die goed kunnen worden gedragen. Als we vanuit deze visie leven, hoeven we niet bang te zijn voor solidariteit. Van belang zijn tussenmenselijke relaties. Die worden gekenmerkt door mededogen en solidariteit. Vanuit een christelijk perspectief blijven denken vanuit de zorgvrager, de ultieme bron van de hele gezondheidszorg.’

Moeten we dan iemands eigen verantwoordelijkheids capaciteit meten om te kijken hoeveel beroep hij mag doen op solidariteit? Dat is niet nodig, stelt Seldenrijk. ‘Als iemand een auto-ongeluk krijgt, mag hij gewoon een beroep kunnen doen op solidariteit. Tenzij er sprake is van absoluut onverantwoordelijk gedrag. Door bijvoorbeeld met 100 kilometer per uur door de bebouwde kom in Den Haag te rijden en een dodelijk ongeluk te veroorzaken.’

‘Solidariteit is gehuwd met verantwoordelijkheid: de twee brandpunten van dezelfde ellips. Vanuit verantwoordelijkheid gedacht moet je solidariteit afgrenzen.’ Echter, de hedendaagse mens wil meer denken vanuit (keuze)vrijheid

en geen verantwoordelijkheid nemen. Toch is dat absoluut nodig. 'Je moet bijvoorbeeld afspraken kunnen maken met longkankerpatiënten dat het roken nu afgelopen is. Jezelf

Solidariteit is gehuwd met verantwoordelijkheid

richting de dood roken, is je onverantwoorde eigen verantwoordelijkheid. Met alleen keuzevrijheid red je het niet. Je moet eigen verantwoordelijkheid stimuleren. Deze nadruk op persoonlijke verantwoordelijkheid moet samengaan met voldoende preventieve activiteiten in de maatschappij. Dat heeft gevolgen voor de staat van de zorg.'

In dit licht duidt Seldenrijk de beleidsontwikkelingen in de zorg onder kabinet Rutte I negatief. 'Je moet beginnen bij het stimuleren van verantwoordelijkheid en preventief houvast geven en niet bij het afbreken van de verzorgingsstaat of wat daarvan over is. Door deze beleidsmaatregelen komen er zomaar grote groepen in de knel (ouderen, psychiatrische patiënten, mensen met een handicap). Dergelijke maatregelen komen vanuit de top van de piramide en niet vanuit de piramide zelf. De zwakste groepen komen dan onder druk.' 'Andere gevolgen van gebrek aan verantwoordelijkheid zijn dat de verzorgingsstaat te vrijblijvend is geworden. Je legt je euro's erin en er komt zorg uit. Dat gaat goed, tot het financieel gaat knellen. Dat we te weinig zorgpersoneel hebben, komt door de aanslag op de intrinsieke motivatie van zorgprofessionals. Die aanslag wordt gedaan door een maatschappij

waar louter in termen van geld wordt gesproken over zorg en waarin ouderen vooral economisch worden geduid. Ongelijkheid onder de mensen blijft, maar kan verworden tot onrechtvaardigheid: als in de gezondheidszorg niet meer voor iedereen wordt voldaan aan de vervulling van basisbehoeften door gebrek aan solidariteit.'

Gestolen begrippen

Seldenrijk komt aan het einde van zijn betoog. Wat moet het resultaat zijn van de denkexcursie over solidariteit binnen de SGP? 'De diefstal van moreel geladen begrippen, zoals barmhartigheid, verantwoordelijkheid, solidariteit en rechtvaardigheid moet de oorspronkelijke eigenaars aanzetten tot het veilig koesteren van die waarden. Groen van Prinsterer zou zeggen: We moeten het beginsel isoleren, dan leven we vanuit een innerlijke zelfstandigheid, hoe seculier de samenleving ook wordt. Dat wat betreft de interne gerichtheid.'

'Vervolgens moeten we onze afgestofte waardevolle erfenis weer in vol ornaat uitdragen. Niet in de zin van achteruit kijken en ons beter voelen, maar juist vooruitzien en in de actuele betekenis dienstbaar maken. Het evangelie naar Johannes zegt dat de Heilige Geest "de wereld zal overtuigen van zonde, gerechtigheid en oordeel." De wereld. De Heilige Geest ontmaskert, en daarvoor gebruikt Hij de christenen. Christenen moeten de omgeving doorschouwen zoals een röntgenapparaat: vanuit de beide brandpunten van de joods-christelijke en klassiek humanistische ellips, die onze westerse cultuur hebben gevormd.'

Lambert Pasterkamp en Jan Schippers

Een lokaal, sociaal en solide ouderenbeleid

Deze bijdrage gaat in op de problemen die lokale bestuurders ondervinden bij het ouderenbeleid in de gemeente. Op basis daarvan wordt een aantal aanbevelingen gedaan. Wethouders en raadsleden krijgen suggesties aangereikt om een concrete bijdrage te leveren aan het jaarthema van de SGP: 'Oog voor elkaar. Christelijke saamhorigheid in crisistijd.'

Situatie

Nederland is vandaag de dag een land met een veelkleurige, veelzijdige en snel veranderende samenleving. Ons land heeft bovendien te kampen met een economische crisis. Hoe geef ik mijn geld uit? Op welke manier bouw ik zekerheid op voor mijn oude dag? Hoe kan ik überhaupt zekerheid opbouwen in een onzeker bestaan?

Allereerst is het wenselijk dat mensen zelf, voor zover mogelijk, verantwoordelijk zijn voor een solide vorm van bestaan, dat wil zeggen dat ze zelf kunnen voorzien in hun dagelijkse behoeften, en niet alles van anderen laten afhangen. Anderzijds is het de taak van de overheid om juist degenen die geen solide basis hebben, of waar deze basis dreigt af te brokkelen of al aan het afbrokkelen is, met raad en daad bij te staan.

Een van de groepen in de Nederlandse samenleving die flinke invloed ondervindt van de bezuinigingen en andere maatregelen die getroffen worden met betrekking tot de verzorgingsstaat, zijn de ouderen. Door toenemende vergrijzing en ontgroening spelen ouderen een steeds grotere rol op het toneel van de Nederlandse samenleving.¹

Wie zijn de Nederlandse ouderen?

In Nederland waren in 2011 bijna 2,6 miljoen mensen van 65 jaar of ouder, op een totaal aantal inwoners van ruim 16,6 miljoen.² Voor dit onderzoek maken we gebruik van gegevens over 65-plussers. De leeftijd van 65 jaar is, op dit moment, en daarom als uitgangspunt voor dit onderzoek, een grens waarop veel verandert voor ouderen, zoals het stoppen met werken, krijgen van pensioen, etcetera. Vanwege de toenemende levensverwachting³ worden de ouderen gemiddeld genomen kwetsbaarder in vergelijking met tijden waarin het aandeel ouderen veel kleiner

1 SCP Grijswaarden, 2008

2 CBS-Statline, 2012

3 Idem

was. Dit zal naar verwachting niet veranderen in de komende jaren.⁴

Kwetsbaarheid

Voor dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de term “kwetsbare ouderen”, een term die het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) gebruikt in de tweejaarlijkse Ouderenmonitor. Ouderdom komt met gebreken, die echter vaak niet worden onderkend. Een opeenstapeling van diverse kleine gebeurtenissen kan van grote invloed zijn op het functioneren van de oudere burger, of het nu op lichamelijk, psychisch of sociaal niveau is. Met de juiste aanpak zou de invloed van deze gebeurtenissen kleiner zijn en de kwetsbaarheid van ouderen aangepakt, verkleind of zelfs voorkomen kunnen worden.⁵

De officiële definitie luidt als volgt:

Kwetsbaarheid bij ouderen is een proces van het opeenstapelen van lichamelijke, psychische en /of sociale tekorten in het functioneren dat de kans vergroot op negatieve gezondheidsuitkomsten (functiebeperkingen, opname, overlijden).⁶

Beeldvorming

Wanneer we uitgaan van voorgaande definitie, krijgen we het volgende beeld:

Er zijn in Nederland naar schatting plus minus 700.000 kwetsbare ouderen van 65 jaar of ouder. Ongeveer 500.000 daarvan, dus het overgrote deel, woont zelfstandig.

Van de zelfstandigen is ongeveer een kwart, dus 125.000 mensen, kwetsbaar. Onder degenen die niet zelfstandig wonen is dit aandeel

vele malen hoger. In verzorgingshuizen ongeveer 75%, in verpleeghuizen bijna iedereen.

Het SCP heeft ook een aantal verwachtingen voor de toekomst geformuleerd:

Het aandeel mensen van 65 jaar of ouder zal tussen 2010 en 2030 toenemen tot 1 miljoen, waarbij er echter relatief minder kwetsbare ouderen overblijven: 25% van het totaal.

Vanwege de stijgende levensverwachting zal het aandeel van mensen van 85 jaar of ouder in de groep kwetsbaren sterk stijgen.⁷

Landelijk beleid

De landelijke overheid heeft in 2005 in haar Nota 64: Ouderenbeleid in het perspectief van de vergrijzing een beleidsinstrument opgesteld waarmee ouderen als ‘soevereine en volwaardige burgers’ dienen te worden behandeld.⁸ In deze nota zijn diverse streefwaarden opgenomen om de oudere medemens een menswaardig bestaan te geven in de huidige samenleving. Deze streefwaarden hebben betrekking op de gezondheid, participatie, koopkracht, huisvesting van en de zorg voor ouderen. De resultaten van dit streven worden tweejaarlijks gepubliceerd in de eerder genoemde Monitor ouderenbeleid.

Sinds 2007 is de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) in werking getreden. Deze wet biedt ondersteuning aan burgers waar nodig, en is vooral gefocust op zelfredzaamheid en participatie⁹ en komt voort uit het gevoer-

4 SCP Ouderenmonitor, 2010

5 Idem

6 SCP, Ouderenmonitor, 2010

7 SCP, 2011 Kwetsbare Ouderen – Publicatie SCP, Den Haag, februari 2011

8 Nota 64, 2005: 2

9 SCP, 2011 Kwetsbare Ouderen – Publicatie SCP, Den Haag, februari 2011

de ouderenbeleid van de landelijke overheid. Deze wet dient echter te worden uitgevoerd op gemeentelijk niveau. Ouderen, en vooral kwetsbare ouderen, vormen dan ook een doelgroep voor gemeenten wanneer het gaat over de uitvoering van de Wmo.

De Wmo moet een handvat bieden op terreinen als volkgezondheid, wonen en inkomensondersteuning.¹⁰ De gemeenten zijn verplicht om op basis van deze wet het 'meedoen' van alle burgers de stimuleren en te promoten. Het is echter vrij voor de gemeenten om te bepalen op welke manier invulling wordt gegeven aan de regels en kaders van de Wmo.¹¹

SGP-visie

In 1993 heeft het WI-SGP in de nota 'Verouderend Nederland' een staatkundig-gereformeerde visie op ouderenbeleid ontwikkeld. Kernpunten in deze visie zijn:

Uit het vijfde gebod van de Decalooq vloeit een zorgplicht voort van de jongere voor de oudere generatie.

Oudere mensen ontvangen in de Bijbel respect vanwege hun levenservaring en wijsheid.

Ouderen hadden een burgerplicht en participeerden ook daadwerkelijk in de samenleving, bijvoorbeeld in de rechtspraak.

De maatschappelijke verbanden van familie, kerk en buurt hebben een belangrijke verantwoordelijkheid jegens de kwetsbare en hulpbehoevende ouderen in hun midden.

De overheid heeft tot taak maatschappelijke ontwikkelingen tijdig te onderkennen om daar vervolgens op in te spelen, bijvoorbeeld door voldoende voorzieningen en woningen. Als

het gaat om ouderenzorg, moet de overheid ervoor zorg dragen dat kwetsbaren (zieke en heel oude mensen) niet het slachtoffer worden van eenzijdig economisch georiënteerd beleid. Met regelgeving en voorlichting dient de overheid individualisering tegen te gaan.¹²

Lokale SGP-bestuurders zullen zoeken naar een invulling van het beleid op een identiteitsgebonden manier. Dat wil zeggen dat in het beleid de hiervoor genoemde kernpunten invulling verkrijgen. Er moet sprake zijn van identificatie met de inhoud van het beleid en de vormen waarin dit wordt uitgevoerd. Als voorbeeld van deze 'gebondenheid aan identiteit' kan gedacht worden aan het laten meewegen van de reformatorische levensovertuiging in allerlei beslissingen.

In de visie van de SGP dient elk gevoerd beleid aandacht te hebben voor de sociale aspecten van het verhaal, ook in tijden van bezuinigingen. Mensen zijn vanuit christelijk perspectief niet geschapen als afzonderlijke individuen, maar geplaatst in relaties met anderen en hun leefomgeving. Daarom geeft de SGP aandacht aan solidariteit, maar ook aan de wederzijdse verantwoordelijkheid van burgers en overheid. Er dient afstemming te zijn tussen formele en informele zorg, waarbij hulp vanuit de omgeving voor zorgbehoevenden, steun van de overheid én eigen verantwoordelijkheid belangrijke aspecten zijn.¹³

Deze visie is geënt op de Bijbelse grondnorm: God liefhebben boven alles en de naaste als

¹⁰ Idem

¹¹ Ministerie van VWS, 1e voortgangsrapportage WMO 2007

¹² WI-SGP 1993, pp.29-51

¹³ SGP, De gemeente dichtbij, 2009

ons zelf. Vanuit deze gedachte moeten we de oudere, zorg- en hulpbehoevende medemens behandelen zoals we zelf ook behandeld zouden willen worden. Dit staat in het teken van christelijke barmhartigheid. Het gaat dan niet alleen om mensen die dicht bij onze eigen belevingswereld staan, maar ook om anderen, die er misschien andere opvattingen op na houden. Hierbij is de vergelijking met de barmhartige Samaritaan snel gemaakt.¹⁴

Lokale politiek

Afgelopen zomer is een schriftelijke enquête onder SGP-raadsleden en enkele SGP-wethouders uitgezet. De respons was 43%. De uitkomsten mogen dus representatief worden geacht. In hoofdlijnen levert de respons het volgende beeld op:

Ouderen worden overwegend als zelfstandig gezien, waarbij een meerderheid van de respondenten dan ook vindt dat de oudere medemens nog taken kan dan wel moet uitvoeren ten bate van de samenleving.

Wanneer gevraagd wordt naar de omstandigheden met betrekking tot het thema 'wonen', blijken deze door de respondenten als redelijk beoordeeld te worden. In sommige gemeenten is er echter te weinig woonruimte, waarvoor dan ook een oplossing gevonden dient te worden. Dit is vooral een probleem voor de afhankelijke ouderen die zorg nodig hebben en in mindere mate voor onafhankelijke ouderen die zelfstandige woonruimte nodig hebben. De bereikbaarheid van voorzieningen (zoals winkels en de kerk) is in de meeste gemeenten volgens de respondenten goed geregeld. Een punt van aandacht zijn, zo geven de respon-

denten aan, de identiteitsgebonden voorzieningen en woonruimte. Hier is de vraag vaak groter dan het aanbod.

De omstandigheden m.b.t. het thema 'zorg en welzijn' zijn volgens de respondenten goed te noemen. Nog geen 5% van de respondenten gaf aan dat er onvoldoende zorgfaciliteiten (zoals een arts of apotheek) in de gemeente waren voor de oudere medemens. Een vergelijkbaar percentage is te zien bij de welzijnsfaciliteiten (zoals wijkcentra en activiteiten voor ouderen). Een probleem wat echter wel speelt, is de eenzaamheid onder ouderen. Dit verdient zeker aandacht.

Vrijwilligerswerk door en voor ouderen lijkt in de meeste gevallen goed geregeld dan wel aanwezig te zijn. Wanneer ouderen als zelfstandig gezien worden, zoals blijkt uit het eerste punt, en geacht worden om taken uit te voeren, zouden er meer afspraken gemaakt kunnen worden om dit te realiseren.

De meeste ouderen hebben volgens de respondenten voldoende inkomen. Er is echter een groep ouderen die te weinig inkomen heeft. Dit moet een aandachtspunt zijn voor gemeentebestuurders, voor zover dat nog niet het geval is.

Wat betreft mobiliteit: De meeste ouderen zijn volgens de respondenten vrij mobiel (80%). De resterende groep heeft echter hulp nodig bij verplaatsing. In de meeste gevallen zijn er dan ook afspraken gemaakt op gemeentelijk niveau over de mobiliteit van ouderen. Een aandachtspunt is echter de aanwezigheid van openbaar vervoer, zeker in kleinere gemeenten.

In de enquête is ook gevraagd naar de werking van de Wmo. Volgens ruim 90% van de respondenten werkt de Wmo naar behoren

¹⁴ Zie Zicht, 2012-2

of goed. Wanneer we dit vergelijken met de verwachting van de respondenten is er een opvallend verschil: Ondanks de tevredenheid denkt ruim 20% dat de Wmo in de toekomst een kleinere rol moet spelen, tegen krap de helft gelijk, en het resterende gedeelte (zo'n 30%) een grotere rol weglegt voor de Wmo. De informatievoorziening vanuit de landelijke overheid zou duidelijker mogen, vooral met betrekking tot regelgeving en maatregelen (zoals bezuinigingen). Eveneens zou de betrokkenheid van kerken bij de uitvoering van de Wmo meer aandacht verdienen. Wanneer we letten op de betrokkenheid van kerken/diaconieën, dan geven de respondenten aan dat slechts in de helft van de gevallen de meerderheid van de kerken betrokken is. De rol van de kerken lijkt dus meer aandacht te verdienen, zeker wanneer betrokkenheid van de kerken – volgens de SGP - gewenst is.

Voor de complete enquête en de uitkomsten ervan verwijzen we u naar het volledige onderzoek dat medio november wordt gepubliceerd op www.wi.sgp.nl.

Uit het beeld dat ontstaat bij de uitkomsten van de enquête komt naar voren dat de meeste lokale SGP-bestuurders geen grote problemen tegenkomen bij het ouderenbeleid. Dat is iets waar dankbaarheid voor op zijn plaats is. De oudere medemens lijkt niet zó ver in de verdrukking gekomen te zijn in onze samenleving dat de beleidsvoering bijna onmogelijk is geworden. De meerderheid van de respondenten geeft aan dat er voldoende woonruimte is die kwalitatief aan de eisen voldoet. Daarnaast zijn er weinig problemen met betrekking tot

zorg en mobiliteit, evenals het gegeven dat er weinig problemen zijn inzake arbeid en inkomen.

Er zijn echter nog mitsen en maren, en bovendien zijn er altijd punten die beter kunnen. Een perfecte samenleving bestaat immers niet. Er moet rekening worden gehouden met een veranderend politiek, sociaal en economisch landschap. Achterover leunen is er niet bij. Vervolgonderzoek is daarom zeer gewenst. Niet alleen dient de praktijksituatie regelmatig bevraagd te worden. Op lokaal niveau zouden

Een perfecte samenleving bestaat niet

SGP-fracties de andere betrokkenen, in de eerste plaats de ouderen zelf, kunnen bevragen door middel van een korte enquête. Hoe nauwkeuriger de beschikbare informatie is, hoe beter een passend beleid geformuleerd en ten uitvoer kan worden gebracht.

Inspirerende voorbeelden uit de praktijk

Wellicht zijn in het voorgaande interessante aanknopingspunten geboden die bruikbaar zijn voor de situatie in de eigen gemeente of op eigen bestuurlijk terrein. Aan het slot van deze bijdrage wordt daarom een aantal inspirerende voorbeelden gegeven uit de praktijk. Hopelijk draagt dit bij aan een solide, sociale beleidsvoering die bijdraagt aan het 'oog hebben voor elkaar'!

Communicatie: Overleg met andere gemeenten, maar ook met lokale zorginstanties en ouderen, over de invulling van verantwoord

beleid. Vele handen maken licht werk, ook wanneer er overlegd wordt! Zet desnoods een regelmatig overleg op. Geef de betrokkenen ook waardering. Een voorbeeld hiervan is Caritas op Urk, die jaarlijks de vele vrijwilligers in het zonnetje zet.

Algemeen: Opzetten van een zorgloket voor informatievoorziening voor zowel ouderen, mantelzorgers als andere betrokkenen. Hierin kunnen de gemaakte afspraken van het vorige punt 'communicatie' voor iedereen beschikbaar gesteld worden. Maak gebruik van de vele informatie op internet (bijv. <http://www.seniorenadviesbureau.nl>).

Eenzaamheid: Vanuit veel gemeenten klinkt door dat eenzaamheid onder ouderen een groot probleem is. Door openstelling van een kerk als inlooppunt is dit al aan te pakken, maar er zijn andere mogelijkheden. Heel gemakkelijk: het plaatsen van bankjes voor ouderen, zo ontmoeten ze elkaar. Vergelijkbaar met het ontmoetingspunt in de kerk. Denk bijvoorbeeld ook aan: ontmoetingspunten op diverse plekken in de gemeente, vooral in de buurt van seniorenwoningen. Een andere optie is het opzetten van een planning voor vrijwilligers die daarmee op gestructureerde manier de ouderen kunnen bezoeken. Zie bijvoorbeeld het initiatief Motto in de gemeente Rotterdam.

Wonen en zorg: Woon-zorgcombinaties (WoZoCo): Woningen en andere voorzieningen

gecentreerd in een gebouw of dicht bij elkaar. Zo wonen ouderen gecentreerd (met de mogelijkheid voor onderlinge contacten), maar ook dichtbij alle voorzieningen.

Identiteit: Geef aandacht aan de identiteit in de beleidsvoering: Betrek daarom kerken zoveel mogelijk bij de uitvoering van het (Wmo)beleid. Dit levert niet alleen verlichting voor de eigen werkdruk maar geeft eveneens invulling aan de wensen van (christelijke) ouderen. Zo zijn er vrijwilligersprojecten mogelijk vanuit de kerk, of een openstelling van een kerkgebouw op bepaalde momenten als inlooppunt voor ouderen.

Frank de Korne

Stagiair ouderenbeleid WI-SGP

Bronnen

- CBS-Statline (2012), Bevolking, geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en regio, 2012
- Ministerie van VWS (2007), 1e voortgangsrapportage WMO
- Nota 64 (2005), Ouderenbeleid in het perspectief van de vergrijzing, Den Haag
- SCP (2008), Grijswaarden – Monitor Ouderenbeleid 2008-2, Cretien van Campen (red.) Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, maart 2008
- SCP (2010), Ouderenmonitor 2010, Sociaal Cultureel Planbureau
- SGP (1993), Verouderend Nederland. Aspecten van vergrijzing en ontgroening, drs. H.F. Masiink, drs. M. Sinke e.a., (nota nr 14 WI-SGP), Houten: Den Hertog, 1993
- SGP (2009), De Gemeente dichtbij. Handreiking voor de gemeente.
- Zicht 2012-2, themanummer Grenzen aan de zorg, Guido de Brès-Stichting, Gouda, 2012

'Solidariteit gaat over mensen, niet over regels.'

Interview met Dorine Manson, directeur VluchtelingenWerk Nederland

Welke rol speelt solidariteit als vluchtelingen in Nederland asiel aanvragen? Zitten er ook grenzen aan onze maatschappelijke invulling daarvan? We interviewen Dorine Manson, directeur van VluchtelingenWerk Nederland. Ze spreekt over het politieke klimaat, over humaniteit en over onwetendheid. 'Welk maatschappelijk probleem wil je eigenlijk oplossen?'

Vrijwilligers en vooroordelen

VluchtelingenWerk Nederland bestaat ongeveer 30 jaar. Het is ontstaan vanuit allerlei vrijwilligersgroepen die de naar Nederland gekomen vluchtelingen opvingen om hen te helpen met het opbouwen van een nieuwe toekomst. Een soort burgerinitiatief dus. De overheid wilde daarbij helpen, maar niet in samenwerking met 50 verschillende clubs. Zo ontstond één organisatie, VluchtelingenWerk Nederland. De missie van VluchtelingenWerk is opkomen voor de rechten van asielzoekers en vluchtelingen in Nederland en hen helpen met de opbouw van een nieuw bestaan. Er zijn dus eigenlijk twee pijlers bij VluchtelingenWerk: hulp bij de asielprocedure en hulp bij de integratie. 'We hebben in de asielprocedure van de overheid ook de formele rol gekregen om informatie te geven aan asielaanvragers', legt Dorine Manson uit. VluchtelingenWerk heeft zo'n 7000 vrijwilligers en ongeveer 500 betaalde medewerkers. Het kost niet veel moeite om die vrijwilligers te vinden. 'Je ziet dat een polariserende samenleving heel goed is voor onze donateurs- en vrijwilligerswerving. Dat was bijvoorbeeld ook zo ten tijde van minister Verdonk. Bij al deze vrijwilligers zie je solidariteit als een passie voor mensen.'

Ondanks dat het niet moeilijk is om vrijwilligers te vinden voor het VluchtelingenWerk, loopt Manson met haar collega's veel tegen een bevooroordeelde publieke opinie aan. In de publieke opinie heerst het beeld van een tsunami van asielzoekers. Als je aan mensen vraagt, "Wat denkt u, hoeveel mensen per jaar vragen hier asiel aan?" krijg je vreemde antwoorden. Vorig jaar nog in een straatinterview van RTL4 dachten sommigen dat er per jaar meer dan 100.000 mensen komen. Dit terwijl het er in werkelijkheid ongeveer 12.000 waren, waarvan zo'n 40% mag blijven. We doen veel aan voorlichting, bijvoorbeeld op scholen, maar we hebben het de afgelopen jaren ook moeilijk gehad. We moeten vechten tegen vooroordelen en mensen scheren alles over één kam. Men maakt geen onderscheid tussen vluchtelingen, asielzoekers, migranten et cetera.'

Maatschappelijk probleem

Doet VluchtelingenWerk bij haar activiteiten, zoals lobbyen, een beroep op (internationale) solidariteit? Manson: 'Ik heb het idee dat het momenteel politiek niet zo scoort. We zetten het natuurlijk keurig in onze brieven, maar het werkt niet zo. We werken bij VluchtelingenWerk met veel juristen. Die beginnen dan over een gezinsrichtlijn en dergelijke. Dat klopt wel, maar je moet misschien toch meer focussen op het humanitaire in plaats van het

*De missie van
VluchtelingenWerk
is opkomen voor de
rechten van asielzoekers
en vluchtelingen in
Nederland en hen helpen
met de opbouw van
een nieuw bestaan*

juridische aspect. Het gaat om ouders die hier wonen, terwijl hun kinderen in een vluchtelingenkamp zitten. Je moet in de politiek steeds kijken of je niet teveel van je wortels af bent gedreven, bijvoorbeeld zoiets als het vluchtelingenverdrag. Bij weer nieuwe strenge beleidsvoorstellen en politieke ideeën vraag ik altijd: welk maatschappelijk probleem wilt u met deze nieuwe regelgeving aanpakken? Er is helemaal geen maatschappelijk probleem. Nederland kan deze aantallen makkelijk aan. Sinds de Vreemdelingenwet (van Cohen in 2000) is het aantal asielzoekers per jaar gestabiliseerd tot een lage instroom van 10.000 –

15.000 per jaar. En slechts 40% daarvan krijgt een verblijfsvergunning.'

Cijfers zijn secundair

Een lage instroom van vluchtelingen dus. Maar trekt het niet nieuwe vluchtelingen aan als de regels soepeler worden? Manson: 'Ik ga een voorbeeld geven. Een tijdje geleden ben ik in Kenia geweest. Je hebt daar een miljoen vluchtelingen, vooral uit Somalië. Eén van de grootste vluchtelingenkampen daar ligt in Dadaab. Daar zaten toen meer dan een half miljoen vluchtelingen en die zitten er vaak jaren en jaren. Onze regering roept: wij zijn voor opvang in de regio. Dat gebeurt al lang! Die mensen daar in Dadaab zijn er meer dan alle mensen die naar Europa vluchten bij elkaar.' (In Dadaab wonen zo'n 454.000 vluchtelingen. In 2011 kwamen er 301.000 asielverzoeken binnen bij de EU.) De directeur van VluchtelingenWerk gelooft niet zo in het aantrekken van nieuwe vluchtelingen door versoepeling van de regels. Bovendien: 'Kunnen we die paar mensen niet opvangen? Zo'n 6.000 per jaar. De beeldvorming is dat het allemaal gelukszoekers zijn, maar dat is niet waar. Zelfs PVV-stemmers willen dat vluchtelingen die in hun eigen land gemarteld zijn, hier opgevangen worden. En als je dat vindt, zijn de cijfers dus secundair. En dan nog even daargelaten dat sinds de introductie van de Vreemdelingenwet de niet-vluchtelingen er echt wel uitgepikt worden. Maar wat ik nog belangrijker vind is dat we onze verantwoordelijkheid willen nemen. Je moet het niet over aantallen hebben. Je moet het hebben over: wat voor mensen zijn dit nou? Het maatschappelijk draagvlak is dan misschien inderdaad laag, maar het gaat om

de mensen zelf, om de verhalen. Die moeten we vertellen. Het probleem is dat we altijd moeten beginnen vanuit het defensief. Het zijn geen profiteurs, et cetera et cetera. Dat is wel vermoeiend.' En die aanzuigende werking dan? 'Die is er helemaal niet. Bij het generaal pardon zagen we dat bijvoorbeeld. Er zijn niet extra vluchtelingen naar Nederland gekomen, terwijl dat nu wel als argument wordt gebruikt om een nieuw kinderpardon tegen te houden. Het is voor vluchtelingen bovendien helemaal geen bewuste keuze naar welk land ze gaan. Ze moeten aan iemand 10.000 euro betalen en ze worden ergens gedropt. Ze weten vaak helemaal niet waar.'

Zo heeft VluchtelingenWerk te vechten tegen frames en vooroordelen. Het is bijvoorbeeld ook niet zo dat asielzoekers met een status altijd hier blijven. 'Het gebeurt heel vaak dat mensen terugwillen naar hun eigen land en daarbij bijvoorbeeld een eigen bedrijfje opstarten. Als mensen hier succesvol zijn geworden, gaan ze vaak graag terug naar hun eigen land om bij te dragen aan ontwikkelingen daar. Bij het grote publiek is dat niet bekend. Misschien moeten we dat meer communiceren. Maar voor sommige landen gaat dat gewoon niet gebeuren, bijvoorbeeld Somalië of Irak.' Vechten tegen de verkeerde frames, dat wil Dorine Manson door persoonlijke verhalen te laten zien. 'Het liefst heb ik dat mijn 7.000 vrijwilligers op verjaardagsfeestjes vertellen over de mensen, over wat ze samen doen. We doen ook aan lesprogramma's op scholen. Dan is het doodstil in de klas.'

Rutte I en SGP

VluchtelingenWerk Nederland heeft zich de

afgelopen tijd flink kritisch uitgelaten over het beleid van kabinet Rutte I. Waarom was dat? 'In het regeer- en het gedoogakkoord is de paragraaf asiel de grootste en meest uitgewerkte. Dat is ook niet zo raar, want het was een belangrijk onderwerp tijdens de formatie.

*'Het liefst heb ik dat
mijn 7.000 vrijwilligers
op verjaardagsfeestjes
vertellen over de mensen,
over wat ze samen doen'*

Maar als je dan leest wat er staat moet het allemaal strenger, duurder, moeilijker en wordt via Europa immigratie tegengewerkt. Nergens staat iets over kansen. Asielzoekers zijn ook een kans voor ons, maar het gaat alleen maar over "terugdringen". Het moet strenger, wordt er gezegd. Waarom? Het moet helemaal niet strenger. Het is al heel streng sinds de Nederlandse Vreemdelingenwet. Er staat wel ergens "we houden ons aan het vluchtelingenverdrag" enzovoort, maar verder is daar weinig plaats voor. Als mensen eenmaal hier zijn, dan moet je ze ook een baan bieden en verder helpen in de samenleving. Na vijf jaar verblijf kunnen mensen alsnog weggestuurd worden. Moet je even nagaan wat dat betekent voor iemand! Ook wilde men een ingroeimodel voor de sociale zekerheid - dat vindt de SGP trouwens ook - en inburgering moet je ook nog eens zelf gaan betalen. Dat terwijl die mensen al aan de onderkant zitten. Als je echt een integratieprobleem hebt, moet je die mensen zo snel mogelijk een perspectief geven op hier te mogen

blijven en ze helpen met inburgeren. Vind je het gek dat als je die mensen zelf laat betalen en ze misschien weer uitgezet kunnen worden dat ze niet integreren? Maar uiteindelijk gaat het me vooral om de toon in het regeer- en goeddoogakkoord. Veel te streng en inhumaan!' Hoe zit het dan met de SGP? Voor de Tweede Kamerverkiezingen heeft VluchtelingenWerk alle verkiezingsprogramma's geanalyseerd. Bij de SGP ziet VluchtelingenWerk enkele goede punten. Zo pleit de SGP voor een betere Europese aanpak, en wil de ze experimenteren met een brede adviescommissie die de minister adviseert over schrijnende gevallen. Denk aan Mauro. Over enkele punten is VluchtelingenWerk minder te spreken. 'Wat we niet goed vinden is dat jullie gezinshereniging willen inperken. We hebben Europese afspraken gemaakt over een soort bodem: wanneer heeft iemand recht op gezinshereniging? Dat vinden we al aan de minimale kant. Waarom willen sommige partijen, als de SGP, daar nou weer onder gaan zitten? Mensen denken dat vluchtelingen hier met tien kinderen komen, maar per statushouder komt er gemiddeld een half iemand binnen. En die zitten al bij de genoemde 6.000 asielzoekers die in 2011 hier bescherming kregen. Veel kinderen blijven, juist door dit soort maatregelen, van hun ouders

De SGP pleit voor een betere Europese aanpak

gescheiden. Met het punt dat iemand het land uit kan worden gezet na drie kleine delicten in het eerste jaar zijn we het ook niet eens. "U hebt al een status, maar we kunnen hem ook

zomaar weer van u afnemen." Dat vinden we geen goede prikkel om echt deel te nemen.'

Fact-free politics

Wat staat overheid en politiek dan te doen? 'In ieder geval moet ze niet meegaan in de beelden die heersen', stelt Manson, 'want dat gebeurt echt erg vaak. Niet bewust misschien, maar het gebeurt. De taak van de overheid is niet fact-free politics, maar fact-based politics. Ik vind dat we wat minder vanuit een systeem moeten denken en wat meer vanuit de mensen. Het is heel gemakkelijk om vanuit Den Haag te bedenken hoe je dingen regelt en misstanden voorkomt. Maar wij zien wat het beleid doet op het niveau van de vluchteling. En als we dan een verschil zien tussen hoe beleid bedoeld is en de uitvoering, dan trekken we aan de bel. We zijn het niet altijd met het beleid eens, maar we zeggen: als je dit wilt doen, dan moet je het op deze manier doen. Op die manier hebben we als organisatie ook een rol bij de uitvoeringspraktijk van de overheid.

Ook moet de focus volgens Manson meer komen te liggen bij echte problemen, en niet meer bij 'oplossingen' voor de gevoelens van de burger. 'Laat ik een voorbeeld geven: uitgeprocedeerden. Ik hoor daar eigenlijk geen politieke partij over, omdat het een heel ingewikkeld probleem is. Mensen die in al die procedures niet hebben kunnen laten zien dat ze echt vluchteling zijn en dus uitgezet worden, terwijl hun eigen land ze soms ook niet meer accepteert. Die mensen gaan niet terug, maar komen op straat of gaan naar vrienden. Het rijk zegt: wij doen niks meer voor u. En ik heb dan echt te doen met de gemeenten die dat probleem als het ware over de schutting

gegooid krijgen. Ik sprak laatst een vrouw uit Emmen die een gehandicapt kind heeft, maar ook nog vijf uitgeprocedeerden in huis heeft opgenomen. En haar moeder heeft er ook nog enkelen opgevangen. Ook kerken vangen dit

Leg de focus op de echte problemen, niet op 'oplossingen' voor de gevoelens van de burgers

soort mensen op, want die kunnen toch niet op straat leven. Dat vind ik nou echt een maatschappelijk probleem! En daar hoor ik niemand over. Hier wordt een beroep gedaan op solidariteit. Veel mensen zijn dan wel solidair, maar dat lost hier niets op. Bij die mevrouw uit Emmen is het ook een keer vol.'

Humanitaire snaar

De SGP denkt na over solidariteit. Wat is de les van dit interview volgens Manson? 'Eigenlijk iets wat ik al eerder zei. Jullie programma gaat ook veel over regels en dergelijke. Dat is prima, maar solidariteit gaat over mensen. We wonen allemaal op dezelfde aardbol. We zijn te veel verzand in het systeemdenken. Ook wij als VluchtelingenWerk trouwens. We moeten terug naar de basis. Vinden we dat vluchtelingen welkom zijn in Nederland? Probeer die humanitaire snaar te raken bij mensen uit de achterban, voordat je meteen weer in de regels en in de getallen gaat zitten. Zorg dat mensen voor ogen hebben: om wie gaat het nou eigenlijk en wat vind ik daar nou van? De vraag die ik eerder stelde, zou ik ook jullie willen stellen: welk maatschappelijk probleem ziet de SGP nou als grootste aandachtspunt? Welk probleem wil ze oplossen?'

Johan van Berkum en Lambert Pasterkamp

Solidariteit en perspectief voor de zwakke eurolanden

Europa worstelt met de vraag hoe we landen en burgers kunnen helpen om op redelijke wijze tot herstel te komen. Wat betekent dan solidariteit in EU-verband? In de eurozone krijgen we de laatste jaren de indruk dat we wel erg saamhorig zijn met andere lidstaten. En dit zien we lang niet altijd als een welkome belevens. De Europese solidariteit wordt behoorlijk op de proef gesteld.

In Europa kunnen we solidariteit bezien ten aanzien van lidstaten en hun burgers die in de problemen zijn geraakt door de economische crisis. De eigen verantwoordelijkheid van regeringen en burgers mogen we daarbij niet onderbelicht laten. Maar een gevaar is wel dat te gemakkelijk gedacht wordt: de crisis komt voort uit binnenlandse problemen en we laten de zwakke eurolanden in de penarie zitten. De oorzaak ervan ligt toch niet bij ons?

Europese fondsen

De Europese Unie bezigt regelmatig het woord 'solidariteit'. Maar wat betekent dat concreet? Er zijn diverse fondsen waarmee de EU solidariteit poogt vorm te geven.

Allereerst de EU-fondsen voor regio's met achterstanden op sociaal en economisch terrein, de zogenoemde structuurfondsen. Die regio's krijgen geld van de EU om de achterstanden weg te werken door te investeren, vooral in infrastructuur en werkgelegenheid. Daarnaast is er het Europees Globaliseringfonds (EGF), wat steun geeft aan werknemers die werken voor een bedrijf of branche waarin meer dan 500 werknemers worden ontslagen. Deze steun helpt ze een andere baan te vinden. Dit is een aanvulling op het Europees Sociaal Fonds, dat ook investeert in werkgelegenheidsmaatregelen. Tevens is er het solidariteitsfonds. Dat is beschikbaar voor lidstaten die getroffen zijn door een natuurramp, zoals overstromingen en bosbranden.

Solidariteit met arme landen buiten de EU krijgt vorm in de ontwikkelingssamenwerking. Deze is gericht op noodhulp en heeft vooral een coördinerende functie ten opzichte van de ontwikkelingssamenwerking van de 27 lidstaten.

Ideaal

Soms zijn we geneigd ons blind te staren op de economische rekensom: wat kost het en wat levert het op? Daarbij zien we andere zaken over het hoofd. Zo ook bij de eurocrisis. De vraag wat het beste is voor de lidstaten van de Europese Unie is een kwestie die verder gaat dan de rekensom. Solidariteit omvat meer dan een geldstroom van landen met begrotingsdiscipline (die de overheidsfinanciën redelijk op

De vraag wat het beste is voor de lidstaten van de Europese Unie is een kwestie die verder gaat dan de rekensom

orde hebben) naar de landen die de overheidsfinanciën niet onder controle hebben, met name in het Zuiden van Europa.

Welke aspecten van solidariteit zijn hier van belang?

1. Solidariteit uit zich in het betalen van belasting door de burgers van een lidstaat aan hun nationale overheid. Dit was en is een probleem in Griekenland. Dit is ook één van de oorzaken van de boosheid in de Griekse samenleving. Groepen komen daar tegenover elkaar te staan. De gewone man heeft jaren hard gewerkt, soms met een dubbele baan om rond te komen met een klein salaris. Tegelijk ziet hij een elite van zakenlui en politici die zich verrijken en geen belasting betalen. Dit ondermijnt ook het herstel van het land. Niet alleen de bereidheid tot het betalen van belas-

ting, maar ook de bereidheid om de schouders eronder te zetten en er een concurrerend land van te maken. Dit laat zien dat solidariteit niet alleen van buiten het land moet komen, maar ook binnen een land daadwerkelijk getoond moet worden. Nederland biedt praktische hulp doordat de belastingdienst de Grieken helpt om hun belastinginning te verbeteren. Het één kan niet zonder het ander: solidariteit tussen de lidstaten en inspanningen om de solidariteit binnen de zwakke landen te versterken. Ook Italië kan een forse stijging van overheidsinkomsten verwachten als burgers en bedrijven zich zorgvuldiger gaan kwijten van hun belastingplicht.

2. Solidariteit omvat ook dat een land zich houdt aan de regels van het Stabiliteit- en Groeipact. In het verleden is dat onvoldoende gebeurd. Lidstaten hebben zich niet gehouden aan de regel van maximaal 3% begrotingstekort, Duitsland en Frankrijk voorop in 2005. Dit was een slechte precedentwerking waarvan we de afgelopen jaren de gevolgen zagen. Nu de crisis erbij is gekomen, is het problematischer geworden. Zelfs Nederland en Duitsland kunnen op dit moment niet aan beide normen van begrotingstekort en staatsschuld voldoen, mede doordat de overheden de banken hebben gesteund.

Solide begrotingsdiscipline vergt dat de tekorten binnen de perken blijven. Onbeperkt geld ter beschikking stellen aan de zwakke landen is daarom zeker niet solidair als het daarbij blijft. Er is dan onvoldoende prikkel om orde op zaken te stellen door te bezuinigen en te hervormen.

3. Solidariteit omvat ook de inzet om het financiële systeem draaiend te houden. De financiële onrust op de markten en de risico's die verbonden waren met een ongeordende wanbetaling van Griekenland waren zo groot dat forse financiële steun onontkoombaar was. Dat was ook een daad van solidariteit. Ten opzichte van de Grieken, de andere zwakke eurolanden (want die zouden anders ook onder vuur komen te liggen op de financiële markten) en eveneens de eigen banken, verzekeraars en pensioenfondsen (en daarmee ook de pensioenhouders). In dit kader past ook de actie van de ECB dit jaar om goedkope leningen ter beschikking te stellen aan banken. Evenals het opnieuw gaan opkopen van staatsobligaties om de rente te verlagen van landen als Portugal, Spanje en Italië. Dit zijn maatregelen om tijdelijk de druk te verlichten.

4. Daarom is er een vierde aspect nodig: perspectief bieden aan de landen in de problemen. Dat is de kern van wat je in dit geval solidariteit zou mogen noemen. De schuldenlanden moeten de weg omhoog kunnen vinden om uit de schulden te groeien. Zicht op groei is er echter nog niet of nauwelijks.

Het is nodig perspectief te bieden aan de landen in de problemen

Aan gunstig perspectief heeft het een aantal jaren ontbroken in de zwakke eurolanden: Griekenland, Portugal, Italië en Spanje. Hoe heeft het zover kunnen komen? De crisis van de af-

gelopen jaren bracht de effecten van verkeerd beleid en ineffectief toezicht aan het licht.

Het is een cocktail geweest van het overtreden van begrotingsregels, ongezonde zeepbellen in een (eenzijdige) economische structuur, met name in het vastgoed in Spanje en Ierland. Onhoudbaar hoge schuldenniveaus zijn het gevolg: schulden van huishoudens, van de financiële sector en van overheden. De zwakke landen toonden jarenlange tekorten op betalingsbalans en handelsbalans en de productiviteit bleef achter. Er stroomde teveel geld naar de zwakke landen terwijl er geen economische activiteit was die ervoor zorgde dat de schulden ook konden worden afgelost.

De verwachting bij Griekenland is dat er één of meer decennia nodig zijn voordat het land weer economisch gezond kan zijn. Bij voorkeur binnen de eurozone omdat een uittreding de risico's op schokeffecten groter maakt. De vraag naar perspectief overstijgt de vraag: hoeveel kost ons het ene versus het andere scenario? Ook hier geldt: goedkoop kan duurkoop zijn. En: solidariteit hoeft niet de duurste optie te zijn. Perspectief moet worden geboden en de landen zelf dienen het aan te grijpen. Dit behoort zich te uiten in een politiek consistente koers. Besef van urgentie is in grotere mate aanwezig dan in het begin van de crisis, afgedwongen door de financiële markten, het Internationaal Monetair Fonds (IMF), de Europese Unie en haar lidstaten. Er worden zeker grote stappen gezet in Italië, Griekenland en Spanje, maar de effecten ervan zullen nog zichtbaar moeten worden. Cruciaal is het draagvlak in die landen, zeker als er een regering is die niet op politieke partijen stoelt,

zoals in Italië.

De Europese Commissie zette een praktische stap in het bieden van perspectief door met de probleemlanden te onderzoeken of ze 82 miljard euro aan structuurfondsen kunnen heroriënteren richting de aanpak van de werkloosheid, die met name onder jongeren schrikbarend hoog is.

5. Solidariteit is ook het versterken van de financiële architectuur van de Europese Unie. Alle actoren moeten optimaal hun verantwoordelijkheid kunnen invullen en dienen daarop te worden aangesproken. Indien nodig moet de naleving van overeengekomen regels worden afgedwongen. In 2011 is het sanctiemechanisme bij de begrotingsregels meer automatisch geworden in plaats van onderworpen aan politieke besluitvorming. Dat is een goede zaak. Deze nieuwe wetgeving en het nieuwe verdrag van 25 eurolanden (het Verenigd Koninkrijk en Tsjechië doen niet mee) pakken de tekortkomingen in de Economische en Monetaire Unie aan. Zodat bij een volgende crisis niet weer de overheidsfinanciën destabiliserend werken en het crisismanagement traag verloopt.

Maar de Europese Unie wil verder gaan. Allereerst komt er Europees financieel toezicht op de banken vanuit de Europese Centrale Bank. Dat moet het mogelijk maken dat banken worden geherkapitaliseerd met Europees geld. De regeringsleiders willen ook werken richting de andere bouwstenen van een zogenoemde bankenunie: een Europees stelsel voor de garantie van spaartegoeden en een Europese regeling voor de redding van omvallende banken en

de afwikkeling van faillissementen bij banken. Daarnaast zijn er vergaande ambities voor een begrotingsunie, een economische unie en een politieke unie. Hoewel Europees toezicht

Hoewel Europees toezicht op banken nuttig kan zijn, vinden we als SGP dergelijke voorstellen veel te ver gaan en een verkeerde ontwikkeling

op banken nuttig kan zijn, vinden we als SGP dergelijke voorstellen waarbij de nationale begrotingen en ook het sociaaleconomisch beleid van de lidstaten op Europees niveau in elkaar worden geschoven, veel te ver gaan en een verkeerde ontwikkeling. Het lijkt een herhaling van het verleden: bij de introductie van de euro werd geredeneerd dat meer integratie de problemen wel zou oplossen. En dat is ook nu weer de wens of gedachte. De grote politieke stromingen in Europa steunen deze ongewenste voorstellen. Beter zou het zijn als we meer oog zouden hebben voor de kern van de problemen en zinvolle oplossingen die daarbij passen.

Het onderliggende probleem is dat er teveel schulden zijn gemaakt de afgelopen tien jaar. Er is veel geld ter beschikking gesteld in de zuidelijke landen, terwijl de verdien capaciteit van die landen niet zo was dat ze die konden terugbetalen. Zo hebben (ook Nederlandse!) banken veel geïnvesteerd in de zuidelijke landen, die meer consumeerden dan produceerden en

een productiviteit kenden die achterbleef bij Noord-Europa. Deze banken werden gestimuleerd door de lage rente in de eurozone, en de hoge AAA-kredietstatus. Hierdoor werden de zuidelijke landen onterecht gezien als landen waarin je veilig kan investeren. De onbalans tussen de economieën werd dus steeds groter met oplopende tekorten op betalingsbalans en handelsbalans. Om dergelijke problemen in de toekomst te voorkomen, is misschien zelfs een ingrijpendere hervorming van het financiële stelsel nodig. Professor Herbert Rijken opperde de mogelijkheid om te komen tot mondiale afspraken om banken niet langer in de gelegenheid te stellen tekorten op betalingen en handelsbalansen te financieren. Hiervoor is Europa afhankelijk van derde landen en dit overstijgt dus het niveau van de eurozone of de EU. Tot slot is een complicatie dat in de eurozone de geldhoeveelheid per land niet onderworpen is aan toezicht. Hierdoor kon er bijvoorbeeld jarenlang teveel geld naar Spanje gaan zonder dat dit gecorrigeerd werd.

Een solide aanpak van deze kwesties kan zorgen voor echte oplossingen. Niet de voorstellen van een aantal partijen om maar snel uit de euro te stappen. Zij hebben geen antwoord op het grote risico van financieel-economische instabiliteit en gebrek aan vertrouwen als één of meer eurolanden uit de EMU stappen. Uittreding uit de eurozone kan zeker nodig zijn als ultieme sanctie indien een euroland zich herhaaldelijk onvoldoende inspant om aan de afgesproken financiële regels te voldoen. Dat is echter nog niet een adequaat middel voor het huidige gebrek aan een evenwichti-

ge economische ontwikkeling in Europa, noch voor de problemen in de lidstaten in kwestie. Zowel de partijen die verder willen integreren als de partijen die de stekker uit de euro willen trekken, hebben onvoldoende oog voor de genoemde onbalans en de aanpak daarvan. Elk scenario zal geld kosten. Dat vloeit primair voort uit de keuze die in het verleden is gemaakt om landen die cultureel en economisch zo verschillend zijn, toch op te laten gaan in een muntunie.

***Echte solidariteit in de
Europese Unie bestaat
nu dus uit financiële
steun geven, perspectief
bieden en het financiële
stelsel versterken***

Echte solidariteit in de Europese Unie bestaat nu dus uit financiële steun geven, perspectief bieden en het financiële stelsel versterken. De juiste politieke en economische beslissingen zijn onmisbaar. Daar heeft het de afgelopen tijd te vaak aan ontbroken. Zeker in crisistijd is het nodig solidariteit te tonen door de steun die we vanuit de sterke lidstaten bieden aan de zwakke lidstaten. Niet om hen afhankelijk te maken, maar om ze te versterken zodat ze zich kunnen ontwikkelen ten goede.

Frank van der Maas
beleidsmedewerker eurofractie SGP

Polen en bruggen

Solidariteit is steeds minder besteed aan gevestigde politieke partijen. Een snelle blik op de verkiezingsuitslag van de Tweede Kamerverkiezingen 2012 lijkt die conclusie te bevestigen. Naast de Partij voor de Dieren is recent ook 50Plus in de Tweede Kamer gekomen. Waar Marianne Thieme zich zorgen maakt over gebrek aan solidariteit met dieren, vindt Henk Krol dat vooral ouderen er bekaaid vanaf komen. In de samenleving roert zich inmiddels ook de jongerenbeweging G500. Deze bewegingen eisen stuk voor stuk aandacht voor hun eigen doelgroep. Traditionele partijen lijken de kloof tussen bevolkingsgroepen moeilijk te kunnen overbruggen.

Dat veel Nederlanders enkel gaan voor hun eigenbelang geeft reden tot zorg. Het risico van blikvernaauwing ligt namelijk gemakkelijk op de loer. Wie zich hard maakt voor één bepaalde groep is vaak hard voor andere op orde maken door samenwerking te schrapwereldburgers voor wie al luxe is. De AOW onmeer druk op jonge mensen serieus moet afweelingen politiek geen

Kiezen voor een evenwichtig midden getuigt bij de huidige economische en maatschappelijke problemen van meer wijsheid

groepen. De begroting vooral ontwikkelingssapen, is vooral hard voor een begroting op zich gemoeid laten, betekent zinnen. Wie alle belangen, weet dat luchtspiepas geven.

Kiezen voor radical-verstandig. Ook het radi-

le uitersten is dus niet cale midden bevredigt

vaak niet. Dat blijkt vaak niet meer dan een grijs compromis. Kiezen voor een evenwichtig midden getuigt bij de huidige economische en maatschappelijke problemen van meer wijsheid. De SGP vindt dat van iedereen een bijdrage verwacht mag worden, maar dat de kwetsbaren daarbij zoveel mogelijk moeten worden ontzien. Dan verhogen we bijvoorbeeld wel de AOW-leeftijd,

maar vragen we ook meer financiële bijdrage van studenten die langer over hun studie doen dan gepland. Dan pakken we het ontslagrecht aan, maar nemen we niet de bescherming van (oudere) werknemers weg. Dan moet er ook meer financiële ruimte voor gemeenten zijn om hulp te geven bij moeilijke situaties in de bijstand. Het is geen kunst om links of rechts te zijn, wel om het goede van links en rechts te combineren.

Weinig begrippen worden overigens zo makkelijk geclaimd als het begrip solidariteit. Vaak wordt zonder nadere onderbouwing voorondersteld wat solidair, sociaal of christelijk is. Neem nu het asielbeleid. Het lijkt gemakkelijk om de hand over het hart te strijken bij schrijnende asielzaken in Nederland. Totdat we be-

denken wat de schrijnende gevolgen daarvan zijn in internationaal verband en het toekomstige aantal schrijnende zaken. Met gemakkelijke oplossingen komen we dan niet weg. Juist solidariteit doet vaak ook pijn.

Tot slot: het zou politiek gezien vooral jammer zijn als ook de SGP alleen maar gaat voor haar eigen belang. De SGP is namelijk niet opgericht voor de achterban, maar voor het hele volk. Er is alleen heil als we God vrezen en Zijn hulp verwachten. Alle Nederlanders zijn alleen goed af als zij leven uit de hemelse bron. Dan is er werkelijk zegen te verwachten die goed is voor allen.

Tweede Kamerfractie SGP

Programma Partijcongres SGP

‘Oog voor elkaar. Christelijke saamhorigheid in crisistijd’

30 november 2012

13.45 uur Inloop met koffie

14.15 uur Opening door M.F. van Leeuwen (algemeen voorzitter SGP)

14.30 uur Interview met Kees van der Staaij (voorzitter SGP-fractie in de Tweede Kamer) en Peter Verheij (wethouder gemeente Alblasserdam) door Riekelt Pasterkamp

Dit interview gaat over de problemen waar politici en bestuurders tegen aan lopen in de politieke en bestuurlijke praktijk. Hoe wil de SGP meer “oog voor elkaar” in Nederland realiseren, gelet op individualisering, gelet op minder overheidsbudget voor zorgarrangementen, etc.?

14.55 uur Workshopronde 1 (koffie in workshopzaal)
Keuze uit 8 workshops (zie pag. 77-79)

15.50 uur Workshopronde 2 (koffie in workshopzaal)
Keuze uit 8 workshops (zie pag. 77-79)

16.35 uur Pauze

16.50 uur Debat over “Solidariteit in crisistijd” met statements van Paul Ulenbelt (SP) [gevraagd], Matthijs Huizing (VVD) [gevraagd] en Elbert Dijkgraaf (SGP) onder leiding van Riekelt Pasterkamp

In het debat staat de toekomst van de solidariteit in Nederland centraal. Hoe moet deze vorm en inhoud krijgen? Liberaal, sociaal of anders. Wat is daarbij de rol van de politiek/overheid? En welke verantwoordelijkheid hebben burgers? Verschillende uitgesproken politieke stromingen komen hierbij aan het woord, zodat een levendig debat ontstaat. Deelnemers in de zaal kunnen vragen stellen. Het debat wordt opgedeeld in blokken over een deelthema m.b.t. solidariteit. Bijvoorbeeld arm-rijk, oud-jong, werk-werkloos en gezond-ziek.

18.00 uur Sluiting en maaltijd

Kees van der Staaij

Peter Verheij

Elbert Dijkgraaf

Matthijs Huizing

Paul Ulenbelt

1. Betrokkenheid christenen bij lokale hulpverlening

- Sprekers:
- ds. H.G.J. van Dolder (predikant wijkgemeente 'De Brug' in Amersfoort)
 - Thomas Kool (lid Wmo-raad gemeente Barneveld)

Wanneer mensen niet op eigen kracht uit knelsituaties kunnen komen, steekt de lokale overheid een helpende hand uit. In het kader van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo) heeft de gemeentelijke overheid een belangrijke verantwoordelijkheid om voor mensen die hulp of steun nodig hebben, deze te organiseren en te coördineren. De gedachte is dat de lokale overheid het dichtst bij de mensen staat. De gemeentelijke overheid doet bij de invulling van haar Wmo-taken een beroep op vrijwilligers (via particuliere organisaties en via kerkelijke gemeenten). Wat zijn de voors en tegens van kerkelijke betrokkenheid? In de praktijk zie je dat christenen – net als haast alle Nederlanders - sterk solidair zijn met mensen uit hun eigen groep, maar vaak veel minder solidariteit betonen met mensen buiten hun groep. Zijn christenen de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan soms vergeten en net zo individualistisch geworden als anderen?

2. Jeugdzorg vanuit lokaal perspectief

- Sprekers:
- Harmen Akkerman (wethouder Giessenlanden)
 - Jaap Janse (lid managementteam directie Jeugd van het ministerie van VWS)

Jeugdzorg is voor een belangrijk deel een onbekende wereld voor gemeenten. Toch komen belangrijke taken op korte termijn naar de gemeente toe. Er is dus werk aan de winkel. Welke aanbieders worden aangetrokken? Hoe kan voldoende ruimte voor identiteitgebonden zorg worden geregeld? Op welke manier kunnen problemen vroegtijdig worden voorkomen en welke rol kan het gezin daarin spelen? Bij uitstek een terrein waar de SGP een onderscheidend profiel kan bieden.

3. Lokaal ouderenbeleid

- Sprekers:
- Frank de Korne (onderzoeker WI-SGP)
 - Arie Muilwijk (wethouder Nieuwkoop)

Ouderen vormen in onze samenleving een kwetsbare groep. De inspanningen die nodig zijn om ouderen te voorzien van noodzakelijke (sociale) zorg nemen toe en vragen om aandacht in de huidige situatie van krimp en bezuinigingen. Deze workshop benoemt de (on)mogelijkheden en knelpunten die raadsleden en wethouders op gemeentelijk niveau ervaren, wanneer ze op zoek zijn naar een goed beleid voor de ouderen in onze

samenleving. Welke creatieve en effectieve oplossingen hebben SGP'ers hiervoor in petto? In deze workshop presenteert Frank de Korne [stagiair WI-SGP] de belangrijkste bevindingen en aanbevelingen op basis van zijn onderzoek naar lokaal ouderenbeleid. Vervolgens reageert wethouder Arie Muilwijk op zijn onderzoek. Daarna kunnen de deelnemers aan de workshop hun reacties geven, vragen stellen en in discussie gaan.

4. Gevolgen crisis voor gemeentebegroting

- Sprekers:
- Peter Verheij (wethouder Alblasterdam)
 - Geert Schipaanboord (Vereniging Nederlandse Gemeenten)

De rijksoverheid decentraliseert allerlei beleid naar de gemeenten zonder het daarbij behorende budget. Willen gemeenten hun beleidsdoelstellingen realiseren, dan zullen ze fors meer belastingen moeten gaan heffen. Een ander route is: minder dienstverlening voor burgers en bedrijven. Voor welke uitdaging staan gemeenten in Nederland en hoe zullen gemeenteraadsfracties van de SGP daarmee omgaan, op basis van hun uitgangspunten en politieke idealen?

5. Christelijke visie op opvang van vluchtelingen

- Sprekers:
- Arie Noordergraaf (oud-burgemeester Soest)
 - Vertegenwoordiger van Stichting Gave

Veel gemeenten krijgen te maken met de opvang van asielzoekers. Wat is de rol van de lokale gemeenschap hierin? Hoe zorg je voor een goede opvang en zo snel mogelijke integratie van mensen met een status? Bij SGP'ers bestaat soms een wat afstandelijke houding naar asielzoekers. Maar we kunnen ons niet opsluiten 'achter de dijken'. Welke taak heeft het gemeentebestuur als het gaat om inburgering en hoe kunnen daarbij botsingen met de autochtone bevolking worden voorkomen? De laatste tijd is er ook discussie over 'gewortelde minderjarige asielzoekers' en personen met een zgn. 1F-status. Dit zijn asielzoekers die worden verdacht van oorlogsmisdaden en daarom geen verblijfsvergunning krijgen. Veertig burgemeesters, waaronder dhr. Noordergraaf, klommen enige tijd terug in de pen, omdat vaak niet aan te tonen is dat de beschuldiging klopt. Ze zijn van mening dat dit een bijzondere groep is, waar zij graag een uitzondering voor willen.

6. Armoedebestrijding: taak overheid, particulieren en kerken

- Sprekers:
- Rien Bogerd (gemeentesecretaris Urk)
 - Jan van Rossen (Stichting Modus Vivendi)

Voor mensen die niet op eigen kracht rond kunnen komen springt de overheid bij. De crisis laat zien dat dit vangnet beperkt moet zijn tot huishoudens die er zelf niet uitkomen. Eerst hulp door burgers, dan pas het vangnet van de staat. Het beperken van de algemene bijstand vraagt wel om extra maatwerk in de bijzondere bijstand door de gemeente. Hoe ga je daar als gemeente eerlijk en effectief mee om? Welke ondersteuning is broodnodig? En hoe om te gaan met mensen met schulden? Hiervoor bestaat de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening (sinds 1 juli 2012). Wat betekent dit voor de gemeente? Is het mogelijk en gewenst dat gemeentelijke overheden meer gaan samenwerken met particuliere initiatieven zoals de Voedselbanken en kerkelijke diaconieën?

7. Werk en inkomen

- Sprekers:
- Bert-Jan Ruissen (raadslid gemeente Krimpen aan den IJssel)
 - Herman Beldman (Talenta Jobcoach)

Nederland kent een keur aan wetten rondom werkloosheid. Wat is de rol van de gemeenten in hierin? En wat kan de gemeente betekenen in het zo snel mogelijk weer aan het werk helpen van mensen? Naast deze vragen, speelt voor veel gemeenten het groeiende probleem van jeugdwerkloosheid. Wat zijn de instrumenten om hier wat aan te doen? De overheid stelt zich ten doel ook minder valide mensen aan werk te helpen. Daarvoor is momenteel de Wet Sociale Werkvoorziening van kracht. Het kabinet-Rutte I wilde deze vervangen door de Wet werken naar vermogen (Wwnv). Na de val van dit kabinet is de invoering opgeschort. Wat is de rol van de gemeenten bij het aan het werk krijgen van minder validen? Welke ontwikkelingen zijn er in de toekomst te verwachten? Komt de Wwnv er alsnog of komt 'Rutte II' met ander nieuw beleid, welke consequenties heeft dit en hoe kunnen we daarop anticiperen?

8. Ontwikkelingssamenwerking: intenties en effecten

- Sprekers:
- Dicky Nieuwenhuis (Hulporganisatie Woord & Daad)
 - Henk Kievit (Nyenrode Business University)

Wanneer zijn we solidair in een wereld van ongelijkheid? Is dat wanneer de overheid veel geld uitgeeft aan ontwikkelingssamenwerking? Of wanneer burgers geld doneren aan een goed doel? In deze workshop staat de zorg voor de naaste wereldwijd centraal. Wat is de taak van de overheid? Wat is de taak van het particulier initiatief? Hoe voorkomen we dat degenen die hulp ontvangen niet verslaafd raken aan hulp? Over deze en andere vragen gaan de workshopinleiders met u in gesprek.

Routebeschrijving

Adres:

Hoornbeeck-College
Utrechtseweg 230
3818 ET AMERSFOORT
Tel. 033-4680808

Vanaf de richting Amersfoort (zie groene lijn op plattegrond)

Volg de A28 richting Utrecht - neem afrit 5 richting Maarn/Amersfoort Zuid/Soest (N221/N227) – volg de N221 richting Dierenpark/Isselt/Soest - neem de eerste afslag op de Stichtse rotonde – neem ook op de volgende rotonde de eerste afslag – ga de vierde weg linksaf (Hoge Kleiweg) – ga vervolgens de eerste weg rechts (Utrechtseweg) – ga met de bocht mee naar links – aan uw rechterhand is het parkeerterrein van het Hoornbeeckcollege.

Vanaf de richting Utrecht (zie rode lijn op plattegrond)

Volg de A28 richting Amersfoort – neem afrit 4 richting Soesterberg – ga bovenaan linksaf (N413) – ga aan het eind van deze weg rechtsaf (Amersfoortsestraat N237) – ga rechtsaf het terrein van het Hoornbeeckcollege op – ga rechts om de school heen en parkeer uw auto aan de achterkant van het gebouw.

Voor vragen over het congres graag contact opnemen met het
SGP-bureau in Gouda, tel. 0182-696902